

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

**ARCHITEKTURA ZÁKLADNÍCH ŠKOL NA PRAŽSKÝCH
SÍDLIŠTÍCH V LETECH 1945–1989**

Magisterská diplomová práce

Bc. EVA ŠPAČKOVÁ, DiS.

Vedoucí práce: prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

Olomouc 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány.

V Olomouci dne

.....

Eva Špačková

Rozsah práce: 188 134 znaků.

Poděkování

Srdečně děkuji prof. PhDr. Rostislavu Šváchovi, CSc. za odborné vedení a cenné rady. Děkuji všem ředitelkám a ředitelům, kteří mi umožnili návštěvu a fotodokumentaci školy. Za ochotu a pomoc při dohledání materiálů děkuji pracovníkům městských archivů.

Obsah

Úvod	7
1 Dosavadní stav bádání	11
2 Typologie školních budov.....	18
3 Školy v meziválečném období	23
4 Školy na pražských sídlištích v letech 1945–1989	31
Česká architektura 1945–1989. Vývoj panelových sídlišť.....	31
Stavby pro občanskou vybavenost	35
Školní budovy. Diskuse o nich v letech 1958–1961	36
Typy škol podle velikosti. Zásady pro stavbu nových škol.....	38
Další funkce školy. Role školy na sídlišti	41
Estetické působení školní stavby.....	43
Vzdělávání ve vládních programech a názorech předních pedagogů, 1945-1948 ...	44
Základní škola na sídlišti Solidarita	47
Školské zákony z padesátých let. Socialistický realismus	48
Základní škola na sídlišti Nové Vršovice	50
Obrat k moderní architektuře koncem padesátých let. Tehdejší diskuse o školách .	51
Základní školy na sídlišti Rybníčky. „Pražská varianta“ základních škol	52
Pedagogika šedesátých let a její projevy v architektuře	53
Základní škola na sídlišti Invalidovna	55
Další pavilonové školy a jejich kritika	56
Školy na sídlišti Novodvorská.....	58
Školy Antonína Pešty	59
Školy na sídlišti Ďáblice	61
Školství v období normalizace po roce 1968	61
Základní školy na sídlišti Jižní Město	63
Škola v Kladně-Kročehlavech.....	64
Postmoderní školy. Nový Barrandov	64
5 Katalog škol na pražských sídlištích z let 1945–1989	67
5.1 Základní škola Solidarita na sídlišti Solidarita	67
5.2 Základní škola Jakutská na sídlišti ve Vršovicích	70
5.3 Základní škola V Rybníčkách na sídlišti Rybníčky.....	72
5.4 Základní škola Gutova na sídlišti Rybníčky	74

5.5	Základní škola Petra Strozziho na sídlišti Invalidovna	77
5.6	Základní škola Jílovská na sídlišti Novodvorská	80
5.7	Základní škola Filosofská na sídlišti Novodvorská	82
5.8	Základní škola Žernosecká na sídlišti Ďáblice	84
5.9	Základní škola Chabařovická a základní škola Burešova na sídlišti Ďáblice.	86
5.10	Základní škola Barrandov na sídlišti Barrandov	90
5.11	Fakultní základní škola Barrandov II při PedF UK na sídlišti Barrandov ..	93
6	Školy po roce 1989	96
	Závěr.....	101
	Seznam pramenů	107
	Seznam literatury	108
	Seznam internetových zdrojů	114
	Seznam obrazové přílohy	117
	Obrazová příloha	120
	Anotace.....	145

Úvod

Mezi své otce zakladatele kladlo novodobé československé školství osobnost Jana Ámose Komenského. V legislativní rovině se pak stalo klíčovou událostí přijetí *Všeobecného školního řádu* roku 1774. Za císařovny Marie Terezie jím stát nařídil povinné vzdělání pro děti od šesti do dvanácti let pro obě pohlaví. Dále pak stanovil obsah a metody výuky, požadavky na učitele nebo podmínky vzdělávání. Do poloviny 19. století se jako hlavní problém ukazovala nedostatečná kapacita školských staveb, a to vzhledem k tomu, že řada škol sídlila v běžných měšťanských domech a nové budovy vznikaly minimálně. Povinnou školní docházku prodloužil Hasnerův zákon, přijatý roku 1869, na osm let a současně přeměnil dosavadní školy triviální, hlavní a normální na školy obecné a měšťanské. Doplňující nařízení vymezila hygienické požadavky na školu, stanovila nezbytný mobiliář, mimo jiné přitom doporučila dekorovat exteriér a interiér edukačními a vlasteneckými motivy. Vzdělávání druhé poloviny 19. století získalo image nezbytnosti pro rozvoj společnosti, což se projevilo zejména na zdobných a monumentálních budovách. Stále přetrvávající problém představovala přeplněnost tříd, až osmdesát žáků v hodině.¹ Do současné doby se mnohé v pedagogice změnilo, ale to hlavní zůstává – školy (potažmo vzdělávání) společnost vnímá jako nedílnou součást života každého jedince. Odkazuje na to i skutečnost, že drtivá většina osob byla vzdělávána ve škole.

Zaměříme se nyní na generace, jež učitelé vzdělávali ve školách poválečné doby v rámci zcela nového urbanistického konceptu sídlišť. Sídlště, a to zvláště sídlště panelová, vždy nestála na piedestalu dějin umění a populární se nezdála být ani mezi našimi občany. Až v posledních letech se jim dostává zvýšené pozornosti. Někteří kritici dříve sídlště označovali za *králíkárnny*, snad v důsledku rychlé výstavby panelových domů a jejich monotónní architektury s tisíci úplně stejných bytů. Panelové

¹ Jan Šimek, *Historie školních budov: Od tereziánských reforem po současnost*, Praha 2016.

králíkárnny, ve kterých často městský člověk jen přespával, ale aspirovaly na to, stát se městem ve městě. Nový obytný celek měl oplývat službami, jež předtím poskytovalo jen centrum města. Výstavba občanské vybavenosti však většinou probíhala pomalu, jevila se jako nedostatečná nebo se k ní přistupovalo s delší časovou prodlevou, až po zabydlení panelových domů. Snad právě nedokončenost a také prostorová kompozice sídlišť, odlišná od kompaktních městských center, zapříčinila jev, který Jiří Hruza nazýval „vykořenění“.² Člověk byl vytržen ze svého přirozeného prostředí a ocitl se v nezabydlené a anonymní čtvrti bez ulic a náměstí, dopravy, služeb, příbuzných a přátel. Někteří lidé se tak izolovali do stěn svého bytu.

Československý stát i sami architekti se proto snažili *králíkárnny* vybavovat objekty služeb, uspokojujícími základní potřeby. Výtvarníci pak dekorovali jejich prostor uměleckými díly. Výjimečně se na sídlišťích stavěly střední školy, průmyslové objekty, kina nebo dokonce nemocnice, zatímco se středisky obchodu, jeslemi, mateřskou a základní školou se počítalo na každém. Nové okrsky zajišťovaly bydlení pro velké množství lidí a vybavení těchto souborů mělo usnadnit dojížděku obyvatelům a práci hlavně ženám. Ty v době socialismu stát zařadil do pracovního procesu, a proto se je snažil uvolnit z péče o děti a ulehčit jim od starostí při zaopatření rodiny. Pracující ženy měly šetřit čas v blízkém obchodě, zatímco stát se jim staral o potomky v rámci preprimárního vzdělávání v jeslích a mateřských školách. Poslání škol základních, jaké se na sídlišťích stavěly zároveň s byty, nespočívalo jen v samotném vzdělávání, ale i v ideologickém působení na děti a mládež. V neposlední řadě bývaly areály škol doplněny uměleckými díly výtvarníků, kteří se snažili místa vzdělávání pozvednout a přiblížit je světu dětí. Základní školy konečně nabízely i školní družinu a různé

² Jiří Hruza, *Hledání soudobého města*, Praha 1973, cit. s. 61.

kroužky, ve kterých se vychovatelé věnovali dětem dlouho do odpoledních hodin, aby rodiče věděli, kde děti jsou a co dělají.

Dnes na sídlištích najdeme řadu zateplených základních škol, jejichž původní podoba mnohdy není ani patrná. Vystává tedy otázka, proč se zabývat školami? Chceme-li se komplexně zabývat sídlišti, musíme se v první řadě zaměřit na urbanismus a na panelové domy, nesmíme však opomíjet ani stavby občanské vybavenosti. Po výzkumu paneláků a obchodních zařízení³ představuje výzkum škol další krok k vytvoření přesnějšího obrazu o panelových sídlištích.

Školy na sídlištích představují důležitou část jejich vybavenosti a fungují jako jejich stále živý objekt. Slouží nepřetržitě stejnému účelu i dnes a lze předpokládat, že místy vzdělávání nejmladších generací budou ještě dlouho, i s ohledem na to, že na sídlišti doposud žije a bude žít většina naší populace. Sídlištní základní školy existují a vyvíjejí se neustále se společností a s jejími požadavky – budovy ředitelé upravují, zateplují nebo je doplňují o nové přístavby. V neposlední řadě tkví jejich životnost v tom, že svůj vývoj má i proces vzdělávání a ten v současnosti směřuje k demokratickým hodnotám a ke vzdělávacím novinkám, k nimž například patří počítačová gramotnost. V budovách vzniklých v odlišném politickém režimu se tak dnes vzdělávají demokratičtí občané – a to považujeme za pozoruhodné.

Předkládaná práce se krátce po úvodu zaměří na dosavadní stav bádání, v němž zmíní hlavní literaturu věnovanou obecně školám a sídlištím. Důležitým zdrojem jsou časopisy *Architektura ČSR* a *Československý architekt* zprostředkující informace o konkrétních školách na pražských sídlištích a o dobových tendencích v architektuře. Další zmíněná literatura se stala stěžejními zdroji prolínající se kapitolami. Na kapitolu

³ O panelácích nám ucelený přehled nabídnou publikace Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Karolina Jirkalová – Eva Novotná, *Paneláci 1* a Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Martina Koukalová – Eva Novotná, *Paneláci 2*. Obchodní domy, nákupní střediska a Priory se pokusila shrnout Eva Špačková v bakalářské práci. Více: Eva Špačková, *Architektura obchodních domů na pražských sídlištích* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2018.

Dosavadní stav bádání logicky navazuje *Typologie školních budov*, která seznamuje s názvoslovím školních budov, specifikací komunikačních sítí a charakterizuje typologii školní budov. Je tedy důležitou součástí čtvrté kapitoly i katalogu, v němž budeme používat vybrané pojmy. Typologie vychází zejména z učebnic vydaných v rozmezí let 1945–1989 a doplňují je skripta z roku 2010. Hlavní kapitole ještě předchází *Školy v meziválečném období*, seznamující čtenáře s tradicionalismem první poloviny dvacátých let a změnou druhé poloviny dvacátých let směrem k funkcionalismu. Tato část práce má za cíl ozřejmit směřování v architektuře školních budov i v pojetí pedagogiky před námi zkoumaným obdobím a podat trochu jasnější představu, co předcházelo období socialismu. Stěžejní částí je kapitola s názvem *Školy na pražských sídlištích v letech 1945–1989* pojednávající o vývoji české architektury, o sídlištích a o školách vzniklých v tomto období. Hlavní kapitolu doplňuje katalog staveb základních škol prezentující přední realizace na pražských sídlištích. U vybraných škol určíme typ, autora/y, rok realizace a blíže je specifikujeme. Pro jasnější představu o směřování architektury školních staveb po katalogu následuje kapitola nazvaná *Školy po roce 1989*, v níž vybereme pár ukázek nově vzniklých škol v okolí Prahy.

1 Dosavadní stav bádání

Stěžejní informace z oblasti architektury nabízejí časopisy *Architektura ČSR*⁴ a *Československý architekt*, které čtenáře seznamovaly s důležitými architektonickými událostmi a tendencemi. Oba časopisy publikovaly nové stavby i celá nová sídliště, stati psané architekty a kritiky, rozhovory, zprávy o sjezdech vládnoucí komunistické strany i jiné materiály. Najdeme mezi nimi i stati zaměřené na československé a zahraniční základní školy. Tato periodika, stejně jako *Pedagogika* nebo *Rodina a škola*, předkládají aktuální témata tehdejších let. Texty z časopisů *Pedagogika* a *Rodina a škola* nám v této práci pomůžou propojit výklady o pedagogické praxi s architektonickou teorií základních škol. Dvojici pedagogických periodik doplní *Učitelské noviny*, jež se k výstavbě škol také vyjadřovaly.

Vývoj školních budov na území Československa se pokusil shrnout Karel Josef Laboutka v článku *Výstavba školních budov v ČSR* pro periodikum *Pedagogika*. Ve stati, která vyšla roku 1961, autor dělí vývoj výstavby škol mezi lety 1945–1960 do čtyř období. Období atypické výstavby klade do let 1945–1947 a charakterizuje ho jako silně ovlivněné reformním pedagogickým hnutím. Signifikantním se pro něj staly učebny věnované konkrétním předmětům, ty pak doplňovaly místnosti pro skupinové vyučování. Laboutka zdůraznil, že školy z této etapy vyžadovaly zvýšené finanční náklady a že kolektivní vyučování nebylo pro jejich koncept důležité. Následující období první typizace (1948–1952) autor charakterizuje nelichotivými slovy o „vulgárním ekonomismu“, který vedl k poddimenzování učeben. V rámci druhého období typizace (1953–1959) Laboutka vyzdvihl trojtraktovou dispozici, ale upozornil zároveň na stále malé učebny. Článek autor zakončuje třetím obdobím typizace

⁴ Periodikum v letech 1961–1969 vycházelo pod názvem *Architektura ČSSR*.

(od 1960) s apelem na snižování nákladů v tomto období; cíl totiž podle něho spočíval ve výstavbě až sedmi set tisíc míst pro žáky v základních školách.⁵

Bohatou obrazovou přílohu s budovami všech stupňů vzdělávání nabízí publikace autorů Studeného, Pavelky a Acha vydaná v roce 1972 ministerstvem školství, *Výstavba škol v ČSR*. Kniha se zaměřuje na průřez mateřskými, základními, odbornými a vysokými školami na celém území Československé socialistické republiky. Ze školních budov na sídlištích bychom zde našli základní školu na Invalidovně v Praze.⁶

Historii československé architektury stručně, ale věcně sepsal historik architektury Josef Pechar v publikaci *Československá architektura 1945–1977* z roku 1979. Autor shrnul klíčové momenty československé architektury v poválečném období až do roku 1977. Po textu následuje obrazová část dělená do tří bloků – počátky socialistické výstavby, zprůmyslnění stavebnictví a proměny životního prostředí. Mezi fotografiemi najdeme i několik sídlištních základních škol z Brna-Líšně, Čelákovic, Vlašimi, Kladna, Prahy-Invalidovny a Ďáblic.⁷

Zajímáme-li se o školní budovy, neměli bychom opomenout publikace obsahující nejen typologie školních budov, ale také dispoziční plán, hygienické zásady pro stavbu vzdělávacích institucí nebo příklady vhodného řešení přilehlých zahrad. Taková skripta, cílená na studenty architektury a urbanismu, publikoval v roce 1963 architekt Antonín Černý. Úvodem seznámil čtenáře s vývojem vzdělávacího systému a s podrobnostmi při plánování mateřských škol a jeslí, následně se zaměřil na základní školy. Detailněji tu popsal velikost tříd a adekvátní hygienické podmínky včetně větrání a osvětlení. Skripta doplňují obrázky školního nábytku s jeho rozměry.⁸

⁵ Karel Josef Laboutka, *Výstavba školních budov v ČSSR, Pedagogika*, 1961, č. 6, s. 669–686.

⁶ Antonín Studený – Karel Pavelka – Jiří Ach, *Výstavba škol v ČSR 1945–1970*, Praha 1972.

⁷ Josef Pechar, *Československá architektura 1945–1977*, Praha 1979.

⁸ Antonín Černý, *Typologie školních budov a jeslí*, Praha 1963.

Jmenujme dále učebnici *Občanské stavby II* od architektů Krasického, Čermáka a Fořtla z roku 1989.⁹ Kromě zdravotnických zařízení, budov pro kulturu a staveb pro tělesnou výchovu a sport se v ní objevuje i charakteristika budov pro výchovu a vzdělávání. Publikace přibližuje základní požadavky pro jednotlivé stupně v československé vzdělávací soustavě. V roce 1991 dále vyšla učebnice Dagmar Rybářové, Petra Mezery a Jitky Zelenkové *Občanské stavby: Typologie školských staveb*.¹⁰ Pojednává o předškolních zařízeních, základních školách a stavbách pro tělesnou výchovu. V jednotlivých kapitolách tu autoři řeší hygienické podmínky ovlivňující prostředí škol, konstrukční systémy nebo včlenění škol do urbanismu obytných celků. Učebnice pro studenty architektury rozšířila publikace z roku 2010 od architekta Zbyška Stýbla, *Nauka o stavbách: Školské stavby*. Knihu autor uvádí krátkou historií škol obecně a na českém území. Dále rozvíjí myšlenku víceúčelovosti školních objektů, které se mají otevírat veřejnosti, a konkretizuje vhodné podmínky pro lokaci škol a jejich jednotlivých stupňů. Neopomíná přitom charakterizovat požadavky na budovy mateřských škol, škol prvního a druhého stupně, škol středních a vysokých. U dispozic konečně rozlišuje koncepce lineární, křídlové, křížové a volně tvarované.

Školám na sídlištích se doposud žádná speciální práce nevěnovala. Informace o nich však obsahují monografie o sídlištích a práce s tematikou, která se sídlišť dotýká. Řadíme je tu opět v chronologickém sledu. Nejstarší z nich je kolektivní publikace *Experimentální sídliště Invalidovna* z roku 2014 editora Ladislava Zikmunda-Lendera. Autor tu spolu s dalšími odborníky popsal vznik, urbanistické řešení a občanskou vybavenost sídliště, které se stalo takzvaným experimentálním, a to vzhledem k použití nových technik ve stavebnictví. Samostatné kapitoly jsou zde věnovány hotelovému

⁹ Antonín Krasický – František Čermák – Karel Fořtl et al., *Občanské stavby II*, Praha 1989.

¹⁰ Dagmar Rybářová – Petr Mezera – Jitka Zelenková, *Občanské stavby: Typologie školských staveb*, Praha 1991.

domu, hotelu Olympik nebo výtvarnému umění obytného souboru. Publikaci doplňují medailony architektů, sochařů a výtvarnic a rozhovory s architekty Vojtěchem Šaldou, Milanem Rejchlem a výtvarnicí Marií Rychlíkovou.¹¹

Monografie pražských sídlišť rozšířila v roce 2014 publikace *Sídliště Solidarita*. Editorka Barbora Špičáková se sídliště pokusila přiblížit veřejnosti za pomoci dvanácti rozhovorů s obyvateli Solidarity a doplnila je odbornými texty o tamějších bytových a řadových domech, o prefabrikaci a o historii vzniku tohoto obytného souboru. Autoři knihy přitom těžili ze zpráv v časopisu *Solidarita: Zpravodaj dobrého bydlení*, který v době budování sídliště vydávali jeho projektanti i obyvatelé. Najdeme zde i text americké historičky umění Kimberly Elman Zarecor, která upozornila na mezinárodní kontext a na možnou inspiraci skandinávskými zeměmi.¹²

Výtvarné umění na sídlištích i v jiných městských částech popisuje kniha sochaře Pavla Karouse *Vetřelci a volavky: atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1969–1989)*. Autor poukazuje na fakt, že zvláštním rysem té doby se stal vysoký počet nově vzniklých výtvarných děl umístěných do veřejných budov. Pro jejich klasifikaci Karous osobitě využil klasifikaci hub do tříd, řádů (figurální/abstraktní), čeledí, rodů a druhů. Publikaci doplnil Hynek Alt o fotografie vybraných uměleckých realizací. Ze zkoumané oblasti nás zaujmou *Pelikáni* před budovou školy Burešova v Ďáblicích nebo keramika původně zdobící jednu ze základních škol na sídlišti Novodvorská.¹³

První syntézu bádání o našich sídlištích představují knihy *Paneláci 1* a *Paneláci 2* z let 2016 a 2017. Provázel je cyklus putovních výstav *Příběh paneláku* a velká expozice *Bydliště: Panelová sídliště* v pražském Uměleckoprůmyslovém muzeu.

¹¹ Ladislav Zikmund-Lender (ed.), *Experimentální sídliště Invalidovna*, Praha 2014.

¹² Barbora Špičáková (ed.), *Sídliště Solidarita*, Kostelec nad Černými lesy 2014.

¹³ Pavel Karous (ed.), *Vetřelci a volavky: Atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968–1989)*, Praha 2015.

V *Panelácích 1* (2016) najdeme periodizaci českých poválečných sídlišť do šesti fází a katalog jejich padesáti ukázek. Z pražských jsou zde sídliště Solidarita, Antala Staška, Invalidovna, Ďáblice, Jižní Město, Jihozápadní Město a Nový Barrandov. Každé katalogové heslo sídliště autoři opatřili základními informacemi (lokalita, autoři projektů, roky realizace a investoři), popsali v něm jeho urbanistický koncept, technologii, typy bytů a uměleckou výzdobu. Nechybějí tu ani zmínky o mateřských a základních školách na sídlišti a jejich autorech.¹⁴ Druhý svazek *Paneláků* s podtitulem *Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989* (2017) se detailněji věnuje jednotlivým fázím jejich vývoje, jejich historickému kontextu, debatě o sídlištích mezi architekty a jejich přijetím u široké veřejnosti. Oba díly *Paneláků* přitom čerpají z archivního výzkumu, z dobového denního tisku i z dobových odborných publikací.¹⁵

Monografie *Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi*, jež vyšla roku 2019, pojednává o známém sídlišti v Praze 8, které knihy *Paneláci 1* a *2* řadí do periody takzvaných *krásných* sídlišť šedesátých let 20. století. Publikaci lze považovat za výsledek úsilí obdivovatelů, obyvatelů, odborníků a zejména dlouholetého Spolku přátel sídliště Ďáblice, který se snaží o propagaci a zachování sídliště. Odborné texty historiků umění se tu zabývají vznikem sídliště, urbanismem, architekturou a občanskou vybaveností. Mimo jiné zde najdeme zmínky o základních a mateřských školách. Autoři nezapomínají ani na výtvarná díla i na všude přítomnou zeleň. Jednotlivé pasáže knihy pak její editoři doplnili o rozhovory například s autorem mozaik Valdemarem Sokolem, se synem a vnuky autora sídliště Viktora Tučka a samozřejmě s obyvateli sídliště.¹⁶

¹⁴ Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná – Karolina Jirkalová (edd.), *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016.

¹⁵ Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Martina Koukalová – Eva Novotná (edd.), *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989*, Praha 2017.

¹⁶ Irena Lehkoživová – Josef Platil – Ondřej Tuček (edd.), *Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi*, Praha 2019.

Přehled o pražských sídlištích rozšiřuje Klement Valouch publikací *Nové Vršovice*. Autor detailně popisuje historický vývoj Nových Vršovic od konce 19. století s kapitolami o bytové a nebytové výstavbě. Texty autor doprovodil bohatou fotodokumentací. Valouch dále vytvořil přehledné medailony osobností podílejících se na realizaci vršovického sídliště a závěrem vydání shrnul veškeré poznatky o jednotlivých budovách do přehledné tabulky (adresa, projektant, stavební povolení, kolaudace).¹⁷

Jde-li konečně o historii školních budov v jejich kulturním a politickém kontextu, počínaje vydáním uvedeného Všeobecného školního řádu v roce 1774, sepsal ji historik Jan Šimek. Šimkova kniha *Historie školních budov: Od tereziánských reforem po současnost*¹⁸ poskytuje informace o legislativě vzdělávání v námi zkoumané etapě a pomáhá ji zasadit do kontextu starších období. Autor tu navíc komplexně popisuje podobu školní budovy, jak se měnila od tereziánské epochy. Text podkládá dobovými fotografiemi a každou kapitolu doplňuje o statistické údaje – například o počet postavených budov, o počty žáků ve třídě nebo o stáří školních staveb. Krátce Šimek neopomíná shrnout ani současnou situaci s aktuálními zákony a tendencemi ve výstavbě školních budov.

Základní literaturu pro tuto práci doplňují prameny uložené v městských archivech. Nezapomeňme, že do exteriérů a interiérů základních škol můžeme navíc nahlédnout i díky filmům ze zkoumaného období. Film *Neohlížej se, jde za námi kůň* z roku 1979 nabízí pohled na d'áblickou základní školu Burešova. Ze stejného roku pochází i film *Pátek není svátek*, který přibližuje základní školu Jílovská na sídlišti Novodvorská. *Bota jménem Melichar* ukazuje pavilonovou budovu základní školy

¹⁷ Klement Valouch, *Nové Vršovice: historie, vývoj a současnost jedné pražské čtvrti*, Praha 2021.

¹⁸ Viz Šimek (pozn. 1).

Bítovská z počátku osmdesátých let. Zachovalé exteriéry Fakultní základní školy
Barrandov II nám konečně zprostředkuje film *Kruh* z roku 2001.

2 Typologie školních budov

Při hledání vhodných technologií v průběhu zrodu sídlišť, panelových domů, předškolních zařízení nebo škol základních dominoval fenomén typizace. V rámci typizace odborníci pracovali s pojmem prefabrikace, standardizace a unifikace, při nichž se pokusili najít vhodné vlastnosti a rozměry stavebního prvku, který by použili pro typizaci a výstavbu. Architekti stanovili cíl unifikace, a to zejména stavět rychle a levně s prefabrikovanými součástmi ve velkém. Tyto tendence se odrazily i v podobě základních škol, při jejichž výstavbě se uplatnila prvková typizace připravující prefabrikované části, které mohl architekt kreativně kombinovat. Naproti tomu objemová typizace dokázala prefabrikovat celé série domů, tedy unifikovat okrsky.¹⁹ Pro vhodnou typizaci školních zařízení bylo nezbytné definovat základní typy architektury těchto institucí. Typologií škol se zabývala řada českých publikací.

Karel Josef Laboutka v publikaci *Stavba a zařízení školy*, s podtitulem *Pokus o vzornou budovu národní školy*, jmenuje pět základních typů školních budov. Ideálním typem pro novou pedagogiku pracovní školy je halový typ charakterizovaný halou obklopenou třídami. Dle jeho slov jsou takové typy úsporné vzhledem k tomu, že odpadá problém nevyužitých chodeb a halu lze využít pro školní shromáždění. Školu halového typu doporučuje pro školy s nejvýše deseti učebnami. Při vyšším počtu tříd by architekt musel zvětšit ústřední místnost, což by vedlo k nepříznivým akustickým podmínkám. Halové školy jsou na našem území ojedinělé, proto Laboutka považuje za typicky českou školu dvoutraktovou – to znamená chodbu, po jejíž jedné straně jsou situované učebny. Dvoutraktové uspořádání z období kolem padesátých let nabízí základní škola ve Vršovcích. Chodbu trojtraktového typu lemují místnosti po obou stranách. Minimálně užívaný křížový typ se vyznačuje ústřední halou se schodišti

¹⁹ Slovníček pojmů, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná – Karolina Jirkalová (edd.), *Paneláci I: Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016, s. 446–451.

lemovanými křídly ve tvaru kříže. Pro malotřídní školy se má užívat pavilonový typ složený z několika menších samostatných budov. Přednostmi tohoto typu je častý pobyt žáků venku a minimální rozšiřování nemocí. Pozitiva ale převážila negativa finanční náročnosti a špatné proveditelnosti. Ačkoli nám Laboutka nabídl pět typů školních budov, apeluje na spolupráci projektanta s pedagogy; projektant má realizovat ideje pedagogů. Proto nemá architekt lpět na navrhovaných typech, ale měl by si dovolit s nimi individuálně pracovat. Laboutka totiž tvrdí, že se živá škola nedokáže adaptovat na statickou typizaci. Podotkněme, že spis vyšel v roce 1947, tedy rok před komunistickým převratem.²⁰

Antonín Černý ve svých skriptech z roku 1963 rozlišuje systém centralizovaný (monoblok) a decentralizovaný. Monoblok kompaktní dále charakterizuje dle navázání učeben jako chodbový, schodišťový a halový. Poslední z uvedených ale Černý považuje za neekonomický, s ohledem na vytápění, a nehygienický. *Monoblok s křídly* dělí na *částečně diferencovaný* (chodbový nebo schodišťový), *zcela diferencovaný* (rozvětvený monoblok) a *monoblok atriový*. Typ *částečně diferencovaný* nabízí maximálně umístění prvního stupně do přízemí a stupně druhého do vyšších pater, zatímco na centrum *zcela diferencované* školy se připojují hloučky příbuzných učeben. *Atriový monoblok* spočívá na půdorysu uzavřeného U, čímž uvnitř objektu vzniká atrium. Decentralizovaný monoblok dělí Černý na *multiblokový*, skládající se z několika bloků, nebo *pavilonový*, členěný na pavilony propojené loubími tak, aby žáci strávili co nejvíce času na čerstvém vzduchu.²¹ Takovými příklady z období vydání skript je škola V Rybníčkách a ZŠ Gutova, které mohou reprezentovat částečně diferencovaný monoblok s křídly. Na počátku šedesátých let se už započíná s výstavbou pavilonové

²⁰ Karel Josef Laboutka, *Stavba a zařízení školy. Pokus o vzornou budovu národní školy*, Praha 1947.

²¹ Viz Černý (pozn. 8).

základní školy na sídlišti Invalidovna – typ zařaditelný mezi decentralizovaný monoblok pavilonový.

Roku 1989 vychází učebnice pro vysokoškolské studenty fakult architektury informující o občanských stavbách. Vhodné dispoziční řešení školy dle učebnice vyplývá z ujasnění si jednotlivých sektorů, tedy částí se stejnou funkcí. Tyto úseky učebnice rozděluje na sektor prvního stupně, druhého stupně, společné prostory (kuchyně, jídelna, místnosti vedení školy, tělocvičny atd.) a pomocný sektor (šatny, chodby, technické místnosti a popřípadě byt školníka). Každý úsek dokáže samostatně fungovat, současně se ale vyžaduje jejich vzájemné propojení. Architekt tedy může pracovat s jednotlivými úseky odděleně, to znamená umístit je do samostatných pavilonů nebo je naopak všechny sloučit do jedné budovy. První stupeň dále učebnice člení do sekcí sestávajících z maximálně čtyř kmenových tříd, půdorysu obdélníku, které mají společné toalety a halu oživující zejména během přestávek mezi vyučováním. Výuku druhého stupně odlišuje zejména rys takzvané pochodové školy, což znamená, že studenti již nemají jen kmenovou třídu, ale pohybují se mezi místnostmi v závislosti na funkci učebny. Druhý stupeň umožňuje existenci kmenových tříd, univerzálních místností (například jazykové učebny) nebo pracoven pro vyučování specializovaných předmětů (přírodní vědy a s nimi spojené laboratoře). Součástí školy má být i studijní centrum složené z tiché zóny (studovny), klubové zóny (čítárna) a provozní zóny (sklad, pracovna) s tím, že tichá zóna by měla být umístěna dál od hlavního vstupu.

Publikace rozlišuje tři typy komunikačního systému – chodbový, halový a schodišťový. Chodbový typ se vyznačuje ústřední chodbou, k níž přiléhají učebny. Tento typ najdeme nejčastěji ve dvoutraktových a trojtraktových školách.²² Halový typ

²² Tento typ se výrazně nedoporučuje vzhledem k nevhodné orientaci učeben na jedné ze stran a k často tmavým chodbám. – Jan Šimek, *Tradice i moderna: školní budovy v meziválečném a poválečném období*

zcela redukuje chodby jakožto komunikační spojnice a nahrazuje je halou. Ta se stává nejen ústředním kanálem spojujícím všechny učebny, které do ní ústí, ale také společenskou místností podporující komunitu. Třídy se tedy soustřeďují výhradně v těsné blízkosti haly. Hlavní komunikací u schodišťového typu se stává schodiště propojující nižší patro s vyšším a zároveň se na něj napojují maximálně čtyři učebny na jednom podlaží. Učebnice v rámci dispozice rozlišuje, podobně jako Černý, stavebně *centralizovaný monoblok*, v němž lze využít halového nebo chodbového systému, zatímco stavebně *decentralizovaný* systém následuje *pavilonový typ* reprezentovaný samostatnými pavilony, které v určitých případech mohou spojit společné prostory nebo nikoliv. Dále pojmenovává takzvanou *dvorečkovou* dispozici, při níž křídla vytvářejí vnitřní dvůr, a *kobercovou zástavbu* typickou pro opakování stejného schématu a uvolnění prostoru kolem učebny.²³

České vysoké učení technické vydalo již v době demokratického státu další učebnici o občanských stavbách, v níž se autoři zaměřují speciálně na školní budovy. Stejně jako předešlá publikace rozlišují autoři čtyři typy dispozičního řešení škol: chodbové, schodišťové, halové a takzvanou volnou dispozici. K popisu chodbového řešení dodávají, že chodby mohou být rovné, kopírující tvary učeben nebo rozšiřující se. Nový typ volné dispozice reaguje na požadavky současné pedagogické praxe, protože umožňuje měnit velikost učeben pomocí posuvných příček nebo mobilního nábytku. Příručka dále kopíruje schéma předešlé učebnice – popisuje centralizované a decentralizované schéma, dvorečkovou a kobercovou zástavbu.²⁴

Nejnovější publikace *Nauka o stavbách: Školné stavby z roku 2010* Zbyška Stýbla podporuje představu o školách jako o centrech společenského dění. Školy mohou

(1918–1948), in: idem, *Historie školních budov: Od tereziánských reforem po současnost*, Praha 2016, s. 161–213.

²³ Viz Krasický – Čermák – Fořtl (pozn. 9).

²⁴ Viz Rybářová – Mezera – Zelenková (pozn. 10).

nabízet tělocvičny k pronájmu, mohou otevírat své knihovny veřejnosti, v učebnách lze pořádat kroužky. Stýblo za optimální počet nadzemních podlaží základní školy považuje tři (maximálně čtyři).²⁵ Autor školy dělí podle věku žáků – první a druhý stupeň bývá na základních školách provozně oddělen. Také se nabízí diferenciaci dle funkcí a výuky – první stupeň členěn není, zatímco druhý stupeň rozlišují specializované učebny, jídelnu, studijní centrum a tělocvičnu. Uspořádání komunikací dělí zejména na dvě hlavní – chodbové a halové, z nichž se vchází do jednotlivých učeben. Stýblo jmenuje tři koncepty školních budov – *otevřené* (lineární, křídlové, křížové, volně tvarované), *uzavřené* (atriové, blokové, dvoranové, polygonální, ochozové) a *síťové* (mřížové, kobercové, plošné, šestiúhelníkové, prostorové). *Otevřené lineární* budovy spočívají na půdorysech tvarů I, L, U nebo T. *Otevřené křídlové stavby* se vyznačují jednotlivými křídly nepravidelně a pravidelně poskládanými (takzvané hřebínkové nebo dvojité hřebínkové budovy) nebo pavilony. *Otevřené křížové* stavby vytvářejí půdorys kříže a *otevřené volně tvarované* objekty bývají nepravidelně uspořádané. Koncept *uzavřený atriový* vytváří uzavřené atrium pro společenské využití. *Uzavřený koncept blokový* označuje školy včleněné do již existujících městských bloků, kdežto *blokový soliterní* se nemusí potýkat s městskou zástavbou.

Pro naše potřeby považujeme za vhodné zvolit terminologii této nejaktuálnější publikace Zbyška Stýbla, která je detailní a nabízí tak skutečně konkrétní charakteristiku. Zaměříme-li se na školy vzniklé mezi lety 1945–1989, pak jednoznačně využívají chodbový komunikační systém. Tyto školy eliminují monoblokovou zástavbu a spíše se rozvětvují – jsou z nich budovy s křídly, pavilonové školy nebo využívají síťový koncept. Vnitřní uspořádání většinou pracuje s dvoutraktovým a trojtraktovým typem školy.

²⁵ Zbyšek Stýblo, *Nauka o stavbách: Školské stavby*, Praha 2010.

3 Školy v meziválečném období

Počátek nového milénia označila Ellen Key jako *století dítěte*, protože vnímala dosavadní školu jako brzdící článek v individuálním rozvoji dítěte. Ve dvacátém století se tak hlavní pozornost pedagogiky má přesměrovat z učitele na osobnost a svobodu dítěte. Příznačně to shrnuje úryvek, čerpající ze spisu této švédské autorky, vydaný v dobovém časopise. „*Popřejme dítěti svobodu a nerušeného klidu (...). Celý téměř den všichni starajíce se o ně vtírají se násilně v ten dětský svět a ničí jeho poklid. A to, to se nazývá výchovou?! Tak se vyrábějí automatické figury, ale nevytvářejí se živé osobnosti.*“²⁶ Odklonění se od tradic a zažitých vzorů nenajdeme jen v pedagogice, ale i v architektuře. Směřování k novým vizím ve zmíněných oblastech zpozdila první světová válka, která zapříčinila přesun realizací škol navržených na počátku 20. století do meziválečného období. Až dvacátá léta plně rozvinula demokratický přístup ve vzdělávání kongresem Mezinárodní ligy pro nové vzdělávání²⁷ v Calais, seznamující s přístupy Marie Montessori, Jeana Piageta, Johna Deweyho nebo Alexandera Sutherlanda Niella. Pro oblast Francie je příznačný také Célestin Freinet. Kromě přístupů zmíněných osobností se na počátku dvacátého století rozvíjejí i takzvané školy v přírodě, reagující na vlnu tuberkulózy. *École de plein air* umožnily velkou část dne trávit venku na čerstvém vzduchu díky celoproskleným stěnám, které se v případě potřeby mohly odsunout. Za příklad uveďme školu v Birminghamu architekta Frank Barry Peacocka (1911) nebo školu v přírodě v Saint-Quentin (1931) Francouze Germaina Debrého.²⁸

Období dvacátých a třicátých let na našem území bychom mohli nazvat hledáním české školy. Po první světové válce se dne 28. října 1918 konstitovalo

²⁶ Myšlenky o výchově, *Česká škola: Snahy a směry českého učitelstva IX*, 1910, č. 16, 13. 4., s. 241–243.

²⁷ V původním znění „la Ligue internationale pour l'Education nouvelle“. – Anne-Marie Châtelet, *Architectures scolaires: 1900-1939*, Paris 2018, s. 53.

²⁸ *Ibidem*.

Československo jako samostatný stát a ruku v ruce vznikala nová ústava. Ačkoliv budování státu obecně vyžaduje vytváření nových zákonů, československý stát přijal rakousko-uherský právní řád. Roku 1919 státní správa vydala zákon ze 3. dubna, kterým urychlila vznik českých menšinových škol. Díky požadavkům na četnější výskyt českých škol vyvstala nutnost stavět právě objekty vzdělávání. Stát proto značně financoval vznikající instituce, což se projevilo i na podobě moderních školních budov. Nově vzniklé školy totiž měly být nejen funkční, ale měly plnit i symbolickou funkci, protože prezentovaly český národ. Jmenujme českou menšinovou školu v Ústí nad Labem navrženou Josefem Gočárem v duchu funkcionalismu. Budova s plochou střechou, umístěná v ulici Purkyňova, otevřela brány svým žákům v roce 1930. Skutečná první česká menšinová škola se otevřela už v roce 1919 (právě ve jmenovaném Ústí nad Labem) a tento rok představuje i pro učitelskou obec významný milník. Roku 1919 vyšel zákon rušící celibát učitelek a zejména zákon č. 226/1922 sb., zvaný Malý školský zákon, jenž deklaroval povinnou školní docházku na osm let. Dále stanovil nejvyšší počet žáků ve třídě na 45 a zrušil předešlý zákon umožňující nemajetným rodičům žádat o úlevy ze školní docházky.²⁹

Nový vánek tato doba přináší i do pedagogické praxe. Ve dvacátých a zejména ve třicátých letech v našich zemích bují reformní pedagogické hnutí, jehož základ spatřujeme v osobnosti Václava Příhody. Do této doby vyučování probíhalo pedeutocentricky – hlavní roli v průběhu pedagogického působení zastává učitel, který předává znalosti výkladem. Reformní hnutí žádá opak – vyučovat pedocentricky. Hlavním činitelem se stal žák, jehož potřeby jsou kladeny na první místo. Navíc se od něj vyžaduje aktivní zapojení do výuky. Příhodova reforma měla navázat na principy republiky a měla se zaměřit na individualitu dítěte ve vzdělávacím systému.

²⁹ Viz Šimek (pozn. 22).

Sjednotit typy nižších škol – to byl Příhodův záměr. Jednotná škola měla umožnit studovat na navazujících stupních vzdělávání, protože doposud existovala střední škola a měšťanka, po jejímž absolvování žák neměl možnost získat maturitu. Václav Příhoda navrhl systém tří stupňů – obecná škola, měšťanská škola nebo nižší střední a jako třetí stupeň vyšší střední škola. Součástí příhodovské reformy bylo snížení počtu předmětů, počtu žáků ve třídě (maximálně 35 dětí), důraz reforma kladla na samostatnost žáků spolu s pracovní školou.³⁰

Za revoluční bychom dnes označili postup žáků na základě ovládnutí znalostí z daného předmětu – dělení tříd podle ročníků mělo vymizet. Učitelé měli vyučovat povinné předměty a poté si děti volily doplňkové předměty dle své budoucí cesty. Reformní smýšlení v pedagogické praxi vyžadovalo nové prostory, jako například shromažďovací síň, prostory pro samostudium a odpočinek. První pokusné školy, jak se jim říkalo, vznikly v roce 1929 v Praze-Michli, Nuslích, Hostivaři nebo v Humpolci a ve Zlíně. Pokusné školy většinou sídlily ve starších budovách, možnou podobu nově vzniklých ovšem zprostředkoval reformní pedagog Čeněk Štěpánek. Centrum pokusné školy spatřoval v učební síni, jež sloužila pro setkávání. K srdci školy přiléhaly toalety, učebny a dílny soustředěné do *skupin* sobě příbuzných předmětů. Příhoda tyto hloučky místností dělí na sedm: správa školského kolektivu (pro kontakt zaměstnanců, žáků, rodičů), přírodověda a matematika (chemie, biologie, fyzika, matematika), společenské nauky, jazykové vyučování, technika, estetická výchova, tělesná a zdravotní výchova. V případě některých *skupin* – například správy – je žádoucí jednotlivé místnosti od sebe oddělit. Toalety, ředitelna, sborovna, archiv nebo rozhlas, tedy separované pokoje, nazývá Štěpánek *apartments*. Příhoda ovšem sám

³⁰ Příhoda prosazoval společenskou a pracovní školu, v níž se měl žák učit prací. Dítě mělo být aktivní a jeho cílem „umět“ (ne „vědět“) a o informacích přemýšlet. Žák se učí z problémů nebo v projektech, ne pasivně z učebnic. Při výuce se dítě učí graficky, vizuálně i manipulací. – Václav Příhoda, *Architektonika moderní školy*, Praha 1946.

přiznává, že dělení na *skupiny* a *apartments* se jeví jako náročný úkol pro architekturu. Domnívá se, že tuto ideu lze aplikovat na školy pavilonového typu, které ale hodnotí jako finančně nákladné a nepraktické. Otec reformního hnutí u nás, Václav Příhoda, proto zašel v návrzích pokusných škol dál. Ve svém spise *Architektonika moderní školy* z roku 1946 uvažuje nad stavbou půdorysu hvězdy se shromažďovací síní ve středu. Praktičnost podporuje i Štěpánek vyškrtnutím chodeb z návrhů škol kvůli nevyužití během vyučování. Považoval je za zbytečné.³¹

Podíváme-li se blíže na architekturu meziválečného období, tak první polovina dvacátých let se stala úrodnou půdou nejen pro samotnou pedagogiku a učitele, ale také pro moderní architektonické styly. Počátek dvacátých let architekti, jako byl Josef Gočár, Pavel Janák nebo Ladislav Machoň, zasvětili takzvanému národnímu slohu zahrnujícímu české art-deco s prvky kubismu. Exteriér nových dvouraktových budov dekorovaly pilastry, rizality, hlavní vstup zvýrazňoval portikus a fasády mívaly červenobílou barvu.³² Stavbu zakončovala valbová střecha a interiér vstupních hal nabízel sochařské dekorace. Mezi příklady uveďme alespoň Masarykovu školu na Ortenově náměstí v Holešovicích podle návrhu tria architektů Petřů – Lhota – Martínek nebo školu na náměstí Svobody v Bubenči architekta Jana Pacla. V tomto období výrazně vybočuje průmyslová škola v Mladé Boleslavi od Jiřího Krohy, poněvadž až konstruktivistická škola má rovnou střechu a velmi dynamicky členěnou

³¹ Vliv nového pojetí pedagogického přístupu krátce po druhé světové válce se projevuje i v textu Karla Josefa Laboutky *Stavba a zařízení školy. Pokus o vzornou budovu národní školy* vydaném v roce 1947. Autor vyzdvihuje halový typ škol, který je ideální pro moderní pedagogiku a který eliminuje nevyužití chodby. – Viz Šimek (pozn. 22). – Viz Příhoda (pozn. 30).

³² Dvouraktové budovy byly populární už odedávna s ohledem na přísnější hygienické požadavky. Dvouraktové objekty umožňovaly dostatečné osvětlení tříd i společné chodby. Nové budovy, často na půdorysu tvaru L, U, H, na počátku století dekorovala sochařská díla i v interiéru. Červenobílá barva zase byla považovaná za „národní“. – Zdeněk Lukeš, Škola jako budova a symbol od konce 19. století do poloviny 20. století, *Documenta Pragensia* XI, 1993, s. 76–81.

fasádu s atypickými okny. Tyto stavby předznamenávají trend v letech následujících, a to využití minimálního dekoru fasád a rovných střech.³³

Druhou polovinu dvacátých let ovlivňuje nová generace architektů hlásící se k moderní architektuře – purismu, konstruktivismu a funkcionalismu. Podoba školních budov se tedy nesla v duchu hesla zmíněného funkcionalismu „*forma následuje funkci*“. Pokud se předchozí století vyznačovalo tradicionalismem, pak dvacátá a třicátá léta se vůči tomuto směru vymezují. Prim už nehraje reprezentativnost objektu a s ní spojená okázalost, ale vedoucí vlastností se stala účelnost pro pedagogické působení s ohledem na hygienické podmínky.³⁴ Karel Laboutka přímo píše o dobách minulých: „*A tak se věnuje často největší pozornost vnějšku na újmu účelného vnitřního řešení. Projektant, jemuž nejsou známy úkoly školy, obětuje výrazné fasádě i třeba výhodné situování školní stavby ke světovým stranám. (...) Luxus a nádhera měly přikrýt starý, nepromyšlený půdorys a povrchní rozvržení prostoru.*“³⁵ Ona účelnost moderní architektury se projevila zejména na minimalistických, barevně nevýrazných fasádách, které dekorovaly pouze okenní otvory (především pásová okna). Železobetonovou konstrukci stavby architekti zakončovali plochou střechou. Účelnost objektu má vycházet ze zdravotních a hygienických zásad, mezi které řadíme zejména dostatečné osvětlení a větrání tříd. „*Čistota – prostor – světlo jsou hlavními hesly nové generace projektantů těchto budov.*“³⁶

Jako vhodný příklad může sloužit dnešní Základní a mateřská škola Bílá, původně Francouzské školy dokončené roku 1934 architektem funkcionalismu Janem Gillarem. Ve školním areálu sídlilo reálné gymnázium (nejvyšší pavilon), obecná škola

³³ Ibidem.

³⁴ Viz Šimek (pozn. 22).

³⁵ Viz Laboutka (pozn. 20), cit. s. 15.

³⁶ Viz Lukeš (pozn. 32), cit. s. 80.

(nižší podlouhlý pavilon), mateřská škola (samostatně stojící budovy), kuchyň s jídelnou, pavilon s tělocvičnou a divadlem. Areál dodnes obklopuje zahrada, do níž ústila například prosklená stěna objektu mateřské školy, ale také pásová a dvojíťá sdružená okna s tmavým kovovým rámováním ostatních pavilonů. Fasádu kromě oken charakterizuje bílá barva a učební terasy, na kterých bylo možné vyučovat v letních měsících. K obdobnému stylu se dopracovala dvojice Bohumil Kněžek – Josef Václavík při stavbě gymnázia na náměstí Jiřího z Lobkovic na Vinohradech. Ze třicátých let také pochází, nedaleko frekventované ulice Evropská v Dejvicích, funkcionalistická stavba Vyšší odborné školy pedagogické a sociální (původně zde sídlilo gymnázium dr. Edvarda Beneše) architekta Evžena Linharta.³⁷ I Linhart užil bílé barvy, pásových oken směřujících do chodeb a sdružených oken osvětlujících třídy. Vstup zvýraznil elegantně vystupující markýzou a schodišťový trakt demonstroval luxferovými stěnami v každém patře. I tato škola disponuje střešními učebními terasami.

Musíme také zmínit, že již v průběhu prvních let Československa se začalo uvažovat o typizaci, tedy vytvoření typů budov pro jednotlivé školy. Ze záměru se ovšem rychle upustilo, poněvadž se architekti obávali odklonu zakázek a neodborného kopírování.³⁸ V návaznosti na opovrhování typizací byl stanoven alespoň seznam prostor, které školy mají obsahovat. Mezi nezbytné místnosti patřily učebny (závislé na počtu dětí a tříd), kabinet (v měšťanských školách byly věnované konkrétním vědním oblastem – například přírodopisný, fyzikální a chemický nebo zeměpisný a dějepisný), laboratoř (zejména v měšťanských školách), šatna, tělocvična, toalety, dílny (cvičná kuchyně pro dívky a dílny pro chlapce), byt ředitele

³⁷ Zřejmě inspirace takzvanými open air školami, o jejichž existenci se rozhořela debata právě v meziválečném období. Tyto školy byly často budované v Holandsku a Německu. V meziválečném období se architekti zajímali i o pavilonové typy škol užívané učiteli Bauhausu. Kupříkladu Hannes Meyer navrhl pavilonovou školu Bundesschule des Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbundes v Bernau s přiznanými materiály cihly, dřeva, kovu, skla a betonu. – Ibidem.

³⁸ Viz Šimek (pozn. 22).

a v měšťanských školách se mohl vyskytovat i byt školníka. Neodmyslitelnou součástí školního pozemku je přiléhající zahrada.³⁹

Zaměříme-li se obecně na náležitosti školní budovy, takový objekt je vhodné situovat na klidné místo umožňující dostatečné přirozené osvětlení (souvisí s vhodným rozmístěním ve vztahu ke světovým stranám) a přísun čerstvého vzduchu. Plochu fasády členila velká okna dělená úzkými pilíři tak, aby ušetřily prostor pro okenní otvory. Za vhodné se považovalo neumísťovat okna příliš blízko ke kantorské lavici, aby na tabuli nevznikaly odlesky. Budova, nanejvýš se dvěma patry, měla stát nad suterénem s technickou místností a dílnami. V přízemí, hlavně v nových budovách, mají být umístěné centrální šatny, v nichž každá třída má samostatnou kóji. Starší budovy musely otázku šaten řešit odkládáním věcí do úložných prostorů na chodbách. Rozměr třídy stanovy doporučovaly pro maximální počet 60 žáků, čili velikost nejméně 50 m² s přihlédnutím k vybavení: skříň, stoly, židle, háčky, umyvadlo, tabule, plivátka. V učebnách navíc většina učitelů vyžadovala stupínek, na němž stála tabule s katedrou. Žáci měli sedět v lavicích s kovovou konstrukcí ve dvojicích. Za vhodnou podlahovou krytinu architekti považovali linoleum nebo parkety kvůli minimalizaci prachu. Na každém patře byly toalety pro žáky i učitele a s toaletami, sprchami a šatnami se počítalo i při vybavení tělocvičen, které bývaly umístěny do samostatného křídla nebo v přístavbě.⁴⁰

Dvacátá a třicátá léta stanovila základní principy, na kterých se buduje následující období. Školy již nepředstavují chrámy vzdělanosti, jak na to odkazoval konec 19. století. Éra historizujících slohů vyzdvihovala monumentalitu škol a jejich výsostné postavení ve městě jakožto veřejných staveb, zatímco meziválečné období umožnilo pohlížet na tento typ jako na veřejnou budovu, která již nemusí být

³⁹ Viz Laboutka (pozn. 20).

⁴⁰ Viz Šimek (pozn. 22).

monumentální. Vzdělávací zařízení už nereprezentují honosná sídla symbolizující vzdělanost, protože se jejich řešení naopak obrací na proces vzdělávání a tak se stávají až obyčejnými, zato funkčními objekty.

Období mezi válkami také umožnilo participaci předních architektů na podobách škol a stalo se úrodnou půdou pro reformní uvažování o pedagogice. Centrem zájmu se stalo dítě a jeho individuální potřeby, od čehož se poté odvíjela architektura školních budov a umístění do zeleně odvolávající se k základu reformní pedagogiky. Vnímáme toto období jako vytváření školní atmosféry pomocí společenských místností, otevřených prostorů umocněných velkými okny a učebními terasami. Pocit pospolitosti umocňuje zájem architektů na tom, aby areál školy plně vyhovoval pedagogické praxi, samotným pedagogům a žákům. Při navrhování objektů mohou architekti zapojit nejaktuálnější trendy v architektuře – železobetonovou konstrukci, pásová okna, rovnou střechu a minimum dekor. Toto pozvolné bujení nových schémat, metod a přístupů ukončila nejen nacistická okupace Československa, ale později i únor 1948, během nějž se k moci dostala komunistická strana, jejímž skutečným cílem sotva bylo vzdělávání samostatně myslícího obyvatelstva. Vzdělávání socialisticky uvědomělého občana, typizaci nebo prověřeným architektům ustoupily individuální potřeby, novoty ve vzdělávání a buržoazní architektura.

4 Školy na pražských sídlištích v letech 1945–1989

Česká architektura 1945–1989. Vývoj panelových sídlišť

Po letech světové války a nacistického útlaku se Československo snažilo navázat na tradici domácí moderní architektury. Během první dvouletky představitelé znovuobnověného Bloku architektonických pokrokových spolků (BAPS) pronesli několik programových projevů. Vyzdvihli v nich pozici architektů a požadovali zprůmyslnění stavebnictví pro rychlejší a levnější výstavbu v budoucnosti. Architektura se podle nich stala veřejným zájmem a má nyní sloužit pracujícímu lidu, který má právo na byt.⁴¹

Záhy se objevují projekty a stavby v duchu pozdního funkcionalismu. Vynikly mezi nimi kolektivní domy, zajišťující bydlení a služby pro rodiny s pracujícími rodiči. Ze soutěže vyhlášené v roce 1946 vzešel vítězný návrh koldomu v Litvínově od architektů Evžena Linharta a Václava Hilského, dokončeného v roce 1958.⁴² Ačkoli utopistická představa sídliště v jednom stavebním celku sklízela zpočátku pochvaly, později se ozývaly kritické hlasy zejména kvůli přetíženým nebo naopak nevyužitým službám koldomů.⁴³

Na počátku roku 1948 převzala převratem politickou moc komunistická strana a Československo se dostalo do područí Sovětského svazu. Architekti rušili své soukromé ateliéry a začali se sdružovat do národního či státního architektonického ateliéru Stavoprojekt. Kritika funkcionalismu na sebe nenechala dlouho čekat, tento směr se náhle stal projevem kapitalismu a buržoazie. Kontinuitu s předválečným funkcionalismem tak v padesátých letech narušil socialistický realismus,

⁴¹ Oldřich Starý, Spolupráce architektů na výstavbě státu, *Architektura ČSR V*, 1945–1946, č. 1, s. 2–6.

⁴² Václav Hilský, Stavba kolektivního domu v Litvínově, *Architektura ČSR XVIII*, 1959, č. 1, s. 19–29.

⁴³ Vladimír Wynnyczuk, K některým společenským problémům bydlení v kolektivních domech, *Architektura ČSR XVIII*, 1959, č. 1, s. 36–37.

který do našeho prostředí pronikl po vzoru Sovětského svazu. Umělecký směr to měl být srozumitelný pro lid a měl ukázat ideály a optimismus pracujících mas. Inspiraci čerpal z takzvaných pokrokových epoch v historii národa, čímž se stal jakousi formou historismu. Přílišný dekorativismus, aplikovaný na fasádách ve formě pilastrů, portálů, lizén nebo sgrafit, u nových obytných celků samozřejmě zpomaloval jejich výstavbu.

V roce 1956 vystoupil Nikita Chruščov na dvacátém sjezdu komunistické strany Sovětského svazu s kritikou Stalinova kultu. Socialistický realismus tak přišel o své ideologické opodstatnění a v celém sovětském bloku se začala navracet moderní architektura. Už dříve Chruščov vybídl stavbaře odvrátit se od přílišné zdobnosti a přejít k industrializaci. Za milník v architektuře Československa můžeme považovat rok 1958, v němž proběhla světová výstava Expo v Bruselu. Československý pavilon získal cenu Grand Prix a zákonitě ovlivnil tuzemskou architekturu. Do domácí architektury vplul bruselský styl příznačný asymetrií, motivy trojúhelníků, spirál, lichoběžníků, využitím skla, keramiky a materiálů umožňujících volné tvarování hmoty.

Československý úspěch na světové výstavě přivezl do domoviny nejen nový styl, ale i uvolněnější atmosféru, která se propsala do šedesátých let. Ve „zlatých šedesátých“ se tak u nás mohly rozvinout další nové směry čerpající z československé tradice funkcionalismu i z podnětů aktuální mezinárodní architektury. Technicismus v díle Ferdinanda Lederera nebo Karla Hubáčka a jeho sdružení Sial se zaměřil na technologický aspekt a viditelnou konstrukci stavby připomínající technický objekt. Sochařsky pojímal architekturu skulpturalismus, v Praze uplatněný v dostavbě kláštera Emauzy od Františka Maria Černého. Mohutnými tvary vnesenými do betonu se vyznačoval brutalismus, donedávna ještě zcela patrný v hotelu Intercontinental od týmu Karla Filsaka. Tyto architektonické směry doznávaly v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let, spolu s převládajícím mezinárodním stylem, přestože v roce 1968

na československé území vstoupila vojska Varšavské smlouvy a nastolila období normalizace. Také v průběhu sedmdesátých let architekti mohli stavět v mezinárodním stylu velká sídliště, snažící se eliminovat stálý nedostatek bytů, dokončovala se díla z předešlého desetiletí. V letech osmdesátých se začala ojediněle projevovat reflexe postmoderny. Její česká podoba využívala výrazných barev, motivů napodobujících historickou architekturu, ale nedělala to tak okatě jako například americká postmoderna. Spolu s tímto směrem se u nás až do devadesátých let uplatňuje neofunkcionalismus.⁴⁴

Po druhé světové válce stát stanul před nelehkým úkolem znovu vybudovat a opravit poničená města a jejich části. Závažnější problém vyvstal v otázce bytové krize, kterou vládní představitelé a architekti řešili soustavně až do roku 1989. Stavoprojekt, v němž se od roku 1948 museli soustředit architekti a urbanisté, věnoval značnou část své práce právě urbanismu a plánování výstavby bytových domů. Architekti na konci čtyřicátých let hledali bydlení budoucnosti, proto experimentovali s kolektivními domy. Koldomy se ale ukázaly jako nedostačující a nereálná představa o bydlení zítřka.

Proto se pozornost architektů obrátila k obytným souborům nabízejícím obvyklé samostatné byty a u nich se od pozdních padesátých let prosadila industrializace, tedy panelové domy. Publikace *Paneláci I* člení vývoj sídlišť do pěti fází. První roky výstavby domů kolem let 1947–1948 kolektiv autorů nazývá *dřevní fáze*. Počátek se inspiroval funkcionalismem, používal řádkovou zástavbu a architektonicky jednoduše pojaté zděné domy. Dokladem *dřevní fáze* je pražské sídliště Solidarita. Na začátku padesátých let se i obytnými domy prohnal trend zvýrazňující historizující dekor a uzavřenou zástavbu do bloků, proto tato fáze dostala název *socialistického realismu*. Třetí etapa, *pionýrská*, započala roku 1954, kdy vystoupil Nikita Chruščov

⁴⁴ Viz Pechar (pozn. 7). – Miroslav Baše, *Česká architektura 1945–1995*, Praha 1995.

s kritikou *sorely* a proklamoval tak nové směřování k panelům a industrializaci. U nás se v témže roce objevuje celopanelový dům ve Zlíně. *Pionýrská* sídliště opouštějí dekor, aplikují rozvolněnou zástavbu bytových domů doplněných o stavby občanské vybavenosti a po Expo je poznamenává bruselský styl, jako tomu je na pražském sídlišti Invalidovna.

Obytné soubory šedesátých let se díky snaze o kvalitnější architektonické řešení a o humánnější životní prostředí nazývají fází *krásnou/humanistickou*. Sídliště jako Ďáblice v Praze nebo Lesná v Brně kladou důraz na pěšího obyvatele, jejich autoři se snaží dobře vyřešit nákupní střediska i další občanskou vybavenost, uplatňují se tu výtvarná díla v prostoru. Opačné tendence přinesla sovětská invaze v roce 1968 a nástup normalizace, kdy pak u sídlišť mluvíme o *technokratické fázi*. Při snaze státu dosáhnout maximálního počtu bytů byli architekti nuceni své původní plány měnit ve prospěch kvantity. Podepsalo se to například na pražském Jižním Městě, které dostalo vzhled rozsáhlého pole identických paneláků bez dokončené občanské vybavenosti a schůdných pěších cest. V sedmdesátých a osmdesátých letech, ve fázi *pozdních krásných a postmodernistických* sídlišť, jako je Nový Barrandov v Praze nebo Jižní Svahy ve Zlíně, se našly i výjimky, které si dokázaly zachovat architektonickou kvalitu – ať už samotným řešením panelových domů, uplatněním tradičních urbanistických schémat, historizujícími motivy v tvarosloví nebo opět včleněním hodnotných uměleckých děl do veřejného prostoru.⁴⁵

⁴⁵ Martina Koukalová, Panelové tvary v čase, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná – Karolína Jirkalová (edd.), *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016.

Stavby pro občanskou vybavenost

S výstavbou obytných celků úzce souvisejí budovy občanské vybavenosti. K jejich stavbě se sice přistupovalo na mnoha sídlištích se zpožděním, ale byly nakonec většinou provedeny a sloužily pak nejrůznějším účelům. Sídliště se totiž měla stát městy ve městě a měla uspokojovat základní potřeby svých obyvatel, k nimž patří nákup potravin i jiného zboží pro každodenní život, výchova a vzdělávání dětí a různé sportovní nebo kulturní aktivity. Bezprostřední blízkost služeb měla podpořit emancipaci žen od domácích povinností a usnadnit jejich zapojení do pracovního procesu. Tak jak to bylo zamýšleno v případě koldomů, část ženských nebo rodičovských povinností se měla přesunout ven z bytů a měly je na sebe převzít různé veřejně dostupné služby. Ženy proto měly prát ve veřejných prádelnách, nakupovat v nákupních střediscích, jíst v restauracích a své děti měly umisťovat do předškolních zařízení, jako jsou jesle a mateřské školy. Součástí tohoto systému samozřejmě tvořily i základní, ojedinele pak střední školy. Absence služeb na sídlištích představovala u jejich obyvatel hlavní důvod nespokojenosti, ke kterému se připojovaly důvody další. V publikaci *Hledání soudobého města* odkazoval teoretik urbanismu Jiří Hrůza na průzkumy sídlišť v Paříži, které mezi negativy uváděly monotónnost zástavby, věkovou a sociální homogenitu obyvatel, anonymitu a absenci veřejné dopravy. Zásadní problém však byl pro všechna sídliště stejný – zpožděná výstavba občanské vybavenosti.⁴⁶ Jak to připomněla historička architektury Eva Novotná, nedostatek školek a škol uváděl jako příčinu nespokojenosti obyvatel sídlišť i celostátní dotazník o bydlení z šedesátých let. Lidé si v něm stěžovali na potíže s nedokončenými cestami

⁴⁶ Viz Hrůza (pozn. 2).

a občanskou vybaveností, z čehož se poté stát snažil poučit a při výstavbě sídlišť kladl důraz na její koordinovanost.⁴⁷

Školní budovy. Diskuse o nich v letech 1958–1961

Platí to i v případě školních budov na sídlištích. O výstavbě nových škol se začalo intenzivněji diskutovat v pozdních padesátých a raných šedesátých letech, jak to dokládají texty Miroslava Hučka, Josefa Kůstky a Karla Josefa Laboutky. Náměstek ministra školství a kultury Hučko v roce 1958 ozřejmoval důvody absence škol v tehdejší Československu v časopisu *Rodina a škola*. Za počáteční krizové mezníky autor označil období první republiky a druhé světové války. Tvrdil, nepochybně v rozporu se skutečností, že se tehdy školy ani nestavěly, ani neopravovaly. První léta socialistického Československa pak podle něho přinesla zpomalování jejich výstavby, způsobené vysokými náklady. Zlom však přý přinesla léta 1956/1957. Spočíval podle Hučka v příklonu k hospodárnosti, v budování pavilonových objektů a v aktivní spolupráci rodičů při *akcích Z*. Pro splnění úkolu zbudovat 250 000 nových žákovských míst stát současně využil takzvanou etapovou výstavbu, při níž nejprve vznikly objekty s učebnami a až poté zbylé části, například tělocvičny.⁴⁸

Po racionalizaci a zvýšení školní výstavby volal i Bedřich Schráníl. Hlavní důvod pro zefektivnění výstavby viděl v zavedení povinného středního vzdělání pro všechnu mládež, jež způsobilo nedostatek žákovských míst na školách a učení na směny. Schráníl blíže charakterizoval podmínky ovlivňující efektivní výstavbu, mezi nimiž uvedl populační přírůstek, ekonomičnost jednotlivých typů škol (uvádí,

⁴⁷ Eva Novotná, Jak vyřešit bytový problém? Nařízením!: Experimenty a obytný okrsek, 1959–1963, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Martina Koukalová – Eva Novotná (edd.), *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989*, Praha 2017, s. 112–127. – Dále Eva Librová – Jaroslav Klofáč – Karel Brix, *Jak bydlet: zkušenosti z průzkumu nových sídlišť*, Praha 1961.

⁴⁸ Navíc Hučko upozornil na první příklady panelových škol v Bratislavě a Pezinku. – Miroslav Hučko, Výstavba škol v naší vlasti, *Rodina a škola IV*, 1958, 2. 6., s. 2.

že ekonomičtější se jeví vícetřídní školy než malotřídky; pavilonové školy by měly téměř srovnatelné náklady jako škola vícetřídní) a optimální stavební program vycházející z typového podkladu – při němž se využívá typizovaných a prefabrikovaných prvků. Závěrem autor dodává, že v našich klimatických podmínkách nebude možné plně uplatnit pavilonové školy, nýbrž určité modifikace tohoto typu. Domnívá se, že vhodnou školou budou dvoupodlažní pavilony s osmi až deseti třídami.⁴⁹

O rok později na Hučka navázal příspěvek Josefa Kůstky. Čerpal při tom z diskusního příspěvku ministra Františka Kahudy na Sjezdu socialistické kultury, který proběhl v Praze v roce 1959. Zaznělo v něm, že Československo se má do sedmdesátých let zbavit střídavého vyučování a zbudovat pro tento cíl 18 500 nových učeben. Kůstka k tomu dodal, že „*tak rozsáhlý stavební program nemá v našem školství obdoby*“.⁵⁰ Avizované zvýšení výstavby škol komentoval i článek Karla Josefa Laboutky pro *Pedagogiku* z roku 1961. Do nadcházejících „zlatých“ šedesátých let autor vkládal velké naděje. Snažil se zároveň zmírnit negativní názory, uveřejněné v dobových dotaznicích,⁵¹ a vyzdvihl snahu státu zajistit adekvátní životní úroveň obyvatel. Podle jeho informací vzniklo u nás po roce 1945 devět set nově postavených škol a právě šedesátá léta autor nazval érou přelomu, v níž se má rozšířit počet základních škol o nových 1500 budov. Autorovými slovy „*poprvé v dějinách naší republiky dochází k takovéto monumentální výstavbě budov základních škol*“.⁵² Budovat se proto mají jesle, mateřské školky a zejména základní školy, jež by opět šetřily čas rodičům a přitom nepřebíraly nad výchovou dětí úplný dohled. Pro splnění vysokých

⁴⁹ Bedřich Schráníl, Racionalizace ve výstavbě škol v ČSR, *Architektura ČSR XVII*, 1958, č. 9–10, s. 727–730.

⁵⁰ Josef Kůstka, Výstavba škol, *Rodina a škola V*, 1959, č. 7–8, 6. 7., s. 9, cit. s. 9.

⁵¹ Dále Eva Librová – Jaroslav Klofáč – Karel Brix, *Jak bydlet: zkušenosti z průzkumu nových sídlišť*, Praha 1961.

⁵² Viz Laboutka (pozn. 5), cit. s. 669.

cílů stanovených vládou – to tehdy znamenalo postavit 1 200 000 nových bytů včetně objektů občanské vybavenosti – požadovala komunistická strana i vláda Československa typizaci a zprůmyslnění stavebnictví. Typizaci tak měly podlehnout i školy, pro které Laboutka požadoval urychleně najít a vytvořit typologii a vhodnou technologii.⁵³

Typy škol podle velikosti. Zásady pro stavbu nových škol

Vznik nových školních objektů a jejich velikost závisely na věkovém složení obyvatelstva a na předpokládaném vývoji populace v dané oblasti. V knize *Občanské vybavení sídliště* rozšířil Josef Musil klíčové faktory určující kapacitu základních škol o hustotu obyvatel sídliště, o lokalizaci škol, o hustotu ulic a dostupnost hromadné dopravy, o věkovou skladbu domácností a o zdravotní stav obyvatelstva.⁵⁴ V závislosti na tom ministerstvo školství určilo čtyři velikosti budov, které byly vhodné pro kvalitní pedagogické působení a dostatečné zajištění provozu celého objektu. Za vyhovující velikost ministerstvo považovalo osmnáctitřídní školu, maximální počet žáků v jedné třídě odpovídal čtyřiceti (ideálně však třicet). Nabídku rozšiřovaly školy s nižším počtem tříd: školy devítitřídní a třináctitřídní nebo dvaadvacetitřídní. Zařízení s vyšším počtem tříd ministerstvo nedoporučovalo vzhledem k hygienickým i pedagogickým podmínkám. Případnou výstavbu školy proto podmiňoval souhlas krajského úřadu. Nabízely se i takzvané školy sdružené, často třináctitřídní nebo čtrnáctitřídní, které využívaly společnou jídelnu a prostory pro mimoškolní výchovu a tělocvik.⁵⁵

⁵³ Unifikované nebyly jen stavby, ale postupně se stát zaměřil i na typizaci bytového a školského nábytku Československou nábytkovou normou. – Viz Pechar (pozn. 7). – Karel J. Laboutka – František Koukal – František Janda, *Pedagogické a hygienické požadavky na stavbu škol*, Praha 1961.

⁵⁴ Josef Musil, *Občanské vybavení sídliště: Vybrané územně technické a provozně ekonomické otázky*, Praha 1971.

⁵⁵ Jiří Havránek – František Potůček, *Hygiena výstavby a bydlení*, Praha 1974.

Jak se předpokládalo, při vytváření územního plánu by měl urbanista mít na paměti charakteristiky konkrétního sídliště i vzdělávacího procesu na jeho území. Měl proto navrhnout účelnou uliční a silniční síť, myslet na návaznost škol mateřských na základní školy a dbát o to, aby docházková vzdálenost do vzdělávací instituce činila přibližně 500 metrů (nanejvýš tři kilometry). Vzdělávací instituce měly být zasazeny do zelené části sídliště s minimem pozemních komunikací, které by mohly rušit průběh vyučování a případně ohrozit pěší docházku samotných žáků. Pro případná budoucí rozšíření školních areálů se považovalo za vhodné umisťovat tyto objekty na kraje sídlištních okrsků. Učebny měl architekt směřovat na jihovýchod, zatímco specializované místnosti můžou být na severní stranu. Při umisťování prvního stupně musí architekt zohlednit formu vzdělávání těchto dětí, proto řada publikací považuje za ideální situovat první stupeň do přízemí nebo do prvního patra kvůli snadnějšímu přístupu do zeleně školy.⁵⁶ Ve školním areálu hrála důležitou roli zahrada, nabízející se jako místo pro tělocvik a přestávky, parkování automobilů pedagogického sboru nebo jako vyučovací prostor. „Zahradu považujeme vůbec za jedno z nejdůležitějších zařízení školy“, tak význam školní zahrady vyjádřil Karel Josef Laboutka, jenž se domníval, že tato prostranství umožní žákům zkoumat a pěstovat různé plodiny. Proto podotýkal, že se na pozemku nemá šetřit financemi.⁵⁷

Školní zahrada se často stávala místem pro mimoškolní výchovu, kterou základní školy nabízely a stále ji realizují. K tomu se přidávaly školní družiny. Původně se československé školství inspirovalo v sovětské pedagogice a implementovalo školní družiny do své praxe. Tato zařízení se měla stát dalším nástrojem socialistické výchovy. Žáci v nich měli možnost se účastnit kroužků,

⁵⁶ Mezi tyto publikace řadíme alespoň: Josef Musil, *Občanské vybavení sídliště: Vybrané územně technické a provozně ekonomické otázky*, Praha 1971. – Viz Černý (pozn. 7). – Viz Krasický – Čermák – Fořtl (pozn. 9). – Viz Stýblo (pozn. 25).

⁵⁷ Viz Havránek – Potůček (pozn. 55). – Viz Laboutka (pozn. 20), cit. s. 13.

individuálních i hromadných činností, které jim také měly dopomoci k budoucí volbě povolání. V rámci mimoškolní výchovy se tak pěstovaly a sbíraly rostliny, odpadové suroviny, žáci se v družinách připravovali na vyučování, dopisovali si s dětmi v jiných socialistických zemích nebo docházeli na kroužky. Jak napsal historik Jiří Knapík, „na praxi tzv. mimoškolní výchovy v 50. a 60. letech můžeme pohlížet i jako na svého druhu řízený kulturní experiment, snahu vklínit mezi výchovný vliv rodiny a školy ještě dalšího činitele a umocnit celkové působení ideových prvků na dítě.“⁵⁸ Poněvadž působení rodin na mládež se politické reprezentaci zdálo nespolehlivé, veškeré znalosti a morální hodnoty měla zprostředkovat škola a měla je dále upevňovat mimoškolní výchovou. Pro větší důslednost se stát pokoušel informovat rodiče o socialistické výchově v rámci takzvaných pedagogických propagand a motivoval je k zápisu dítěte do školní družiny nízkými náklady. Polovina šedesátých let ale ukázala, že mimoškolní výchova musí nabídnout dětem více volného času než organizovaných aktivit, proto současně vzrostl zájem o hřiště v okolí škol, která měla cílit na všechny věkové kategorie.⁵⁹ Změna pojetí školní družiny nastala i díky školskému zákonu z roku 1960, který zařadil mimoškolní výchovu do systému vzdělávání.⁶⁰ Základní školy navíc rozšířily svou nabídku mimoškolní výchovy o školní kluby zaměřené na žáky šestého až devátého ročníku.

⁵⁸ Jiří Knapík, *Socialistické školství a tzv. mimoškolní výchova dětí*, in: idem, *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*, Opava 2014, s. 45–80, cit. s. 52.

⁵⁹ Pojem *školní družina* se ustálil od roku 1965. Viz i knihu Jiřího Knapíka citovanou v předchozí poznámce 17. – V časopise *Rodina a škola* najdeme další články, které přitakávají k většímu uvolnění žáků v družinách. Argumentují zejména tím, že družina nakládá s volným časem žáků a podle toho by se volba činností měla odvíjet. – Dále Josef Musil, *Co mají rodiče vědět o školní družině?*, *Rodina a škola* XII, 1966, č. 8, 4. 4., s. 5.

⁶⁰ Více *Zákon č. 186/1960 Sb.*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-186/zneni-0>, vyhledáno 19.8.2021.

Další funkce školy. Role školy na sídlišti

Školy měly a i dnes mají kromě vzdělávání a výchovy i jiné funkce, obdobně jako občanská vybavenost, která má za úkol nejen uspokojovat základní potřeby obyvatel, ale zároveň přebírá místo společenského centra, v němž ožívá ruch sídliště. Nákupní střediska se stávají hlavními křižovatkami obytného celku, v nichž se střetávají všichni obyvatelé na svých trasách byt–práce–nákup, přesto tyto části sídlišť mají poměrně anonymní charakter. Daleko osobitější bývaly objekty základních škol, ačkoli se o ně začali lidé zajímat až v průběhu výstavby sídlišť v konotaci s kritikou jejich absence.

Objekty škol ale sebou nesou významný proces socializace. Dítě se pomocí školy zapojuje do společenského života osvojováním nových pravidel a seznamuje se s novými rolami (žák, učitel), to vše v duchu poznání vlastní kultury (národa, potažmo kultury dané školy/sídliště). Vzdělávací instituce proto v očích režimu znamenaly významný nástroj k předávání socialistické ideologie a vlivu na žactvo – vychovávaly a vzdělávaly žáky v duchu socialismu, pedagogové jim předávali socialistické hodnoty a rodiče se na budování tohoto základu spolupodíleli.

Školy totiž nestmelovaly jen děti, ale celé rodiny, popřípadě celé paneláky a celá sídliště.⁶¹ Pevná pouta se utvářela mezi mládeží, budoucí generací obyvatel, což se mělo kladně projevovat na vnímání sídlištního prostředí. Díky školám na sídlištích vznikaly pevné mezilidské vztahy, které přispívaly k důvěrnějšímu pocitu z dříve odcizených sídlišť. Ve školách totiž vznikala přátelství i mezi dospělými, kteří se pod záštitou Sdružení rodičů a přátel školy blíže seznamovali s institucí a pedagogy, podíleli se na zvelebování školního prostředí a v rámci *akcí Z* se účastnili samotné stavby

⁶¹ Eva Novotná, Jak vyřešit bytový problém? Nařízením!: Experimenty a obytný okrsek, 1959–1963, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Martina Koukalová – Eva Novotná (edd.), *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989*, Praha 2017, s. 112–127.

školních objektů, jak to dokládá uvedený článek náměstka Hučka⁶². Kromě výchovy nejmladších obyvatel školy dále nabízely mimoškolní aktivity pro mládež a pořádaly akce i pro dospělé, čímž je lze považovat i za kulturní službu.

S ohledem na předložený význam školních staveb se lze navíc domnívat, že školy budou vnímány jako centra kolektivní minulosti v rámci sídliště. Proto u těchto míst sentimentu pokládáme i dnes za žádoucí uchování historie škol, tohoto jakéhosi sídlištního *genia loci*, a považujeme za prospěšné zachovat u nich jejich architekturu nebo alespoň stavební kostru. Pro budoucí fungování těchto budov je nanejvýš důležité uvažovat i nad případnou změnou jejich využití.

Obdobnou otázku si položili teoretici architektury Jan Moučka s Marií Kotrmanovou, jejichž myšlenky uveřejnil časopis *Architektura ČSSR* roku 1969. Autoři se zamysleli nad budoucností staveb občanské vybavenosti a požadovali jejich větší flexibilitu. Vyzývali proto k výstavbě veřejných budov, které neustrnou v jediném úkolu, pro který byly určeny, ale mají být schopny adaptovat se na nové požadavky společnosti. Moučka i Kotrmanová se zaměřili také na školní stavby, pro něž je charakteristická závislost na populačních změnách.

S ohledem na to, že školy nemají ustrnout v jediném úkolu, „*zajistit vzdělávání a mimoškolní výchovu pro děti pracujících rodičů*“, autoři rozlišili vnitřní a vnější flexibilitu. Flexibilitu staveb obecně chápeme jako přizpůsobení se novým požadavkům. V architektuře to jsou možnosti využívat objekt nejen pro účely, pro které byl postaven, nýbrž i pro účely zcela jiné, které bude společnost vyžadovat. Vnitřní flexibilita se podle Moučky a Kotrmanové týká vnitřku školy, lze jí napomoci univerzálností tříd, například tak, že se volné místnosti využijí k jiným účelům nebo ke vzdělávání jakékoli věkové

⁶² Dále Miroslav Hučko, *Výstavba škol v naší vlasti, Rodina a škola IV*, 1958, 2. 6., s. 2.

skupiny. Využití školní budovy jako večerní školy pro dospělé autoři pojmenovali vnější flexibilitou, tedy změnu účelu celého objektu.⁶³

Otázce víceúčelovosti se věnovala také Marie Švihlíková v článku pro *Architekturu ČSR* z roku 1976. Napsala, že urbanisté umisťují školy na okraj okrsků, což autorka spatřovala jako problém. Obyvatelé je tak totiž nepovažují za centra občanské vybavenosti. Další starosti podle ní spočívají v provozu a organizaci školní stavby, v úklidu a dozoru nad objektem.⁶⁴

Že školy nedostatečně využívají své víceúčelovosti, na to v šedesátých letech upozorňoval i Karel Josef Laboutka a po něm Jaroslav Vebr. Projektům nových škol oba vytýkali, že dostatečně nenaplnují svůj funkční potenciál. Ve školách například nelze pronajímat tělocvičny, některé pak nenabízejí zájmové činnosti, čímž nedokážou dostatečně vzdělávat obyvatele sídlištních okrsků. Vebr dodal, že by se školy měly otevřít obyvatelům mimo vyučování – tedy o svátcích, prázdninách, ale i ve všední dny.⁶⁵ Školy se nemají omezit jen na nejmladší obyvatele, ale mají se stát společenským centrem umožňujícím volný vstup do knihovny, do dílen nebo do jídelny.

Estetické působení školní stavby

Na široké masy cílilo i architektonické pojetí nových škol, na kterém se podílela také umělecká díla. Kromě svého ideologického působení tak školy dostávaly další důležitou funkci. Žákům měly poskytnout „*kulturní prostředí*“, jak mu říkal historik moderní architektury Josef Pechar.⁶⁶ To pak mělo u žáků vést k vytváření estetického

⁶³ Jan Moučka – Marie Kotrmanová, Dimenzování a flexibilita občanských staveb, *Architektura ČSSR* XXVIII, 1969, č. 9–10, s. 576–578.

⁶⁴ Dříve, v článku z roku 1969, jako Marie Kotrmanová (později jako Marie Švihlíková-Kotrmanová). – Marie Švihlíková, Flexibilita budov a její perspektivy v občanské výstavbě, *Architektura ČSR* XXXV, č. 5, 1976, s. 237–238.

⁶⁵ Viz Laboutka (pozn. 5). – Jaroslav Vebr, *Soudobá architektura ČSSR*, Praha 1980.

⁶⁶ Viz Pechar (pozn. 7).

cítění. V prostředí školy se mělo spájet krásno se vzděláváním, a to u všech sociálních vrstev.

Stát tuto snahu přímo i nepřímo podpořil, když nejpozději v polovině šedesátých let stanovil, že veřejné budovy se mají zdobit díly umělců. O tomto včlenění výtvarných prací do exteriérových i interiérových veřejných prostorů rozhodl stavební zákon z roku 1965, v němž se stát zavázal vyčlenit jedno až čtyři procenta z rozpočtu na stavbu veřejné budovy na její uměleckou výzdobu.⁶⁷

Tento zákon tak přispěl k uměleckému ozdobení všech nových státních staveb v Československu. Šlo přitom například o obchodní domy, dopravní stavby, nemocnice, v neposlední řadě také školy, a to již ve fázi projektu. U škol nalezneme umělecká díla zejména před budovami, v atriích, na schodištích a na chodbách, neboli ve všech společenských prostorech. Školní areály a jejich blízké okolí od té doby zdobí sochy zvířat a ptáků, dětí včetně nahých dívek, k tomu se připojily mozaiky, nástěnné malby i abstraktní umělecká díla.⁶⁸

Vzdělávání ve vládních programech a názorech předních pedagogů, 1945-1948

Oblast školství stát považoval za důležitou součást života společnosti. Proto se k její podobě vyjádřil už Košický vládní program z roku 1945, s podtitulem „*program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*“. Vedle hlavního cíle, vymýtit všechno fašistické, zrovnoprávnil tento program s konečnou platností ženy a zapojil je

⁶⁷ Snahu kultivovat prostředí nové výstavby zmiňuje v souvislosti s Francií Anne-Marie Châtelet, podle které město Paříž jako první jednorázově v roce 1932 podpořilo finančně umělce a řemeslníky a roku 1951 stát uzákonil 1% z rozpočtu na umělecké dílo nového objektu. – Viz Châtelet (pozn. 27). – Srov. Pavel Karous, Umělecká výzdoba sídlišť v Československu 60.–80. let, *Zprávy památkové péče* LXXV, 2015, č. 4, s. 331–342.

⁶⁸ Bruselem inspirované *Volavky* Jany Moravcové (1988) najdeme před Základní školou Brdičkova na sídlišti Lužiny a *Pelikány* (1983) Jiřího Černocho před budovou ZŠ Burešova. V další d'áblické základní škole, dříve nazývané ZŠ Chabařovická stojí *Schoulená* [dívka] Jana Kavana z roku 1977 nebo před ZŠ Weberova u nedalekého sídliště Homolka si hraje *Dívka s míčem* Evy Springerové (1977). Skleněnou mozaikou vyzdobil neznámý autor prostor před ZŠ Brdičkova na sídlišti Lužiny. – Viz Karous (pozn. 13).

do všech oblastí života. Vyjádřil se i k mládeži, jak v něm čtete: „*Naše mládež obého pohlaví musí být fyzicky, mravně a duchovně vyzbrojena, aby se stala důstojnou nositelkou budoucnosti našich národů*“. Všem dětem se mělo dostat nejvyššího vzdělání, jakého jsou schopny dosáhnout. Program se zavázal školství zdemokratizovat, v čemž ovšem navázal na starší snahy. Nyní k tomu měla přispět revize učebních plánů v duchu slovanství, mezi cizími jazyky bude ten ruský hrát prim. Za významnou součást vzdělávání košický program označil výuku o osvoboditeli země – Sovětském svazu.⁶⁹

V příloženém seznamu podepsaných politiků najdeme jméno Zdeňka Nejedlého, tehdejšího ministra školství a osvěty, který krátce nato započal s novou reformou školství. Na její podobě se podíleli významní pedagogové z doby meziválečné republiky, například Václav Příhoda nebo Otokar Chlup, který se stal vedoucím komise pro přípravu této reformy. Zákon byl téměř na poslední chvíli schválen až roku 1948. O pět let později ho nahradil nový školský zákon.⁷⁰

Atmosféru třetí republiky, čili období 1945–1948, dokreslují názory Karla Josefa Laboutky v úvodu jeho publikace *Stavba a zařízení školy*, s podtitulem „*Pokus o vzornou budovu národní školy*“. Laboutka tu charakterizuje novou školu, v níž se žák má sám vzdělávat – sám objevovat, učitel se pak stane iniciátorem žákovy práce. V pedagogickém přístupu vyzýval Laboutka k inspiraci u amerického filozofa Johna Deweyho a zakladatelky takzvaného daltonského plánu výuky Helen Parkhurstové. Z českých pedagogů oceňoval myšlenky Otakara Chlupa a Václava Příhody.⁷¹

Architektura a její interiér měly podle Laboutky podporovat vizi nového vzdělávání, což prý znemožňovala zastaralá výstavba škol a jejich nedostatečná údržba. Starším školám Laboutka vytýkal tmavou chodbu, lemovanou učebnami, ve dvacátých

⁶⁹ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, Praha 1974, cit. s. 31.

⁷⁰ Jiří Křesťan, Dva školské zákony 1948 a 1953, in: Jiří Knapík, *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*, Opava 2014, s. 27–43.

⁷¹ Viz Laboutka (pozn. 20).

letech 20. století podle něho panovala přílišná honosnost maskující nevhodný půdorys. Opomněl přitom, že funkcionalistické školy z té doby se honosnosti vyhýbaly. Pro adekvátní architekturu a půdorysné řešení pokládal Laboutka za nezbytné pracovat s předem připraveným stavebním programem, zohledňujícím složení společnosti, cíle vzdělávání, směřování v pedagogice, hygienické a úřední předpisy a místní prostředí. Nové školy, na něž na konci čtyřicátých let myslel, mají vyhradit místnosti pro dílny, aby se tak škola více propojila s ručními pracemi⁷² a tedy s praktickým životem, a měla v nich být shromažďovací síň vyjadřující demokratickou atmosféru, v níž se aktivně projevuje učitel, žák i rodič. Kmenové třídy nahrazují v Laboutkových představách specializované učebny, spojené s kabinety a sdružené do „*buněk/bloků*“.⁷³

Vcelku Laboutkova doporučení odpovídala atmosféře v československé společnosti před komunistickým převratem v roce 1948. Jde-li o jeho důraz na spojení školy s praktickým životem, pak tato idea takzvané *pracovní* školy není žádná novota, uvážíme-li, že na ni už v 17. století myslel Komenský a v dalším století osvícenci, jako byl Ferdinand Kindermann a na Slovensku Samuel Tešedík. Po první světové válce tento typ školství propagovali Josef Úlehla a František Bakule. V padesátých letech 20. století se v našem školství koncepcí pracovní školy silně prosazovala, a to pod vlivem sovětských vzorů.

Po politickém převratu v únoru 1948 byla přijata nová Ústava Československé republiky. Stát v ní převzal veškerou kontrolu nad výukou a výchovou tím, že deklaroval právo každého občana na vzdělání ve státních školách. Nepočítalo se tedy

⁷² Zde Laboutka připomíná Johna Deweyho a vyzdvihuje význam ručních prací. - Karel Josef Laboutka, Budujeme novou školní budovu, *Architektura ČSR* VII, 1948, č. 1–10, s. 127–149.

⁷³ Autor uvádí blok politické výchovy (učebna zeměpisu, dějepisu a občanské výchovy), blok technické a výtvarné výchovy (kreslárna, rýsovna), přírodovědný blok (biologie, fyzika a chemie), buňku pro hospodářskou výchovu (dílny pro vaření, šití a mateřskou výchovu) a rušnou část (hudební síň, dílny papír, dřevo a kov). Laboutka doplňuje budovu školy o tělovýchovný blok (tělocvična, šatny, sprchy a kabinet; případně bazén), blok pro řeči (pracovna pro český a cizí jazyky) a o administrativní buňku (sborovna, hovorňa, ředitelna a klubovna). Autor příspěvku zmiňuje i sociální blok složený z noclehárny, jídelny a místnosti pro přespolní, ale tato buňka na mnoha školách ani nevznikla. – Ibidem.

už se školami soukromými. Základní vzdělávání ústava definovala jako jednotné, povinné a bezplatné.⁷⁴ Zákony z let 1948 a 1953, které přijetí ústavy provázely, definovaly povinnou školní docházku pro děti od šesti do patnácti let, tedy na devět roků, což se v roce 1953 zkrátilo na osm. Maximální počet žáků ve třídě na prvním a druhém stupni se pohyboval mezi třiceti a čtyřiceti osobami. Součástí školy zákon z roku 1948 jmenuje šatnu, tělocvičnu, hřiště, školní zahradu, byt pro ředitele a zřízence, shromažďovací síň, dílny a pracovny, kuchyni, jídelnu a jiné potřebné objekty. Na základě zákona stát zřídil i domovy a družiny mládeže,⁷⁵ se kterými tedy nové budovy škol musely počítat. Školní a mimoškolní aktivity dětí zajišťovaly uvolnění žen do pracovního procesu.

Základní škola na sídlišti Solidarita

Koncem čtyřicátých let, v rámci dvouletky (1947–1948), se zbudovala sídliště takzvané *dřevní fáze*. V Praze je zastupuje sídliště Solidarita ve Strašnicích, vybavené později novostavbou základní školy. Navrhli je architekti František Jech, Hanuš Majer a Karel Storch. Sídliště navázalo ve svém rozvržení na předválečný funkcionalistický urbanismus v duchu rádkového zastavění; velké bytové domy tu mají orientaci východ–západ, jednopatrové řadové domy rodinné sledují severojižní směr. Architekti ze sídliště vyloučili dálkovou dopravu a vůbec se snažili omezit v něm silniční provoz a hluk.⁷⁶

Vedví sídliště rozděljuje veřejný park, lemovaný pásem obchodů. Na jeho jižním konci stojí základní škola Solidarita, postavená sice až v padesátých letech, ale sledující svým pojetí funkcionalistickou koncepcí sídliště. Škola, řešená jako pavilonová, přiléhá

⁷⁴ 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, vyhledáno 28.1.2021.

⁷⁵ Zákon č. 95/1948 Sb., <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>, vyhledáno 28.1.2021.

⁷⁶ Martina Koukalová, Panelové tvary v čase, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná – Karolína Jirkalová (edd.), *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016, s. 12–34. – Michaela Janečková, Solidarita, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná – Karolína Jirkalová (edd.), *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016, s. 66–71.

hlavním patrovým objektem k tomuto pomyslnému centru-parku. Jednotlivé pavilony kopírují řádkové zastavění Solidarity. Zároveň koncepce školy odpovídá požadavkům Karla Josefa Laboutky, vysloveným v roce 1948 – stavba je jednoduchá, prosvětlená velkými okny směřujícími do zahrady, každý pavilon zakončuje dílna a k ní přiléhající kabinet (ve středním pavilonu je zde tělocvična). Ačkoli škola nemá zvláštní shromažďovací síň, pro celoškolské akce lze využít jídelnu nebo školní zahradu, na kterou vedou východy z každého pavilonu.

Poznamenejme, že škola na Solidaritě není první pavilonovou školou na našem území. V roce 1933 zamýšlelo architektonické duo Mojmír Kyselka st. – Josef Polášek uskutečnit pavilonovou školu v Přerově. Architekti navrhli prolínající se dvoupatrové pavilony na půdorysu písmene U s terasami ve druhém patře. Obdobně jako v případě Solidarity, i přerovská škola by nabízela samostatné vstupy do jednotlivých pavilonů.⁷⁷

Školské zákony z padesátých let. Socialistický realismus

Počátek padesátých let charakterizuje v celé společnosti chaos a úpadek. IX. sjezd komunistické strany v roce 1949 vytyčil hlavní body v oblasti vzdělávání. Měla to být výchova dělnické inteligence, výchova v duchu marxismu-leninismu a podřízení škol zájmům státu.⁷⁸ V návaznosti na nové požadavky vešel v platnost nový školský zákon č. 31/1953 Sb., který revidoval předchozí zákon připravovaný Zdeňkem Nejedlým. Základní všeobecné vzdělání zůstalo povinné a bezplatné, zkráceno však bylo na osm let. Zákon kromě domů a družin mládeže zřizuje pionýrské domy.

Snížení let povinné školní docházky a vznik nových učebnic v souladu s komunistickou ideologií způsobily zmatek v celé školní praxi. Dosavadní osnovy totiž

⁷⁷ <https://www.archiweb.cz/b/pavilonove-skoly-prerov-chlapecka-a-divci-obecna-skola>, vyhledáno 7. 3. 2022.

⁷⁸ Roku 1949 dále vzniklo vládním nařízením č. 129/1949 Sb. Sdružení rodičů a přátel školy, které mohlo ovlivňovat rodiny v duchu komunismu. – Karel Rýdl, *Správa po osvobození v letech 1948–1969*, in: idem, *K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I. (1774–1989)*, Pardubice 2010, s. 32–45.

platily dál, učitelé tak museli odučit látku připravovanou pro devítiletou výuku už za osm let, mnozí žáci tomuto tempu nestačili a propadali už na základní škole. Osmiletou docházkou se stát snažil získat dělnickou pracovní sílu, které bylo v době budování těžkého průmyslu nedostatek.⁷⁹

Rozkvětu se tehdy dočkala myšlenka pracovní školy, kterou už v roce 1948 propagoval Karel Josef Laboutka a pro niž se v padesátých letech vyhledávaly vzory v Sovětském svazu. Domácí pedagogika se tehdy pro inspiraci obracela k takovým osobnostem, jako byli Anton Semjonovič Makarenko a Michail Kalinin. Žáci se podle těchto pedagogů měli vychovávat v kolektivu a práci, při níž se připravují na své budoucí povolání. K tomu sloužily hlavně dílny, laboratoře nebo cvičné kuchyně, které už byly běžné v pozdním Rakousku-Uhersku v takzvaných školách pro ženská povolání. V padesátých letech i později se tak u nás bude kontinuálně rozvíjet typ školy s dílnami a tak se bude podporovat vztah dětí k práci.⁸⁰ Pracovní výchova tehdy pronikla i do osnov středních škol, nejen průmyslových, ale i gymnázií, jejichž označení bylo zrušeno a místo něj se pro ně zavedl název středních všeobecně vzdělávacích škol.

V architektuře padesátá léta charakterizuje socialistický realismus, inspirující se v historických stylech s důrazem na zdobnost. I v duchu *sorely* vznikla řada základních i středních škol. V Praze jde například o základní školu v Michli v ulici Sdružení, vyprojektovanou v roce 1954 Františkem Markem, základní školu v Podolí mezi Jeremenkovou a Gončarenkovou ulicí, od Bohumila Kříže, nebo o malou školu v Nebušicích, jejíž návrh ve stejné době vypracovali Věra a Vladimír Machoninovi. Na Olomoucku by mohly posloužit za příklad střední školy v Uničově a Olomouci-Hejčíně od Františka Nováka, na Slovensku čtrnáctitřídní školy v Trenčíně (Miloš

⁷⁹ Zákon č. 31/1953 Sb., <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-31>, vyhledáno 28.1.2021. – Karel Rýdl, Správa po osvobození v letech 1948–1969, in: idem, *K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I. (1774–1989)*, Pardubice 2010, s. 32–45. – Jiří Zounek – Michal Šimáně – Dana Knotová, *Normální život v nenormální době: Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*, Praha 2017.

⁸⁰ Vladimír Karfík – Světa Karfíková – Marián Marcinka, *Nové smery vo výstavbe škol*, Bratislava 1963.

Chorvát, projekt 1951–1952, realizace 1954), Nemšové (Miloš Chorvát; projekt 1952–1953, realizace 1957) nebo v Moravské Lieskové (Rudolf Miňovský, projekt 1952–1953, realizace 1957).

Základní škola na sídlišti Nové Vršovice

Nové Vršovice se rozprostírají v blízkosti Kubánského náměstí mezi hlavními ulicemi Ruská a Vršovická. Tyto ulice lemují polouzavřené obytné domy s pěti a šesti nadzemními podlažími, které tak chrání střed sídliště od hluku. Autorem poválečné představy o novém okrsku s velkorysou zelení byl Jaroslav Vančura, jenž dbal na dostatečný prostor mezi domy i na rozlohu školních areálů. Pro školní areály autor plánu vyčlenil středový pás sídliště, mezi ulicemi Jakutská a Bajkalská, oddělený od hlavních tahů. Novými Vršoviciemi se prolíná funkcionalismus s počínajícím socialistickým realismem, patrným v domovních znameních nebo v použití sloupů při domovních vstupech. *Sorela* se promítla i do budovy základní školy v ulici Jakutská.

Na pozemku, na němž dnes stojí tato základní škola, navštěvovali žáci prvního stupně od roku 1948 dřevěnou pavilonovou školu. Autoři, Bedřich a Kamila Schránílovi, navrhli pavilony s letními otevřenými učebnami směřujícími na sever (ty jsou do dnešních dnů zastavěny). V těsné blízkosti dřevěných pavilonů v roce 1955 vyrostla základní škola Jakutská, na půdorysu L a ve stylu socialistického realismu. Školní budova dekorovaná konzolemi a tympanonem, původně o čtyřech nadzemních podlažích, vyvažovala vysokou zástavbu při ulici Bělocerkevská a blízkou nízkou zástavbu bytových domů na severu území. Přesto jí okolní výstavba domů neubrala na monumentalitě, jak to proklamovala *sorela*.⁸¹

⁸¹ Viz Valouch (pozn. 17).

Obrat k moderní architektuře koncem padesátých let. Tehdejší diskuse o školách

Tyto školy ovšem ještě v roce 1957 nebyly dokončeny, a už se začaly objevovat otázky ohledně použití drahých materiálů a umělecké výzdoby. U uvedených škol na Slovensku například kritiky dráždil travertinový obklad. Ozývaly se hlasy, aby architekti opustili výstavbu hojně dekorovaných, nákladných a monumentálních školních budov. Autoři těchto článků vyžadovali přehodnotit i postavení či roli nové školy ve městě. Architekti je už nemají pojímat jako dominující budovu ve městě, školy by se měly změnit v prosté objekty umístěné v přírodě.⁸² Tyto reakce lze považovat jak za ohlas Chruščovovy uvedené kritiky zbytečností v architektuře, tak i za projev nové estetiky bruselského stylu.

IX. sjezd komunistické strany v roce 1958 požadoval prohloubit sepětí života se školou. V duchu dosavadních trendů se měl klást stále vyšší důraz na polytechnickou výchovu a na kvalitní základní všeobecné polytechnické vzdělání.⁸³ Roku 1957 navíc proběhla konference o vybavení sídel občanskými stavbami, z jejíhož závěru vyplývá, že jen třicet procent škol v Československu bylo mladších čtyřiceti let.⁸⁴ Na zastaralost školních budov, případně na jejich nedostatek, upozorňovaly další články v časopisech. Jejich společným jmenovatelem je naděje, jakou jejich autoři vkládali do šedesátých let, v nichž se má stát zaměřit na výstavbu velkého počtu nových škol. Nové vzdělávací instituce mají být hospodárné, na stavbě se mohou podílet rodiče v *akcích Z*, neobvyklou preferenci tehdy získaly pavilonové školy.⁸⁵

⁸² Výstavba škol na Slovensku, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 9, s. 476–484.

⁸³ Karel J. Laboutka, *Výstavba škol v Československu: nové budovy všeobecně vzdělávacích škol*, Praha 1959.

⁸⁴ Miroslav Olexa, *Urbanistické předpoklady vybavení sídlišť*, Brno 1967.

⁸⁵ Viz Hučko (pozn. 48). – Viz Kůstka (pozn. 50). – Viz Laboutka (pozn. 5).

Základní školy na sídlišti Rybníčky. „Pražská varianta“ základních škol

Kromě účasti Československa na bruselském Expo započala v roce 1958 výstavba sídliště Rybníčky ve Strašnicích, na jih od Solidarity. Protáhla se do začátku šedesátých let. Hlavním projektantem sídliště byl Miloslav Hudec s kolegy Josefem Polákem, Janem Zeleným, Janem Krákorou a Karlem Štefcem.⁸⁶ Podél hlavních cest autoři vyprojektovali panelové pětipodlažní domy typu G 40. Východní a jihovýchodní stranu sídliště zabírají domy rodinné, jejichž pás se do něho včleňuje. K nim se autoři rozhodli přistavět nižší trojpodlažní obytné domy. Ulice Průběžná a Krupská dále ohraničují soubor pětipodlažních panelových domů G 40, některé však mají půdorys písmene L a jde tedy o typ G 55. Přímo na Rybníčkách a mezi Průběžnou a Gutovou ulicí pak stojí vysoké bodové domy, které se vystavěly v šedesátých letech podle projektů architektů Poláka a Procházky.

Do této oblasti s poměrně heterogenní zástavbou architekti Aleš Bořkovec a Karel Stráník umístili dvě základní školy o pěti nadzemních podlažích, a to v ulicích Na Rybníčkách a Gutově. Obě školy využívají tvar L, jenž už se na sídlišti objevuje u panelových domů G 55. Výsledná podoba škol vychází z rozpracovaného projektu dnešní základní školy Eden ve Vladivostocké ulici, dokončené na začátku šedesátých let architektky Vladimírem Ježkem a Vladimírem Sýkorou dle návrhu inženýra J. Bláhy a Aleše Bořkovce.⁸⁷ Tato škola se k hlavní ulici otevírá prostranstvím vymezeným budovou na půdorysu tvaru L, které dekorovala socha od Josefa Klimeše.⁸⁸ Školy V Rybníčkách a Gutova se k ulici obracejí hlavním podélným blokem, příčné křídlo z půdorysu L se skrylo za ním.

⁸⁶ Autoři územního plánu: Miloslav Hudec, Vítězslav Procházka. – Otakar Nový, *Architekti Praze*, Praha 1971.

⁸⁷ <https://www.zseden.cz/historie/>, vyhledáno 8.10.2021. – Složka Základní škola V Rybníčkách, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

⁸⁸ <https://sochymesta.cz/zaznam/24136>, vyhledáno 30.12.2021.

Tento typ, propracovaný architektem Josefem Bradáčem, se nazývá „*pražská varianta*“. Jeho dispozice s mnoha na sebe nahuštěnými místnostmi měla reagovat na původně zamýšlený malý pozemek ve Vinohradech. „*Pražská varianta*“ se však uplatnila zejména v nově vznikajících sídlištích. Dále se rozvíjela například v projektu základní školy na sídlišti Petřiny-sever od architektů Evžena Bendy a Vojtěcha Mixy.⁸⁹ Dvě zmíněné školy v Rybníčkách kombinují bruselský styl (zejména hlavní vstupy, umělecká díla) s doznívajícím funkcionalismem v pravidelném členění fasády. Školu v Rybníčkách architekti dokončili na začátku šedesátých let, kdy se začal rozvíjet další typ školních budov a v architektuře se plně projevil bruselský styl.

Pedagogika šedesátých let a její projevy v architektuře

Šedesátá léta 20. století lze charakterizovat zájmem o školství první republiky a o experimenty jak v pedagogice, tak i v architektuře. Vláda republiky v roce 1960 přijala školský zákon č. 186/1960 Sb., který prodloužil povinnou školní docházku zpět na devět let. Docházku vláda prodloužila zřejmě v důsledku fyzické nepřipravenosti žáků na pracovní zátěž. Učivo doposud děti přetěžovalo a jejich vědomosti byly tím pádem nedostatečné.⁹⁰

Nová koncepce výuky se snažila odstranit přetěžování žáků snížením objemu předmětů i redukcí učebních osnov jen na základní učivo. Škola měla u dětí dbát na věkové i osobnostní zvláštnosti a současně měla rozvíjet osobní zájmy a schopnosti žáků, které lze využít v rámci výchovy k volbě povolání.⁹¹ Uvedme, že i v těchto letech mají školy praktikovat takzvanou pracovní výchovu, v jejímž rámci probíhala

⁸⁹ Bradáč jmenuje i další realizace takzvané „*pražské varianty*“ – ulice Vladivostocká, Na vítězné pláni, Sportovní/Přípotoční, V Rybníčkách, Gutova, Na Chmelnici, Nad vodovodem. – Josef Bradáč, Výstavba pražských škol v posledních deseti letech, *Architektura ČSSR XXIII*, 1964, č. 8, s. 546–556.

⁹⁰ *Zákon č. 186/1960 Sb.*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-186/zneni-0>, vyhledáno 28.1.2021. – František Zeman, Devět let základního vzdělání, *Rodina a škola V*, 1959, č. 3, 2. 3., s. 3.

⁹¹ *Pojetí základní devítileté školy a učební plán této školy*, Praha 1960.

polytechnická výuka.⁹² Ke vzdělávání žáků ve smyslu takto pojaté výchovy, která umožní rozvinout žákovy vlohy, vyzýval i tehdejší přední teoretik vzdělávání Miroslav Cipro, poučený znalostmi výuky na současném Západě. Jak Cipro napsal v roce 1963, budování žákova vztahu k práci zasévá v jeho osobnosti potřebu pracovat a být součástí společnosti, čili vědomí kolektivnosti.⁹³

Za jeden z nástrojů k požadovanému propojení školy se životem považoval pracovní výchovu také tehdejší ministr školství a kultury František Kahuda. Jak prohlašoval, škola má dále žáky vzdělávat v oblasti politiky, vědy, umění a kultury tak, aby se prolнула teorie s praxí. V této souvislosti Kahuda požadoval, aby se u nových školních budov pamatovalo na specializované učebny.⁹⁴

Šedesátá léta kritizují a revidují poválečný vývoj v pedagogice s cílem modernizovat školství. Otáčejí se proto zády k sovětským vzorům a snaží se aplikovat metody vhodné pro naše prostředí.⁹⁵ V těchto letech se také objevují kritiky dosavadní výstavby škol. Doposud činný Karel Josef Laboutka, ale nejen on, například vyčítal starším projektům školních budov snahu snížit náklady na žákovské místo a slepotu vůči oprávněným pedagogickým a hygienickým požadavkům. Kritizoval proto výstavbu padesátých let, která se podle něho příliš zaměřila na ekonomičnost, což se podepsalo na nedostatečných rozměrech učeben i na jejich nedostatečném počtu. Jiní autoři tehdy nabádali ke skloubení pedagogických a hygienických zásad nebo se snažili stanovit zásady nové. Ve speciálních pedagogických otázkách se Laboutka zamýšlel nad aktivním a samostatným zapojením žáka do výuky. Požadoval také zjednodušit

⁹² Jan Šimek, *Období socialistické školy (1948–1989)*, in: idem, *Historie školních budov: Od tereziánských reforem po současnost*, Praha 2016, s. 215–241.

⁹³ Miroslav Cipro, *Výchova prací*, Praha 1963.

⁹⁴ Škola a výchova v současné etapě budování vyspělé socialistické společnosti a vytváření předpokladů pro postupný přechod ke komunismu, *Rodina a škola* VIII, 1961, č. 1, 4. 9., s. 1–2.

⁹⁵ Jiří Zounek – Michal Šimáně – Dana Knotová, *Normální život v nenormální době: Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*, Praha 2017.

přístup dětí a mládeže na pozemek školy, což je podle něj v monobloku s jedním vchodem a šatnami v přízemí nemožné.⁹⁶

Základní škola na sídlišti Invalidovna

Po úspěchu na světové výstavě v Bruselu v roce 1958 se českoslovenští architekti i spolupracující umělci přiklonili k bruselskému stylu. Jeho impulzy se ve větším měřítku objevily na experimentálním sídlišti Invalidovna, které se mělo stát vzorem pro budoucí výstavbu obytných celků. Projekt sídliště se rodil od roku 1958, jeho budování započalo v roce 1960, dokončeno bylo v roce 1967. Ve výsledku se tu snoubí forma soutěžního návrhu urbanistického řešení od architektů Františka Šmolíka, Stanislava Horáka a Jiřího Novotného s koncepcí vlastních objektů sídliště, na jejichž projektech pracoval početnější tým vedený Josefem Polákem a Vojtěchem Šaldou.

Sídliště přiléhá k Sokolovské třídě, podél níž stojí panelový deskový dům a obchodní zařízení se službami a restaurací. Území mělo obyvatelům nabídnout i kulturní dům s kinem, na jeho místě však dnes stojí Futurama Business Park. Do výšky ční desetipodlažní hotelový dům, pětipodlažní a osmipodlažní deskové domy a dva dvanáctipodlažní domy bodové na jeho jižním okraji. Veškeré objekty služeb autoři pojali jako nízkopodlažní (maximálně dvoupodlažní) budovy rozprostřené do prostoru.⁹⁷ Na jihozápadním okraji území pak najdeme Základní školu Petra Strozzioho, jejíž koncepce dbá na potřeby a vjemy chodců, jak je tomu ostatně na celém sídlišti. Po škole na sídlišti Solidarita se tu opět uplatnil pavilonový typ, dobře odpovídající rozvolněné urbanistické koncepci Invalidovny. Objekt školy architekti

⁹⁶ Viz Laboutka – Koukal – Janda (pozn. 53).

⁹⁷ Přízemní šachovnicová mateřská škola musela být v roce 2002 stržena kvůli znehodnocení povodněmi. – Ladislav Zikmund-Lender, Rozhovory, in: Ladislav Zikmund-Lender (ed.), *Experimentální sídliště Invalidovna*, Praha 2014, s. 110–114.

rozčlenili do pěti dvoupodlažních pavilonů, které kopírují severojižní orientaci nižších pětipodlažních bytových domů. Přiměřeným měřítkem budov ve svém areálu navázala škola na humánní prostředí sídliště a na jeho přívětivost k potřebám dospělých i dětí.

Spolu s dalšími experimentálními školami vznikala základní škola na Invalidovně na základě nových vizí fungování primárního a sekundárního vzdělávání v šedesátých letech. Její koncept se opíral o představu výuky v přírodě, která se měla zhmotnit v nevysoké pavilonové škole. Každému pavilonu architekti měli dát jednu hlavní funkci a omezit v nich počet schodišť. Šedesátá léta jsou tedy obdobím, kdy se projektanti škol odvraceli od monobloků.⁹⁸ Předností pavilonové školy na Invalidovně bylo i umístění za barokní budovou Invalidovny, která pohltila hluk ze Sokolovské třídy. Architektonické pojetí školy nekonkuruje kvalitním realizacím na zdejším sídlišti v duchu bruselského stylu. Architekti však pro školu použili netradiční materiály, například vlnitý plech pro stříšky nad cestami nebo opakní sklo na fasádách pavilonů, a jejímu výrazu se snažili vtisknout lehkost a průhlednost. Největší přednost školy však spočívá v její pavilonové koncepci a v začlenění jejího areálu do prostředí sídliště.

Další pavilonové školy a jejich kritika

Výstavba experimentálních škol pavilonového typu se dále zkoumala i v jiných městech. Jako jejich zdařilý příklad se dodnes uvádějí základní školy na brněnském sídlišti Lesná od architekta Miroslava Dufka. V Pardubicích-Studánce trio architektů Jindřich Forst – Lubomír Kepka – Jiří Němec realizovalo takto pojatou základní školu v roce 1963. Projekt však pochází už z roku 1959. Školní objekt tu architekti rozdělili do čtyř dvoupodlažních pavilonů, propojených krytými chodníky. První pavilon v sobě má běžné učebny, druhý učebny speciální, třetí slouží mimoškolní péči a čtvrtý

⁹⁸ Jiří Albrecht, Experimentální škola ve Staré Turé, *Architektura ČSSR XXIV*, 1965, č. 5, s. 245–249.

tělocviku. Autoři u nich použili bilaterální osvětlení (tedy okna po obou stranách místnosti), čímž zajistili dostatek osvětlení v interiéru a přiblížili žáky k přírodě. Nemusíme připomínat, že i zde mohli učitelé vyučovat venku. Naopak architekti pozapomněli umístit kabinety pedagogů přímo do učebních pavilonů a tím jim ztížili práci.⁹⁹

Totéž trio stojí za podobou pavilonové základní školy ve Staré Turé na Slovensku, postavené v roce 1963. Fasády dvoutraktových pavilonů zde architekti rozčlenili vertikálními pilíři, mezi ně v každém patře vložili dlouhé okno. Schodišťové části tu mají sníženou střechu a okno velkého formátu. Autoři navíc zakryli jednu stranu pergol stěnou s okny, aby alespoň zčásti chránili žáky před nepřízní počasí. Drobnou výtku na adresu této školy publikoval v časopisu *Architektura ČSR* architekt Jiří Albrecht, který by upřednostnil rozložení pavilonů podle věku žáků, trojtraktové uspořádání, propojení kabinetů s učebnami a oddělené šatny pro dílny a tělocvičnu.¹⁰⁰ Ani v Praze není škola v Invalidovně jedinou pavilonovou školou. Jako další příklad tohoto typu poslouží základní škola Bítovská z roku 1966 na sídlišti Michle, jež se stala kulisou pro film *Bota jménem Melichar*.¹⁰¹

Ačkoli architekti v šedesátých letech hledali při navrhování školních budov nové přístupy a mnozí v tom uspěli, v pozdějších letech můžeme u pavilonového typu školy zaznamenat negativní hodnocení, zaměřující se na jeho funkčnost. Terčem kritiky se staly například otevřené pergoly zastřešující chodník. Architekt Alois Doležel, autor článku *Sloh občanských staveb a montované konstrukce*, se čtenářů táže „Do jaké míry

⁹⁹ Jiří Albrecht, Základní devítiletá 24 třídní experimentální škola v Pardubicích – Studánce, *Architektura ČSSR XXIII*, 1964, č. 2, s. 123–126.

¹⁰⁰ Jiří Albrecht, Experimentální škola ve Staré Turé, *Architektura ČSSR XXIV*, 1965, č. 4, s. 245–249. – O experimentální škole v Pardubicích i ve Staré Turé se již dříve (před výstavbou) zmiňoval i Karel Laboutka s Jindřichem Forstem v časopise *Architektura ČSR*. – Karel Laboutka – Jindřich Forst, Experimentální výstavba všeobecně vzdělávacích škol, *Architektura ČSSR XIX*, 1961, č. 6, s. 387–388.

¹⁰¹ <https://zsbítovska.cz/default/stranka?url=historie-skoly>, vyhledáno 12.1.2022.

*je vlastně účelné toto otevřené podloubí v našem klimatu? Z mnoha nevyhovujících nebo zazděných renesančních, barokních i soudobých jsme se nepoučili?*¹⁰²

Polovina šedesátých let poukázala i na vysoké náklady při výstavbě pavilonových škol (rozvody, provoz budov).¹⁰³ Negativní ohlasy přetrvávaly do let sedmdesátých, což pak vyústilo v hledání dalších možností školních budov. Za příklad toho uveďme školu z konce šedesátých let v Čelákovících, členěnou do tří objektů. Architekt Miloslav Cajthaml tu navrhl dvoupodlažní, do dvou traktů členěný objekt s učebnami na půdorysu čtverce, s velkorysým vnitřním atriem. Dále ho pak propojil s jídelnou a místností pro mimoškolní výchovu (i zde je vnitřní atrium) a budovou tělocvičen.¹⁰⁴

Školy na sídlišti Novodvorská

Z úspěchu československého pavilonu v Bruselu a z nabytých poznatků o pavilonových školách zřejmě vycházeli i autoři sídliště Novodvorská. Aleš Bořkovec a Vladimír Ježek začali pracovat na tomto obytném souboru na jihu Prahy v roce 1961 a dokončili jej roku 1967.¹⁰⁵ Jeho projekt najdeme v časopise *Architektura ČSR* z roku 1965, od realizace se výrazně neliší. Hlavní tepnu, ulici Novodvorská, lemují panelové deskové domy typu T08b, které jsou použity i uvnitř sídliště v řádkové zástavbě. Severovýchodní a protilehlou jihozápadní stranu akcentují výškové čtrnáctiposchoďové domy a podél ulice Novodvorská se prostírá dvoupodlažní středisko služeb spolu

¹⁰² Alois Doležel, Sloh občanských staveb a montované konstrukce, *Architektura ČSSR* XXVIII, 1969, č. 6, s. 400–410, cit. s. 408.

¹⁰³ Viz Olexa (pozn. 84).

¹⁰⁴ Miloslav Cajthaml, Škola v Čelákovících, *Československý architekt* XIX, 1973, č. 4, 28.2., s. 1–2.

¹⁰⁵ Rostislav Švácha, *Architektura 1958–1970*, in: Marie Platovská – Rostislav Švácha (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění* VI/1, Praha 2007, s. 31–70.

s hotelovým domem. Prostranství před střediskem služeb zdobí veliký mobil Jiřího Nováka *Dálky* z roku 1969, umístěný do mělkého bazénu.¹⁰⁶

Bližší pohled na Bořkocův a Ježkův projekt prozradí kombinaci dvou typů škol. [20] Poblíž hlavní komunikace architekti situovali otevřený koncept budovy s křídly a do středu sídliště lokalizovali pavilonovou školu s pěti objekty (na místě dnešní základní školy Filosofská). Volba typu pavilonové školy reflektovala dobové smýšlení, vize pedagogů šedesátých let. Jako vzor mohly architektům posloužit nové pavilonové školy po celém Československu. Od pavilonového typu však nakonec autoři ustoupili, zřejmě pro jeho nehospodárnost, a zopakovali návrh školy s křídly, ačkoli pavilonová škola mohla do celkové koncepce zapadnout lépe, protože svými proporcemi vyvažovala vysoké bodové domy na okraji sídliště a zároveň umožňovala sídlišti splynout se sousední zástavbou rodinných domů.¹⁰⁷

Obě školy se ke konceptu sídliště připojují i svou bruselskou uměleckou výzdobou. Školu ve Filosofské zdobí kovový reliéf Jiřího Nováka, pro školu v Jílovské navrhl Zdeněk Šimek reliéf keramický, který však už byl z budovy odstraněn při jejím zateplování. Tvarosloví bruselského stylu se ozývá i ve formě venkovních schodišť v jejich subtilním pojetí a kosém umístění.

Školy Antonína Pešty

Projekt novodvorských škol pocházel od Antonína Pešty. Byl dále modifikován v dalších základních školách. Uvedme základní školu Na Chodovci ve čtvrti Spořilov z roku 1965.¹⁰⁸ I ta se vyznačuje formami nakoso vytočeného schodiště, identického se školou v Jílovské a inspirovaného bruselským stylem. Vchodu spořilovské školy

¹⁰⁶ Daniela Kramerová, *Jiří Novák: V pohybu*, Řevnice 2010.

¹⁰⁷ Jiří Hruza, Praha dneška a zítřka, *Architektura ČSSR XXIV*, 1965, č. 1, s. 13–17.

¹⁰⁸ <https://www.zsnachodovci.cz/skola/o-skole>, vyhledáno 20.1.2022.

uškodila výměna původních oken za plastová, což mu ubralo na monumentalitě a vzdušnosti.

Koncept se dále rozvinul v základní škole Chelčického na Žižkově, jejíž návrh vznikl v roce 1965 a realizovaná byla v roce 1967.¹⁰⁹ Žižkovskou školu Pešta pojal jako jeden dlouhý pás, ve kterém se na sebe napojují její jednotlivé objekty. Při ulici jsou v jedné linii křídla B, D a C, zatímco objekt A příčně vystupuje z křídla B směrem k vrchu Svatý kříž. Zejména objekt C (tělocvičny) nese stále původní znaky – rozvržení ploch a oken, hřebínkový vlys a v horní partii vertikální otvor vyplněný luxferami s malým čtvercovým oknem. Do roku 2010 vchod a vlysy na ostatních objektech dekoroval kabřinec, který však musel ustoupit zateplení a vůbec celkové rekonstrukci.¹¹⁰ Publikace *Architekti Praze* navíc ukazuje, že hlavní vstup zdobí reliéf.

Podle Peštova projektu byly dále postaveny základní školy Hostýnská v Malešicích (z roku 1968¹¹¹), základní škola na sídlišti Červený Vrch¹¹² nebo dnešní gymnázium Arabská. Také u nich patrně vstupní fasáda nesla nějaké umělecké dílo. Interiéry Peštových škol se dále vyznačovaly charakteristickým znakem – ozdobnou mříží s trubkovým dekorem, kterou vypracovala výtvarnice Blažková.¹¹³ Mříž z válcových trubek byla v řadě škol stejného typu použita na schodišťovém zábradlí. [28, 29]

¹⁰⁹ Viz Nový (pozn. 86).

¹¹⁰ <https://www.praha3.cz/aktualne-z-trojky/zpravy/praha-3-otevrela-nejmodernejsi-ekoskolu-n1073324.htm>, vyhledáno 20.1.2022. – Fotografie před rokem 2010 najdeme například: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Z%C5%A0_Chel%C4%8Dick%C3%A9ho_%283%29.jpg, vyhledáno 20.1.2022.

¹¹¹ <https://hostynska.cz/o-nas/>, vyhledáno 20.1.2022.

¹¹² Hlavní vstup této základní školy dodnes zdobí mozaika Josefa Klimeše a O. Synáčka. – <https://sochyamesta.cz/zaznam/22125>, vyhledáno 22.1.2022.

¹¹³ V archivních dokumentech není její jméno dále specifikováno. - Složka Základní škola Jílovská, Oddělení správní archiv Úřadu městské části Prahy 4. - Složka Základní škola Filosofská, Oddělení správní archiv Úřadu městské části Prahy 4.

Školy na sídlišti Ďáblice

Z konce šedesátých let pocházejí Peštovy návrhy tří škol na sídlišti Ďáblice, dokončených na začátku dalšího desetiletí. I díky jim sídliště získalo příjemné lidské měřítko. Ze severu je vymezuje Ďáblický háj, ke kterému se přimykají šestipodlažní bodové domy a čtyřpodlažní deskové domy. Antonín Pešta sem navrhl umístit menší osmnáctitřídní základní školu Žernosecká, jejíž kompaktní koncept odpovídá rozměru panelových domů umístěných na mírném kopci. Žernosecké ulice se dotýkají i pozemky základních škol Burešova a Chabařovická, které ústí do zeleně uvnitř obytného celku. Architekti sídliště, vedení Viktorem Tučkem, zde využili identickou koncepci panelových domů, kterou třikrát zopakovali – dva dvanáctipodlažní deskové domy a patnáctipodlažní deskové domy, tvořící polouzavřený blok.

Dvojice deskových domů odděluje dva rozlehlé školní areály. Budovy škol se svou rozlohou snaží komunikovat s velikostí deskových domů a zároveň si zachovávají svá skrytá zákoutí čili atria. Křídla škol mají terasovitá zakončení, což nám připomene terasovitý dům při obchodním centru sídliště. V motivu pásových oken se d'áblické školy vrátily k funkcionalistickému tvarosloví. Tato okna lemují celé budovy a kombinují se s lehkostí doznívajícího bruselského stylu.

Školství v období normalizace po roce 1968

Československo sedmdesátých let čelilo důsledkům nezdařeného Pražského jara, po němž následovalo období upevňování komunistické moci, tedy normalizace. Soustavné hledání ideální podoby školní výuky (a potažmo i ideální školní budovy) vedlo k tomu, že se délka povinné školní docházky měnila v závislosti na hospodářské situaci státu.¹¹⁴ Zákonem č. 63/1978 Sb. se tato docházka prodloužila na deset let,

¹¹⁴ Jakub Rákosník – Igor Tomeš, *Sociální stát v Československu: Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*, Praha 2012.

a tak žák studoval osm let na základní škole a pokračoval studiem střední školy nebo učiliště po dobu nejméně dvou let. Stát chtěl takto postupně zavést úplné střední vzdělání pro mládež. O několik let později se však délka povinné docházky opět zkrátila na osm let, a to zákonem č. 29/1984.¹¹⁵

Školy při výuce měly dbát na aktivní zapojení žáků, kteří by se zde měli „*naučit učit se*“. K tomuto cíli mělo dopomoci využití všech prostor k výuce i k mimoškolní výchově, takže se znovu požadovala flexibilita školních budov a jejich dostatečné vybavení.¹¹⁶ Normalizace se ovšem otiskla do pedagogiky důrazem na vzdělávání v duchu marxismu-leninismu.

Poznamenala i život a práci architektů. Vláda v roce 1971 zrušila nezávislý svaz architektů, vzniklý v letech 1968–1969. Neblahý dopad na tehdejší architektonickou produkci mělo i neúspěšné plnění plánu čtvrté pětiletky v oblasti výstavby bytů, po kterém následoval závazek postavit půl milionu bytů bez ohledu na architektonickou kvalitu. Své závazky stát delegoval na architekty, kteří měli vytvářet příjemná urbanistická řešení, aniž by k tomu měli dostatečné prostředky. Výsledkem bylo upřednostňování kvantity nad kvalitou.

Představu o prostředí dobových velkokapacitních sídlišť si můžeme udělat z filmu Věry Chytilové *Panelstory aneb Jak se rodí sídliště*. Nedokončená občanská vybavenost, absence chodníků, panorama rozestavěných domů a anonymita – to bylo Jižní Město, budované mezi lety 1971–1988.¹¹⁷ Zvýšenou stavební činnost

¹¹⁵ *Zákon č. 29/1984 Sb.*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-29/zneni-0>, vyhledáno 28.1.2021. – Devítiletou docházku opětovně uzákonil zákon č. 171/1990. – *Zákon č. 171/1990 Sb.*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-171>, vyhledáno 11.9.2021.

¹¹⁶ Karel Runštuk, Budoucnost základních škol (příloha), *Československý architekt XXV*, 1979, č. 19–20, 9. 11., s. 1–8.

¹¹⁷ Rostislav Švácha, Technokratická sídliště, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Martina Koukalová – Eva Novotná (edd.), *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989*, Praha 2017, s. 202–219.

podpořil i patnáctý sjezd KSČ z poloviny sedmdesátých let, v němž zazněl cíl modernizovat školní budovy a dostavět rozestavěné.¹¹⁸

Základní školy na sídlišti Jižní Město

Urbanistický koncept, publikovaný v časopise *Architektura ČSR*, nabízel pohled na třetí soubor Jižního Města. Pro tuto oblast navrhli architekti Jiří Hyliš a J. Fiala dvacetičtyřtřídní atriovou školu s deseti pavilony. Jednotlivé dvoupodlažní objekty řadili do nepravidelné šachovnice, kterou propojují dvě rovnoběžné chodby. Mezi chodby toto architektonické duo umístilo čtyři pavilony, čímž vznikla tři uzavřená a architektonicky pojatá atria s uměleckými díly. Tělocvičnu, jídelnu a vstup se šatnami osvětlovaly střešní světlíky, jak tomu bude například u kladenské školy v Kročehlavech.¹¹⁹ Podobný koncept architekti použili u základních škol na dnešním Květnovém náměstí a v Mikulově ulici. Můžeme o něm říci, že jejich škola modifikuje pavilonový typ, v němž jsou jednotlivé pavilony spojeny krytou chodbou.

Pavilonové školy s dvaceti čtyřmi třídami považoval stále za vhodné i nadále aktivní Karel Josef Laboutka, jak to vyplývá z jeho stati v *Československém architektu* z roku 1976. Tento teoretik architektury školních budov současně doporučoval pojímat je jako přízemní stavby v zeleni, tak, aby se mohli žáci vzdělávat na čerstvém vzduchu. Školní areály by podle něho měly mít vyhrazený prostor pro „studijní středisko“ (knihovna a klubovna), které se mělo doplňovat s tělocvičnami, dílnami a hřištěm, aby se škola stala osvětovým centrem pro širokou veřejnost.¹²⁰

¹¹⁸ Karel Rýdl, Vývoj správy a řízení školství v období tzv. normalizace (1970–1980), in: idem, *K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I. (1774–1989)*, Pardubice 2010, s. 46–52.

¹¹⁹ Bohumil Kříž – Jiří Hyliš, Jižní Město v Praze 3. obytný soubor, *Architektura ČSR* XXXII, 1973, č. 2, s. 70–79.

¹²⁰ Karel Laboutka, Zamýšlíme se nad nedostatky naší školy, *Československý architekt* XXII, 1976, č. 2, 21. 10., s. 4–5.

Škola v Kladně-Kročehlavech

Sedmdesátá léta jsou spíše lety strohé typizace. Avšak i v tomto období najdeme zajímavé školní budovy, jak jejich typem, tak i architektonickým řešením. Patří k nim základní škola v Ukrajinské ulici 2447 v Kladně-Kročehlavech z roku 1974, od architektů Dalibora Peška a Aleny Bubílkové. Autoři pro ni zvolili typ pavilonové budovy, složené ze tří objektů. Pavilon s učebnami v sobě kombinuje i typ dvoranový, s velkou halou lemovanou ochozy, objekt s jídelnou v sobě skrývá uzavřené atrium.

Škola původně měla stát na rozlehlém pozemku. Jeho část však před její stavbou zabraly tři panelové domy. Velkou halu či ochozovou dvoranu dělí uvnitř až postmoderně pojatá plastická stěna s naznačenými otvory pro okna. Halu architekti zastřešili trubkovou ocelovou konstrukcí a do střechy vložili čtvercová okna. Interiér školy dekoruje mobil Jiřího Nováka, do jednoho z dvorů architekti vložili plastiku *Krystal vzduchu* Vladimíra Janouška.¹²¹

Postmoderní školy. Nový Barrandov

Odosobněnost, monotónnost, priorita kvantity, to byly vlastnosti, kterých si v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let začali všimnout architekti mladší generace. Snažili se přitom plánovat sídliště srozumitelná pro obyvatele. Nové obytné soubory se měly inspirovat tradičním městem – jasně definované ulice a náměstí, výrazné orientační body, uzavřené bloky domů.¹²² Situace Jižního Města tak dozajista působila jako poučení, z nějž čerpali i architekti sídliště Barrandov či Nový Barrandov.

¹²¹ dp, Základní devítiletá škola v Kladně Kročehlavech, *Československý architekt* XXII, 1976, č. 11, 15. 6., s. 3.

¹²² Rostislav Švácha, Pozdní krásná a postmodernistická sídliště, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Martina Koukalová – Eva Novotná (edd.), *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989*, Praha 2017, s. 252–285.

Jde o obytný celek, jaký Matyáš Kracík v publikaci *Paneláci 2* vytypoval jako sídliště s potenciálem pro památkovou ochranu.¹²³

Jeho autoři, architekti Zdeněk Hölzel a Jan Kerel, se odklonili od původního návrhu sídliště Barrandov od Gorazda Čelechovského, s cílem vytvořit srozumitelný prostor pro obyvatele, ať už urbanistickým řešením, anebo použitím branek a plotů. Na svém sídlišti, vznikajícím mezi lety 1981–1992,¹²⁴ se Hölzel s Kerelem pokusili vytvořit tradiční městskou uliční síť s polouzavřenými bloky a výraznými orientačními body.

Hlavní ulice vede skrze tři náměstí (Chaplinovo, Tilleho a Trnkovo) a akcentují ji sochařská díla. Tento koridor uzavírají dvě školy, umístěné na okraji území, ale i poblíž jeho center. Tím autoři upozornili na tradici umísťování veřejných budov včetně škol. Architekt Ivo Oberstein to v roce 1986 vysvětloval tak, že školy v minulosti bývaly umístěné na náměstích. Poblíž center proto barrandovské školy situovali i jejich autoři.¹²⁵

Obě barrandovské základní školy navazují na koncepci sídliště svou dispozicí i svým propojením s uměleckými díly inspirovanými dějinami filmu. Základní škola při Chaplinově náměstí se rozpíná do prostoru jako okolní panelové domy uspořádané do velkých polouzavřených bloků. Navíc je tato škola umístěná do těsné blízkosti Prokopského údolí. Škola u náměstí Trnkova nabízí jiné řešení, protože zde panelové domy tvoří uzavřenější soubory. Je vyšší a kompaktnější: přiléhá tu k panelovému domu a uzavírá formaci těchto domů na jižním konci sídliště. Dále tato škola pracuje

¹²³ Matyáš Kracík, *Chránit, či nechránit?*, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Martina Koukalová – Eva Novotná (edd.), *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989*, Praha 2017, s. 326–339.

¹²⁴ Martina Koukalová, *Nový Barrandov*, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná – Karolína Jirkalová (edd.), *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016, s. 418–425.

¹²⁵ Redakční beseda na téma: *Výstavba a přestavba městských center*, *Architektura ČSR XLV*, 1986, č. 7, s. 296–306.

s motivem atypického panelového domu u Tilleho náměstí, s jeho nápadnou stanovou střechou.

Jiným způsobem navázala na okolní zástavbu základní škola Na Líše v Michli od architekta Ladislava Sosny. Stylovým pojetím nejde o školu postmodernistickou, nýbrž spíše neofunkcionalistickou. Ve své dispozici škola využívá síťový koncept a částečně tak reflektuje historii tohoto místa. Vznikla na konci osmdesátých let na místě stržené pavilonové školy z konce let padesátých, jejíž provoz byl nákladný a budova stejně nenabízela dostatečnou kapacitu žákovských míst.¹²⁶

¹²⁶ <http://web.zsnaalise.cz/skola/historie-skoly/>, vyhledáno 14. 2. 2022.

5 Katalog škol na pražských sídlištích z let 1945–1989

Překládaný katalog nabízí chronologicky seřazené základní školy na pražských sídlištích dle roku vzniku projektu. Hlavním předmětem zájmu se stává architektura prezentovaných škol, u které předpokládáme zachované původní formy. Interiér nám totiž zřídka kdy nabídne zcela prvotní podobu s ohledem na fakt, že vnitřní prostory škola uzpůsobuje aktuálním potřebám a trendům současného základního vzdělávání.

5.1 Základní škola Solidarita na sídlišti Solidarita

Adresa: Brigádníků 510/14, Praha 10, 100 00

Autoři: Vladimír Frýda (O. Novák)

Investor: Ústřední národní výbor hl. m. Prahy (Referát pro školství, vědy a umění)

Projekt: 1949

Dokončení: 1955

Projekt pavilonové základní školy Solidarita pochází už z roku 1949. Na plánové dokumentaci je uvedeno jméno Vladimíra Frýdy, představitele meziválečného funkcionalismu. V roce 1952 získala stavba povolení a na plánech z tohoto roku se již uvádí jméno O. Nováka z Projektčního ateliéru Stavebního podniku hl. m. Prahy. Domníváme se tedy, že architekt O. Novák¹²⁷ pokračoval v prvotním návrhu Vladimíra Frýdy v duchu funkcionalismu i proto, že vedoucím odboru výstavby byl stále ještě

¹²⁷ V dokumentech umístěných v archivu není blíže konkretizováno křestní jméno architekta O. Nováka. - Složka Základní škola Solidarita, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

Frýdův přítel Václav Kolátor.¹²⁸ Zmíněná škola, dříve nazývaná Základní škola Julia Fučíka, se nachází ve středu sídliště Solidarita, v blízkosti centrálního parku. Přednosti a charakteristiky sídliště, jako byla menší rozloha a více zeleně, se vepsaly i do pavilonové základní školy, která si zachovala svůj původní charakter i půdorys. Pro bližší vztah k zeleni se navíc v roce 1960 měl postavit skleník v rámci „akce Z“ členy Sdružení rodičů a přátel školy, jehož realizaci plně podpořil i vedoucí odboru pro školství a kulturu.¹²⁹

Součástí budovy propojuje dlouhá a poměrně široká chodba, táhnoucí se od prvního pavilonu až k pátému. Z ní vedou dveře do kabinetů a toalet. Vstupní hala ústí do středového dvoupodlažního pavilonu, který nabízí jídelnu, kanceláře a tělocvičnu se šatnami. Zbylé čtyři pavilony jsou identické [1] – žák vstupuje do šaten, z nich do hlavní chodby a z ní pokračuje do pavilonu s učebnami, které opět propojuje dlouhá chodba osvětlená šedovými světlíky. Dříve na jejím konci bývaly dílny. Veškeré chodby pavilonové školy dostatečně osvětlují okna po jejich obvodu a přispívají tak k pocitu otevřeného prostoru. Navíc, díky umístění učeben do jednotlivých pavilonů, může každá třída vycházet do zeleného mezibloku.

Zřejmě díky Vladimírovi Frýdovi a Václavu Kolátorovi si budova ponechala funkcionalistický charakter. Autor dal škole pravidelný půdorys založený na pravoúhelnících, čímž ji vhodně začlenil do rádkového zastavění v duchu funkcionalistického urbanismu sídliště Solidarita. Většina domů se zde orientuje průčelím na východ–západ stejně jako školní pavilony. Na budově ovšem nebyla uplatněna rovná střecha a pásová okna – tedy charakteristické rysy funkcionalismu.

¹²⁸ Vladimír Frýda byl v úzkém kontaktu s Václavem Kolátorem, vedoucím odboru výstavby ÚNV hl. m. Prahy, s nímž se od poloviny dvacátých let věnovali otázce školních budov ve stylu funkcionalismu. I jméno Václava Kolátora je uvedeno v dokumentech uložených v archivu Prahy 10. – Jiří Štursa, K šedesátinám Václava Kolátora, *Architektura ČSSR XXVIII*, 1969, č. 4, s. 244–246. - Složka Základní škola Solidarita, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

¹²⁹ Viz Špičáková (pozn.12). – Složka Základní škola Solidarita, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

V plánech k základní škole najdeme i stopy socialistického realismu, jež se měl podepsat do reliéfů umístěných na fasádě vstupního pavilonu. Severní fasádu měl zdobit znak Prahy, zatímco jižní fasáda měla nést tři reliéfy s postavami – děti přicházející do školy, studující žáci u globu a žáci se sítí (sport).¹³⁰ [2] Reliéfy zřejmě nebyly vytvořeny nebo se nedochovaly.

¹³⁰ Ibidem. – Školní archiv ZŠ Solidarita.

5.2 Základní škola Jakutská na sídlišti ve Vršovicích

Adresa: Jakutská 1210/2, Praha 10, 100 00

Autor: František Marek

Investor: Ústřední národní výbor hl. m. Prahy (Referát pro školství, vědy a umění)

Projekt: 1953

Dokončení: 1955

Na pozemku školy se původně počítalo s výstavbou dvou školních budov, protože již v plánech nebyla kapacita školy dostačující. Státní ústav pro projektování výstavby hlavního města Prahy v čele s architektem Františkem Markem navíc dostal úkol vytvořit areál školy v duchu socialistického realismu. Projekt původně osmileté střední školy pochází z roku 1953.¹³¹ Marek navrhl jednu budovu o třech částech – skrze portikus s tympanonem (hlavní vchod) vstupujeme do vestibulu hlavní budovy, skrze níž můžeme vejít do ostatních křídel. [5] Čelní fasádu vertikálně člení devatenáct okenních os a horizontálně budovu dělí římsy. Fasádu prvního podzemního a prvního nadzemního podlaží dekoruje pásová bosáž. Současně první a druhé nadzemní podlaží odděluje patrová římsa omezující se na okenní osy. Okna ve čtvrtém nadzemním podlaží dekoruje římsa podokenní, se v nárožích mění v průběžnou. Budovu zakončuje korunní římsa nesená patnácti konzolami. [3]

Na východě areálu najdeme křídlo s tělocvičnou, které se vstupním objektem propojuje spojovací krček. Vstupní budova měla (do roku 2017) čtyři nadzemní podlaží, v nichž se uplatnilo dvoutraktové uspořádání místností. Většinou chodbu lemují šest učeben, na jejím konci jsou lokalizovány toalety a po obou stranách prostorná schodiště. V prvním podzemním podlaží se nacházejí šatny žáků a místnosti pro náradí. Na západě

¹³¹ Podle projektu Františka Marka byla v roce 1956 postavena i základní škola Sdružení v Michli. – <http://www.zssdruzeni.cz/zakladni-skola>, vyhledáno 5.3.2022.

hlavní hmotu rozšiřuje spojovací krček o objekt nabízející byt školníka a jídelnu s kuchyní v suterénu. První nadzemní podlaží tohoto křídla obývaly místnosti družiny, knihovny a dílen. Druhý suterén budovy skrývá kryt civilní obrany až pro 750 žáků, který byl v procesu schvalování rozšířen pod téměř celou budovu. Již v roce 1957 byl ale kryt zatopen vodou, zřejmě z důvodu havárie vodovodu.

František Marek měl v případě vršovické školy vycházet z typu H54,¹³² jenž se mu ovšem zdál nevhodný pro školní objekt. V plánu školy Marek zvětšil plochu kuchyně a jídelny, zejména kvůli vyučování ve dvou směnech, upravil učebnu fyziky a chemie (stupňovitá podlaha, zavedení plynu a elektrického přívodu), zvětšil šatny a toalety umístil ke spojovacímu krčku. Schodiště viditelně umístil na konce chodeb namísto mezi učebny, sborovnu pak přímo naproti hlavnímu vstupu. Vestibul s kameninovým obkladem Marek rozšířil o dvě místnosti na každé straně – kancelář, místnost školníka, ředitele a hovornu. V návrhu areálu se počítalo se dvěma plastikami z pískovce, které ovšem ani v roce 1957 nebyly realizované. Uvnitř vestibulu měl navíc vytvořit akademický malíř ornamentální sklo vyplňující tři okna.¹³³

Školní budovu nechalo vedení v roce 2001 zateplit, o dva roky později vyměnilo původní okna za plastová. V roce 2017 objekt získal jednopodlažní nástavbu. Z původní budovy se čtyřmi nadzemními podlažími je nyní škola s pěti nadzemními podlažími, čímž se z ní stal kolos a dovršila se tak představa monumentálního objektu v duchu socialistického realismu.¹³⁴ [4]

¹³² Typový projekt H54 vypracoval architekt Antonín Černý v rámci Studijního a typizačního ústavu. – Viz Valouch (pozn. 17).

¹³³ B. Kodera, Osmiletá střední škola v Praze – Vršovcích, *Architektura ČSR* XVI, 1957, č. 4–5, s. 213–216.

¹³⁴ *Ibidem*. – Složka Základní škola Jakutská, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

5.3 Základní škola V Rybníčkách na sídlišti Rybníčky

Adresa: V Rybníčkách 1980/31, Praha 10, 100 00

Autor: Aleš Bořkovec

Investor: Školský odbor Ústředního národního výboru hl. m. Prahy (Š. O. ÚNV Praha)

Projekt: 1958

Dokončení: 1961

Výstavba základní školy V Rybníčkách započala v roce 1959, nedlouho po dokončení školy Brigádníků na Solidaritě, a první žáci se do nového objektu podívali už v roce 1961. Školu z východní strany ohraničují rodinné domy a na severozápadě ji obklopují pětipodlažní domy navazující na sídliště Solidarita. Pojetí školy vychází z takzvané „pražské varianty“ Josefa Bradáče.¹³⁵ Škola V Rybníčkách na půdorysu tvaru L (stejně jako ZŠ Gutova) k ulici hledí hlavním podélným blokem, za nímž se skrylo příčné křídlo.

Architektura i umělecká výzdoba školy V Rybníčkách dobře vypovídá o době svého vzniku na přelomu padesátých a šedesátých let, kdy již byl opuštěn socialistický realismus a architekti i umělci se navraceli k modernímu projevu (bruselský styl a doznívající funkcionalismus). Při příchodu do školy žák mívá kovolaminátovou plastiku Jiřího Nováka *Rychlost* z roku 1960–1961. Silný vliv bruselského stylu je zde patrný v použití modrého laminátu, v organickém a zároveň minimalistickém tvarování hmot a v celkovém subtilním pojetí. Novákovo dílo bylo už v osmdesátých letech poškozeno a v roce 1999 získal jeho stav označení „havarijní“. Počátkem nového století *Rychlosti* chyběla část laminátového povrchu a plastika měla zrezavělý krček,

¹³⁵ Viz Bradáč (pozn. 89).

proto tehdy prošla nutnou opravou. K restauračnímu zásahu bylo nutné získat i vyjádření žijícího autora.¹³⁶

Bruselský styl se již dotkl i architektury školy, velké budovy o pěti nadzemních podlažích. Patrné je to zejména v průčelí. Fasádu člení výrazné vertikální pruty (pnoucí se až k přízemí) do dvaceti osmi os. Ty jsou dále děleny horizontálními římsami v každém patře. Středových šest os klesá k hlavnímu vstupu, který kryje markýza na subtilních sloupcích. Nosné prvky se směrem výš rozšiřují, až se dotknou římsy, se kterou svým rozpínáním splynou. Hmotu celé budovy ohraničuje výrazná hlavní římsa. [6, 7]

Vstoupíme-li do přízemí, ocitneme se ve vestibulu s šatnami po obou stranách, dílnami (truhlářská, strojnická a kovodílna), provozní místností, bytem školníka, sklady a umývárny s šatnami. Naproti hlavnímu vstupu a po obou stranách hlavního bloku vedou schody do vyšších pater. Vyšší patra jsou trojtraktová, Bořkovec tu umístil učebny a kabinety podél dlouhé chodby. Na obou koncích leží toalety a chodbu zde osvětlují velké okenní otvory. Kromě učeben nabízí první patro kanceláře vedení školy, dále pak jídelnu s kuchyní v příčném křídle. Nad stravovací část architekt umístil tělocvičny.¹³⁷ V interiéru se zachovaly luxfery osvětlující chodbu z učeben, kovové zábradlí schodů v zaoblených černobílých liniích a snad i *bruselem* inspirovaná kovová stěna dělicí schodiště a chodbu k jídelně. [8, 9]

Úpravy se nedotkly jen Novákovy plastiky. Na počátku století škola dále opravila hřiště a dvorní fasádu a kolem roku 2012 vedení přistoupilo k revitalizaci celého areálu i k modernizaci školní jídelny.¹³⁸

¹³⁶ Jan Rous, Jiří Novák – V pohybu, *Ateliér: čtrnáctideník současného výtvarného umění*, 2011, č. 24, s.1. – Složka Základní škola V Rybníčkách, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

¹³⁷ Viz Bradáč (pozn. 89). – Složka Základní škola V Rybníčkách, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

¹³⁸ *Ibidem*.

5.4 Základní škola Gutova na sídlišti Rybníčky

Adresa: Gutova 39/1987, Praha 10, 100 00

Autor: Karel Stráník

Investor: Školský odbor Ústředního národního výboru hl. m. Prahy (Š. O. ÚNV Praha)

Projekt: 1958

Dokončení: 1962

V oblasti mezi ulicemi Průběžná a V Olšínách, mezi staršími zděnými i novějšími panelovými domy, stojí základní škola Gutova. Výstavbě nové školní budovy muselo ustoupit minimálně deset rodinných domů, a to do roku 1958, kdy se o objektu v dokumentech ještě mluví jako o jedenáctileté střední škole. O čtyři roky později se slavnostního otevření zúčastnili představitelé Rady národního výboru Prahy 10 spolu s ministrem školství Františkem Kahudou. Ačkoli školu mohli žáci využívat okamžitě, při otevření vyvstal požadavek na zřízení provizorních přístupových cest, což dokládají i dobové fotografie, na nichž vidíme jen hlínu ze staveniště. [10, 12] Objekt na půdorysu ve tvaru L, koncipovaný pro 1200 žáků, nabízel třicet učeben, tělocvičnu a dílny pro polytechnickou výchovu.¹³⁹

Architekt Karel Stráník, pamětník meziválečné avantgardy, využil jakožto vedoucí projektant školy typ vypracovaný inženýrem J. Bláhou.¹⁴⁰ Do ulice zde hledí vysoká budova o pěti nadzemních podlažích a na obdélném půdorysu. Z něho na západě vybíhá křídlo příčné, které vytváří kryté zákoutí a nabízí tak dobré využití ploch pro sport a odpočinek. Hlavní fasádu člení poměrně velká okna, která dnes kopírují původní členění. Každé okno rámuje vysoké lizény a v každém patře pod ním probíhá římsa. Fasáda se tak dělí do dvaceti osmi os. Až šachovnicové schéma, které mělo dříve

¹³⁹ Kronika ZŠ Gutova. – Složka Základní škola Gutova, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

¹⁴⁰ Ing. arch. Bláha v dokumentech k ZŠ Gutově figuruje jako úsekový projektant. – Ibidem.

brizolitový povrch, oživuje v přízemí osobitě tvarovaný přístřešek hlavního vchodu na konkávním segmentovém půdorysu, jehož tvar i členění inspiroval bruselský styl. Čelo přístřešku tvoří kopilitová plocha a jako dekor ho prolamují malé obdélníkové otvory. Tento motiv Stráník převzal z *pražské varianty*. [10, 11, 12]

První nadzemní podlaží nabízelo šatny a místnosti pro polytechnickou výchovu. Nad nimi se nacházejí učebny, sborovna a ředitelna, družiny a hovorna. Ve vyšších patrech byly umístěny učebny a místnosti pro specializované předměty podél dlouhé chodby, na jejíchž koncích ji prosvětlovala okna lemovaná luxfery. Zachované jsou i luxfery spojující učebny s chodbou, která díky jim získala přirozené osvětlení. Luxferovými okny proudí světlo i do příčného křídla, v němž najdeme jídelnu a dvě tělocvičny. Jejich dvoupodlažní světlou výšku vyznačují lizény, luxferová okna jsou tu umístěna nad okna běžná. [13]

V minulosti mohlo školu navštěvovat až osm set žáků. V současné době, s trendem snižování počtu žáků ve třídě, se jejich počet zmenšil na šest set. Ve škole do dnešních dnů proběhla výměna oken, nábytku, rozvodů vody a povrchu fasády, který ovšem respektuje původní podobu. Podle slov současného ředitele školy se v budově stále projevuje nedůslednost při výstavbě objektu. Nepravidelné úhly půdorysu například znesnadňují umístění nábytku. Obdobnou výtku vyslovil už Josef Bradáč v časopise *Architektura ČSR*, když si posteskl nad nedostatky vyplývajícími z touhy po nižších nákladech a z nekvalitního materiálového a řemeslného provedení.¹⁴¹

V roce 1981 vedoucí projektant Antonín Holubec budovu školy rozšířil o venkovní bazén, který pojal až šedesát dětí (dvě třídy) a k dispozici nabídl šatny se sprchami. Bazén žáci užívali během tělesné výchovy, plaveckých kroužků, školní družiny nebo v rámci aktivit Pionýra. Provozovat a udržovat bazén se však ukázalo

¹⁴¹ Viz Bradáč (pozn. 89).

jako finančně neúnosné a tak v roce 2012 vznikl na jeho místě amfiteátr sloužící různým školním akcím.

Původní výzdobu školy tvořila nástěnná malba Aloise Pitrmanna, která se objevila při čištění zdí západního schodiště v červenci 2008. Jediný odkrytý výjev zobrazuje Jana Amose Komenského na červeném pozadí s motýly. [14] Podle pamětníků Komenského portrét připomíná i tehdejšího ředitele školy Richarda Böhma. Nalezneme pod ním datum 1965, což se shoduje s kronikou školy, podle níž Pitrmann působil na zdejší škole v šedesátých letech jako učitel výtvarné výchovy. Ke vzniku malby se pojí vzpomínka bývalého žáka, který tvrdí, že postavu Komenského zpodobnil Pitrmann, ale pozadí s motýly namalovali sami žáci školy. Mezi personálem školy pak koluje domněnka, že další neodkryté malby se nacházejí na každém mezipatře západního schodiště. Pitrmann na škole Gutova uspořádal výstavu svých prací, vernisáže se zúčastnil i tehdejší ministr školství Milan Vondruška.¹⁴²

¹⁴² Za milou vzpomínku děkuji řediteli základní školy Gutova. – Kronika ZŠ Gutova.

5.5 Základní škola Petra Strozziho na sídlišti Invalidovna

Adresa: Za Invalidovnou 579/3, Praha 8, 186 00

Autor: Vojtěch Šalda

Investor: Generální investor Ústředního národního výboru hl. m. Prahy (GI – ÚNV)

Projekt: 1961

Dokončení: 1966

Děti ze sídliště navštěvovaly základní školu na Invalidovně od roku 1966, ačkoli projekt pochází už z roku 1961. Areál, co do rozlohy podobný sousední barokní budově, posázel hlavní projektant Vojtěch Šalda pěti dvoupodlažními pavilony. Žáci mezi pavilony přecházeli po krytém chodníku pod pergolami z vlnitého plechu, čímž se naplnila vize častého pobytu dětí na čerstvém vzduchu. Každému pavilonu architekt přisoudil určitou funkci – do jednoho vložil kanceláře vedení školy a speciální učebny, do dvou umístil učebny běžné, další pavilon určil pro jídelnu s klubovnou a učební kuchyní a poslední pavilon se specializoval na tělesnou výchovu (dvě tělocvičny, dílny a učebny pro polytechnickou výchovu).¹⁴³ Pavilony s učebnami a kanceláři Šalda umístil na východní stranu pozemku, tedy u hlavního vstupu hledícího na barokní Invalidovnu, zatímco západní část obývají objekty jídelny a tělocvičen. [16]

V pavilonu E studenti vstupovali skrze halu do jídelny v přízemí a po schodech do prvního patra, v němž bývala klubovna s vlastní jídelnou. Fasáda jídelny se odlišovala od ostatních použitím čtvercových segmentů doplněných o vertikální okna, vložená mezi pilíře táhnoucí se po celé výšce budovy. Ještě v roce 2003 modré pilíře (korespondující s barvou vlnitého plechu pergol) v půli dělila římsa naznačující

¹⁴³ Viz Studený – Pavelka – Ach (pozn. 6). – Složka Základní škola Petra Strozziho, Archiv Úřadu městské části Prahy 8. – Josef Polák, Ukončení výstavby na experimentálním sídlišti Invalidovna, *Architektura ČSSR XXVI*, 1967, č. 7, s. 409–414. – Viz Zikmund-Lender (pozn. 11).

předěl mezi podlažími. [15, 18, 19] Učebnové pavilony (pavilon A, B, C) dispozičně dělí tři schodiště – využívají tedy schodišťové uspořádání, kolem nichž se soustřeďují dvě učebny, šatny a toalety. Výjimku bychom našli v pavilonu A, v němž se v přízemí nacházely specializované místnosti pro klavír, klubovna, účtárna a v prvním patře se kolem jednoho schodiště koncentrovaly čtyři kanceláře vedení školy.¹⁴⁴ Pavilon D rozděluje chodba, podél níž leží tělocvičny, šatny, kabinety a místnost pro lékaře/zubaře. Na konci chodby mohou žáci projít do druhého nadzemního podlaží. V roce 1979 západní luxferová stěna tělocvičny zřejmě nebyla vyhovující, proto vzešel požadavek vypracovat statický posudek. Záhy poté luxfery nahradily zděné příčky. Luxfery (spolu s vertikálními okny) osvětlovaly i jednu stěnu jídelního pavilonu. [17] Areál žákům údajně mohl nabízet i bazén, který v roce 1982 obvodní národní výbor zamýšlel zastřešit dřevěnou montovanou stavbou a dovybavit šatnami. Schůze výboru ovšem nekonstatovala žádné novinky, protože ke stejným závěrům došla už roku 1979. Zastřešení, spolu s výstavbou zázemí s šatnami, mělo zlepšit podmínky pro celoroční provozování bazénu.¹⁴⁵

Konstrukce experimentálních objektů původně nesla lehký montovaný plášť se žlutým opakním sklem. Po povodni v roce 2002 však musely být v následujícím roce všechny pavilony rekonstruovány. V rámci obnovy se přistoupilo k asanaci obvodových plášťů a objekt byl zateplen. Pavilon B navíc v témže roce vedení školy modifikovalo na mateřskou školu.¹⁴⁶

Areál školy v sobě ukrývá dílo sochaře Ludvíka Kodyma, tvořícího v duchu socialistického realismu, *Studující chlapec* z roku 1967. Ačkoli ještě v roce 2015 psal

¹⁴⁴ Složka Základní škola Petra Strozziho, Archiv Úřadu městské části Prahy 8.

¹⁴⁵ Ibidem. – Bližší fotografie dokládající skutečně postavený bazén archiv ani literatura nenabízí. Proto se domníváme, že píše-li se v dokumentech „bazén“ – ve skutečnosti mluví o vyhloubené zemi, v níž v budoucnu mohl vzniknout bazén. Vyhloubené místo ale mohli pedagogové využívat v rámci výuky venku.

¹⁴⁶ Ibidem.

Pavel Karous v příspěvku do *Zpráv památkové péče* o zanikání sochy v záplavě křoví, v současné době se v areálu vystavuje na odiv.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Viz Karous (pozn. 67). – <http://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/studujici-chlapec>, vyhledáno 29.12.2021.

5.6 Základní škola Jílovská na sídlišti Novodvorská

Adresa: Jílovská 1100, Praha 4, 142 00

Autor: Antonín Pešta

Investor: Generální investor Národního výboru hl. m. Prahy (GI – NVP)

Projekt: 1964

Dokončení: 1966¹⁴⁸

Bořkovec a Ježek nejprve navrhli vybudovat základní školu v blízkosti hlavní ulice, od níž ji odděluje deskový dům. Základní školu Jílovská s dvaceti pěti třídami Antonín Pešta navrhl jako hmotový koncept otevřený – budovu s křídly v roce 1964. Tento Peštův projekt, hojně využívaný v šedesátých letech, se skládal ze čtyř křídel. Do budovy žáci vcházejí objektem, který na všech realizacích představuje hlavní vstup s šatnami. Čelní stěna objektu, většinou dekorovaná uměleckým dílem, vystupuje z fasády a je nesena čtyřmi dvojicemi sloupů. Venkovní prostor plynul do interiéru celoproskleným vstupem, jež do dnešních dnů nahradila plastová okna s dveřmi. První patro tohoto křídla po stranách osvětlovaly luxferové plochy doplněné o nepatrná čtvercová okna s černým lemem.

K hlavnímu vstupu na jižní straně přiléhá objekt s jídelnou, kuchyní a dvěma tělocvičnami v prvním patře. Prostory pro tělesnou výchovu rozšiřují místnosti v prvním patře vstupního křídla, v němž najdeme prostor k uložení nářadí, dva kabinety a dvě šatny sloužící žákům při tělesné výchově. Místnosti k převlékání jsou průchozí z interiéru do exteriéru, tudíž pedagogové se s žáky mohou ihned odebrat na venkovní lodžii a schody odejít na školní pozemek. Lodžii totiž Pešta propojil se schodištěm neseným šikmými podpěrami laděnými do bruselských tvarů. [22] Vstupní objekt na východ prodlužuje křídlo (se třemi patry), v němž chodbu lemují osm učeben –

¹⁴⁸ <https://www.zsjilovska.cz/files/trochu-historie/index.html>, vyhledáno 22.1.2022.

najdeme zde tedy dvoutraktové uspořádání se schodišti na obou koncích. Učebnový dvoutrakt donedávna členily pásy velkých okenních otvorů orámované černým lemem a v přízemí se opakoval motiv lodžie s přímým výstupem na školní areál. [21] Tento objekt na severovýchodě rozšiřuje křídlo (se třemi nadzemními podlažími a střešní terasou) speciálních učeben, toalet, místností pro vedení školy a byt školníka. Pro objekt speciálních učeben Pešta zvolil trojtraktové uspořádání – po obou stranách chodby umístil dílny – kovo, stroj, dřevo a ruční práce.¹⁴⁹

Původní charakteristiky stavby (okna s černým lemem, mozaika, kabřinec, luxfery) devastovalo zateplení z roku 2010, při němž byla odstraněna i glazovaná keramika Zdeňka Šimka ze vstupní fasády vzniklá v roce 1966.¹⁵⁰ [23, 24, 25] Abstrahovaná keramika, snoubící jeho *Průniky těles* a přírodní zájem v sérii *Pupenů*, vystupovala z kabřincového obložení stěny svým barevným pojetím. Dílo připomínalo člověka s nataženými pažemi, který v ruce třímá oranžového motýla/*Pupen* a zřejmě šedivou knihu. Do pozadí ještě Šimek vložil žlutý kruh připodobňující slunce. V současné době září už jen žlutá fasáda objektu tělocvičen, protože vstupní stěnu pokrývá nevýrazná mozaika tlumených barev. Základní škola Jílovská tím přišla o svou jedinečnost, kontinuitu se sídlištěm a stala se unifikovanou stavbou.

¹⁴⁹ Složka Základní škola Jílovská, Oddělení správní, Archiv Úřadu městské části Prahy 4.

¹⁵⁰ Viz Karous (pozn. 13). – Bohumír Mráz, Výtvarné realizace v naší architektuře, *Výtvarné umění* XIX, 1969, č. 9–10, s. 422–453.

5.7 Základní škola Filosofská na sídlišti Novodvorská

Adresa: Filosofská 3/1166, Praha 4, 142 00

Autor: Aleš Bořkovec

Investor: Generální investor Národního výboru hlavního města Prahy (GI – NVP)

Projekt: 1965

Dokončení: 1968¹⁵¹

Na projekt Základní školy Jílovská plynně navázala výstavba sousední školy Filosofská. Původně na tomto místě měla stát pavilonová škola, od jejíž realizace architekti nakonec ustoupili. Výsledná podoba ZŠ Filosofská vychází z Peštova projektu již realizovaných škol – učebnové pavilony s objektem jídelny jsou převzaty z projektu ZŠ Jílovská a vstupní pavilon kopíruje základní školu na Červeném vrchu (dnes Gymnázium Arabská). Oproti finančnímu rozpočtu původního Peštova projektu se stavba ZŠ Filosofská prodražila. Finance částečně zatížila změna typu škol – původně se plánovala nepodsklepená škola, proto nejprve proběhla stavba kanalizace a poté museli stavbaři přistoupit k terénním úpravám a drobné změně vnitřního uspořádání školy. Dispozičně je škola stejná jako již zmíněná ZŠ Jílovská. Pro představu – škola nabízela dvacet čtyři tříd pro devět set žáků a navíc mohly další tři místnosti pojmout až 60 žáků, čímž se výsledný počet žáků navýšil na 1020. Pro porovnání, dnes ve škole studuje přibližně 550 žáků.¹⁵²

V současné době škola disponuje dvaceti dvěma třídami a čtrnácti odbornými pracovny, dvěma učebny informatiky, klubem, knihovnou a několika místnostmi pro výuku jazyků. Vedení školy rekonstruovalo jídelnu v roce 2018. Tělesná výchova může probíhat v malé a velké tělocvičně a zde také vedení vidí praktický problém,

¹⁵¹ <https://www.zsfilosofska.cz/o-skole/charakteristika/>, vyhledáno 22.1.2022.

¹⁵² Složka Základní škola Filosofská, Oddělení správní, Archiv Úřadu městské části Prahy 4. – Osobní rozhovor s paní ředitelkou.

který v následujících letech vyřeší výměna oken a zateplení budovy. V tělocvičnách je zima, protože do těchto učeben proudí světlo skrze nevhodná okna, která netěsní. Nutno přiznat, že škola ještě stále umožňuje pohled na původní podobu fasády – stěny pokrývá světle hnědá omítka doplněná o tmavě modro–šedivou mozaiku na velkých plochách. I pro tuto školu autor zvolil zajímavý a bruselem inspirovaný detail schodiště, který je chodci skrytý, protože jej najdeme při pohledu ze školního hřiště. Ke stěně objektu s tělocvičnami a jídelnou Pešta nakoso umístil venkovní schodiště – visuté schodiště doplněné o černé zábradlí je kotveno do stěny, jejíž vrchol se zešikmuje do špičky. [30]

Nad vstupem do školy od roku 1965 visí plastika Calderem a bruselským stylem inspirovaného Jiřího Nováka *Vazby (Řetěz)*, lidově nazývaná *Kajaky*. [26, 27] Dílo na pozadí drobné mozaiky, hojně oblíbené techniky šedesátých let¹⁵³, sice zdobí budovu, ale prakticky sebou nese problémy zejména v období deště. Do plastiky zatéká a tím pádem se odlupuje mozaika, proto musel školu navštívit i statik. V blízké budoucnosti vedení školy přistoupí k zateplení objektu, avšak umělcovu plastiku by rádo (i přes zmíněné neduhy) zachovalo.¹⁵⁴

¹⁵³ Oldřich Ševčík – Ondřej Beneš, *Architektura 60. let: „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*, Praha 2009.

¹⁵⁴ Za cenné poznámky a informace děkuji paní ředitelce ZŠ Filosofská.

5.8 Základní škola Žernosecká na sídlišti Ďáblice

Adresa: Žernosecká 3/1597, Praha 8, 182 00

Autor: Antonín Pešta

Investor: Generální investor Národního výboru hlavního města Prahy (GI – NVP)

Projekt: 1969

Dokončení: 1971

Do severní části sídliště Ďáblice umístili autoři jeho urbanistického řešení základní školu s názvem Žernosecká, jejímž autorem je Antonín Pešta. Ten v roce 1969 navrhl – s ohledem na zástavbu šestipodlažních bodových a čtyřpodlažních deskových domů – menší osmnáctitřídní školu, kterou dovedl k provedení v roce 1971. Objekt se skládá ze dvou bloků rovnoběžných s hlavní ulicí. Příčně je propojují chodby, čímž se vytváří hmotový síťový koncept – budova na půdorysu mříže s malým centrálním atriem. Celý areál Pešta doplnil o čtvercovou jídelnu, propojenou s oběma křídly, a na severu o dvě tělocvičny s téměř celoprosklenou stěnou. Přízemí čtyřpodlažního a šestipodlažního bloku nabízí kombinaci dvoutraktového systému, ve kterém jsou učebny umístěny podél dlouhé chodby, a systému trojtraktového, který je na plánech patrný zejména ve spojovacích komunikacích těchto hlavních bloků. Vystoupáme-li výše, spatříme netradiční jednotraktové uspořádání, v němž třídy osvětluje světlo z obou stran. Přízemní spojovací chodba na východě v minulosti nabízela dílny, zatímco v západním bloku jsou umístěny místnosti vedení školy. Zřejmě díky modifikacím dílen se původně osmnáctitřídní škola do současné doby rozrostla na dvacetidevítřídní objekt. Celý areál architekti umístili do mírně svažitého terénu, což je patrné zejména v atriu i v interiéru přízemí, kde najdeme malé schodiště vyvažující tuto nerovnost.

V dobách minulých bílou fasádu členila funkcionalismem inspirovaná pásová okna s černým okenním lemem, tažená po celém obvodu hlavních budov, tedy i podél

jejich štítu, jak to dokládají plány v městském archivu.¹⁵⁵ Černá barva dominovala i na rámech vstupních dveří nebo sloupech nesoucích zastřešení. [31 Antonín Pešta, Základní škola Žernosecká, 1971.] Tyto osobité znaky, které zároveň navazovaly na ostatní školní budovy v Ďáblicích, škola ztratila během několika rekonstrukcí, při nichž osvětlení tříd ze tří stran zaniklo, pásová okna nahradila bílá plastová a v roce 2009 vedení školy nechalo fasádu zateplit.¹⁵⁶ [32, 33]

¹⁵⁵ Tento motiv se i přes zateplení fasády zachovala ZŠ Na Slovance na jihu sídliště.

¹⁵⁶ Viz Lehkoživová – Platil – Tuček (pozn. 16). – Složka Základní škola Žernosecká, Archiv Úřadu městské části Prahy 8. – <https://www.zernosecka.cz/skola/o-skole/>, vyhledáno 5.12.2021.

5.9 Základní škola Chabařovická a základní škola Burešova na sídlišti Ďáblice

Adresa: Chabařovická 4/1125, Praha 8, 182 00

Burešova 14/1130, Praha 8, 182 00

Autor: Antonín Pešta

Investor: Generální investor Národního výboru hlavního města Prahy (GI – NVP)

Projekt: 1968

Dokončení: 1971, 1973

Současně s výstavbou Ďáblických panelových domů začal Antonín Pešta pracovat na návrhu dalších tří základních škol – Na Slovance, Chabařovická a Burešova. Poslední dvě zmíněné školy mají stejný síťový koncept budovy na mřížovém půdorysu. [35, 38, 39] Autor je na jihu obklopil zelení, na jižní straně je od sebe oddělují deskové domy, na severu jejich areál lemuje ulice Žernosecká. Umístění škol tak stále zajišťuje bezpečnou pěší docházku pro žáky.

Žákyní školy v Chabařovické ulici byla i Iva Pufflerová, která se podělila o své vzpomínky s kolektivem autorů publikace *Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi*. Pufflerová se do Ďáblice přestěhovala s rodiči v roce 1972 a začala navštěvovat zmíněnou školu Chabařovická (kde se zpočátku žáci učili na směny), s ohledem na to, že bližší základní škola Burešova ještě nebyla dokončená. Do trvalého provozu ji uvedl úřad Výstavby hlavního města Prahy–Výstavba sídlišť až v roce 1975.¹⁵⁷

Obě školy, Chabařovická i Burešova, mají velkorysé vstupy s šatnami a chodbou propojující zadní pavilon. Původně celoprosklené vchody nenásilně akcentovaly černé

¹⁵⁷ Iva Pufflerová: První děti sídliště, in: Irena Lehkoživová – Josef Platil – Ondřej Tuček (edd.), *Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi*, Praha 2019, s. 38–39. – Složka Základní škola Burešova, Archiv Úřadu městské části Prahy 8. – Archivní dokumenty jmenují mezi nedostatky například rozbité PVC v učebně chemie a fyziky, absence ochranného zábradlí a krytů na radiátorech v tělocvičnách, nedokončené odvětrávání šaten a sprch u tělocvičen a nutné bylo vybavit budovu hasicími přístroji.

kovové sloupy nesoucí markýzu, která dodnes kryje venkovní schodiště. [36] Pešta rozvrhl objekty do dvou rovnoběžných čtyřpodlažních křídel s terasovitým zakončením. Terasy se však kvůli bezpečnosti ihned uzavřely a dále se nevyužívaly.¹⁵⁸ Do místností proudilo světlo okny s černo-stříbrnými rámy, nahusto umístěnými do souvislého pásu v ploše bílé fasády po vzoru funkcionalismu. Křídla architekt propojil příčným traktem s kanceláři, který vystupuje z fasády a odlišuje se použitím vertikálních podlouhlých oken v patrech. Okna navíc dělí do pásů výrazné lizény končící až u střešní římsy, zatímco přízemí je zcela prosklené. Tento trakt, spolu s protilehlou chodbou a křídly s učebnami, vytváří venkovní atrium s abstraktními plastikami. Pro atrium školy Chabařovická vytvořil Ludvík Kodým abstraktní sochu z mušlového vápence, umístěnou původně do mělkého bazénu, a kovový prolamovaný sloup připomínající totem, který měl sloužit jako ukazatel slunečních hodin a z něhož nepravidelnými paprsky vybíhá dlažba. [34] Ve vstupní hale základní školy Chabařovická se nacházela nedochovaná dekorativní stěna Jindřišky a Pravoslava Radových. [37] Na kovové tyče tu autoři navlékli ručně modelované segmenty a v horních partiích je zakončili keramickými koulemi. Teoretička Jiřina Loudová stěnu připodobnila k počítadlu a přiřadila k ní výrazy jako hravost, dětskost a veselost.¹⁵⁹ Ke vstupu v osmdesátých letech přibyla bronzová socha Bohumíra Šmerala od Jana Simoty, Bohumila Pánka a Bohumila Chalupníčka.

¹⁵⁸ Mirka Čtvrtlíková: Nikdy bych nechtěla bydlet v centru, in: Irena Lehkoživová – Josef Platil – Ondřej Tuček (edd.), *Sídlíště Dáblice: Architektura pro lidi*, Praha 2019, s. 96–97.

¹⁵⁹ Jiřina Loudová, Výtvarné dílo v architektuře, *Architektura ČSR XXXVII*, 1978, č. 5, s. 198–204. – Manželé vytvořili řadu keramických děl, která zdobí areály mateřských i základních škol. Velkou část jejich keramik najdeme na sídlišti v Modřanech a jejich keramická stěna zdobí ZŠ Olešskou na sídlišti Skalka. Radova socha Lva zdobila prostranství před školou ZŠ Mendelova na Jižním Městě. – Dále Alexandr Skalický, Pravoslav a Jindřiška Radovi, *Československý architekt XXXI*, 1985, č. 14, s. 8. – Kateřina Pulcová – Veronika Pulcová – Zuzana Křenková, Monumentální keramické plastiky manželů Radových – přehled vybraných pražských realizací, *e-Monumentica*, https://www.e-monumentica.cz/sites/default/files/clanky/01%E2%80%9302_2018_s.40-61_Pulcova%2CPulcova%2CKrenkova.pdf, vyhledáno 31.12.2021.

Keramici Josef Kletvík a Ctirad Stehlík vytvořili pro atrium základní školy Burešova „(...) kompozici sedmi řad sedátek ve tvaru rotačních hyperboloidů sbíhajících se v osách v centrální abstraktní plastice“. Plastiku nepravidelně na sebe nasedajících válců umístili do mělkého kruhového bazénku, který je jako jediný dodnes zachovaný. [41, 42] Autorská dvojice dále realizovala plastiku cypřiše pro hlavní atrium školy, v němž se fotografovaly školní třídy, jak to dokládá vzpomínka Mirky Čtvrtlíkové.¹⁶⁰ V současné době je tato plastika nekompletní a její pozůstatky zapadají do vzrostlé tůje. Stěny školy Burešova také mohly nést keramický reliéf Pravoslava Rady *Květiny s ptáky* ze šedesátých let. Usuzují tak Kateřina a Veronika Pulcovy a Zuzana Křenková, podle nichž byly fragmenty díla v roce 2017 nalezeny v kontejneru v Burešově ulici.¹⁶¹ [40]

Školy zajišťovaly polytechnickou výuku v dílnách určených pro práci se dřevem, kovem a jednoduchými stroji. Dílenské části Pešta propojoval s učebnami a tělocvičnami. Tělovýchovné aktivity zde dodnes probíhají ve velké a ve dvou malých tělocvičnách, které architekt umístil do severní části budovy. Při západní straně školních areálů leží jídelna s podiem a venkovním divadlem v atriu; v minulosti i se cvičnou kuchyní. Značnou nevýhodou jídelny bývalo její špatné propojení se školními komunikacemi. Při docházce mezi školou a jídelnou se žáci museli opakovaně oblékat a svlékat, na což svými vzpomínkami upozornila i Mirka Čtvrtlíková.

Tato bývalá žačka základní školy Burešova také porovnávala starou základní školu na Vyšehradě s novou školou d'áblickou. Vzpomínala přitom, jak architektura školy ovlivňuje vnímání dítěte. Svými tmavými místnostmi, vysoko umístěnými klikami a monumentálním schodištěm pro ni škola na Vyšehradě představovala nehostinné

¹⁶⁰ Viz Lehkoživová – Platil – Tuček (pozn. 16).

¹⁶¹ Viz Pulcová – Pulcová – Křenková (pozn. 159).

místo, zatímco světlé a vzdušné prostředí školy v Burešově ulici na ni jako na dítě působilo opačným dojmem.¹⁶²

Výtku k architektuře vznesla sama ředitelka školy Chabařovická již v roce 1972, a to v časopisu *Československý architekt*. Zkritizovala v ní spojení dvou škol v jednu budovu. Tato skutečnost prý způsobuje problém při vytváření rozvrhů v tělocvičnách pro všechny třídy. Svůj příspěvek doplnila ředitelka zmínkou o atriu, respektive o díle Ludvíka Kodyma, jehož abstraktnímu projevu žáci nerozuměli. Architekt Pešta se bránil těmito výhradám. Odvolal se na dětské abstraktní kresby a na zapojení dětské fantazie. Jde-li o mřížovou půdorysnou dispozici s atriem, je podle něho „výhodnější než třeba stavět nějaké monstrum o 36 třídách, nebo snad dvě školy vedle sebe“.¹⁶³

Aby uspořilo energii na vytápění, přistoupilo vedení základní školy Burešova v roce 2013 k zateplení objektu a k výměně oken za plastová, čímž se narušily souvislé okenní pásy. Změn se dočkala i vstupní hala. Rekonstrukce zmenšila okenní průhledy u vstupu, na nízkou zídku tu dnes nasedají nová okna. Tímto zásahem, obdobně jako u předešlé školy Žernosecká, objekt ztratil svou osobitost, která spočívala v jeho odkazech na funkcionalismus. Rekonstrukcí se objekt jaksi vykořenil z celého sídliště a stal se vyčnívajícím solitérem. Znaky původní podoby tak už nesou pouze základní školy Chabařovická a Na Slovance.

¹⁶² Kromě jiného nový školní objekt nabízel doktorku, zubařku, šatnářku a kuchyňku pro praktické práce. Obsahoval však také síň tradic věnovanou památce lidí zavražděných na Kobyliské střelnici a v nedalekém Ďáblickém háji pak žáci plnili branná cvičení. – Viz Lehkoživová – Platil – Tuček (pozn. 16).

¹⁶³ Antonín Pešta, Nová škola v Praze – Ďáblicích, *Československý architekt* XVIII, 30.12.1972, č. 25–26, cit. s. 3.

5.10 Základní škola Barrandov na sídlišti Barrandov

Adresa: Chaplinovo nám. 1/615, Praha 5, 152 00

Autor: Zdeněk Hölzel – Jan Kerel (?)¹⁶⁴

Investor: Výstavba hlavního města Prahy – Výstavba sídlišť (VHMP)

Projekt: po roce 1981

Dokončení: 1986, 1987 (druhá část)

Na severním konci hlavního koridoru sídliště leží v blízkosti Chaplinova náměstí základní škola. Školní areál pomyslně uzavírá pěší promenádu a sídliště Barrandov se tu svým polouzavřeným prostranstvím před vstupem do školy naopak otevírá směrem k Prokopskému údolí. První část barrandovské školy byla uvedena do provozu 1. září 1986, o rok později i část druhá. Tou dobou v jedné budově sídlily dvě školy, čímž objekt nabízel i dvojici bytů pro dva školníky. [43]

Školní areál leží pod úrovní chodníku, proto kroky žáků po vstupu hlavní bránou vedou přes několik schodů dolů. Vzniklý polouzavřený prostor – vymezený třemi křídly školy – ozvláštňuje aplikace kruhového shromaždiště přímo před vstupními dveřmi. Považujme ho za citaci kruhových ploch na křížení cest procházejících sídlištěm. Prostřední či spojovací křídlo se dělí na tři části – na hlavní dvoranu, k níž přiléhají po obou stranách prostorné haly s téměř původními klecovými šatnami. Z nich pak lze plynule projít do dalších pavilonů.

Hlavní dvorana v přízemí skrývá šatnu pro kinosál. Do prvního patra architekti umístili kanceláře zaměstnanců školy. O patro výš nás dovede točité schodiště, osvětlené čtvercovým střešním světlíkem, který se ještě jednou opakuje ve stejné ose ve středu chodby. Čtvercový základ tohoto prostoru přechází nahoře do osmiúhelníku

¹⁶⁴ V archivu městské části byly zřejmě dokumenty o základní škole na Barrandově zničeny (při povodni). Můžeme se tedy jen domnívat, že autory mohli být Zdeněk Hölzel a Jan Kerel.

a pak se z něho stává tambur zakončený plackovou klenbou. [46] Tento zajímavý prvek připomíná architekturu kostelů, což nás vede k myšlence návratu pojetí školních budov jakožto chrámů vzdělanosti v 19. století. Dnes je část haly kolem světlíku zazděná, čímž mohly vzniknout nové místnosti. V minulosti byl však tento prostor obkroužen menší chodbou, do níž ústily tři místnosti.¹⁶⁵ Proud světla do centra školy připomene i dávnou představu o světle přinášejícím vědění. Autorům se tak podařilo v duchu postmoderny využít prvky z dob minulých, které přetvořili v novotvary.

Postmoderní školní objekt využil hmotový koncept otevřený. Jde tak o budovu s třemi vstupními křídly, které tvoří centrální pavilon, jihozápadní křídlo se třemi tělocvičnami a protilehlé jihovýchodní křídlo, jež zajišťuje žákům stravu. Do školní jídelny ve druhém nadzemním podlaží lze vejít z exteriéru i interiéru. Třídy najdeme ve dvou hlavních severně umístěných křídlech se čtyřmi nadzemními podlažími.¹⁶⁶ Učebny architekti umístili podél chodby, na jejíž konce lokalizovali schodiště. Uspořádání školy tak lze charakterizovat jako trojtraktové chodbové.

Škola dnes vypadá jako tmavý kolos a vypadala tak i dříve, a to kvůli poměrně tmavým barvám na fasádě. [44] Jejich vínovo-hnědo-písková skladba však korespondovala s pojetím sídliště. V interiéru škola naproti tomu nabízí dostatek světla a vzdušnosti, díky jednoduše pojatému dvouramennému páteřovému schodišti s mezipodestou a díky velkým okenním otvorům, jež propojují interiér s exteriérem.¹⁶⁷ K plnému propojení školy s přírodou dopomohla i možnost výuky a odpočinku na střešní terase se slunolamy, jejichž vrchní část měla červenou barvu. V průběhu let vedení od pobytu na terase z bezpečnostních důvodů upustilo. Rozlehlý areál a umístění

¹⁶⁵ Rozhovor s paní ředitelkou. Tímto ji děkuji za poznámku.

¹⁶⁶ Dva od sebe oddělené pavilony nabízí adekvátní rozdělení prvního a druhého stupně.

¹⁶⁷ Uvedeme-li příklad – z kinosálu můžeme projít dveřmi, sejít schodiště a ocitneme se na školní zahradě.

v blízkosti Prokopského údolí přesto nabízí řadu možností, jak pustit děti ven nebo veřejnost dovnitř.¹⁶⁸

O blízkém Chaplinově náměstí škola promlouvala i vyobrazením Charlieho Chaplina. Poctu americko-britskému herci vzdává i žulové hydronálie Vladimíra Preclíka s názvem *Chaplin (Němý film)* z roku 1988, které zdobí prostranství před vstupní branou do areálu.¹⁶⁹ Preclík využil charakteristickou figuru herce s buřinkou, který se rozfázovaným pohybem mění ve figurku z filmu, anebo se naopak z filmu vysvobozuje. [47] V publikaci *Vetřelci a volavky* si dále všimněme detailu, který zdobil do roku 2013 hlavní vstup. Nad vchodem bývala v tmavě červené barvě vyobrazena buřinka charakteristická pro Chaplina, tu však po roce 2013 zakrylo zateplení objektu.¹⁷⁰ [44] Dnes na místě najdeme Chaplinovu figuru orámovanou po stranách filmovým pásem, čímž se i nadále – ale jaksi uměle – objekt snaží zachovat kontinuitu se svou původní podobou a symbolikou. [45]

Současná ředitelka školy považuje školu za velmi dobře koncipovanou. Budova s dvaceti devíti třídami pro osm set žáků disponuje velkým areálem umožňujícím výuku venku, anebo kinosálem, který by v budoucnu měl projít rekonstrukcí. V průběhu let v severozápadním křídle přibyly dvě třídy pro mateřskou školu (2013), byt školníka vedení zrekonstruovalo.¹⁷¹

¹⁶⁸ Rozhovor s paní ředitelkou.

¹⁶⁹ Viz Karous (pozn. 13) – Zdeněk Hölzel, *Nový Barrandov – výtvarný generel, Architektura ČSR* XLVII, 1988, č. 6, s. 39–41.

¹⁷⁰ Školní archiv ZŠ Barrandov. – <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/zs-chaplinovo-namesti-ma-po-rekonstrukci-novy-vzhled-ale-i-nizsi-naklady-na-provoz-283553>, vyhledáno 8.1.2022. – Napadá nás otázka – proč zrovna buřinka? Buřinka je typická pokrývka hlavy vedoucího komika němých filmů. Hledáme-li v historii významné postavy s výraznou pokrývkou hlavy, zastavíme se u vysokých církevních hodnostářů, kteří nosili mitru. Tato pokrývka symbolizovala určitou hodnost, čímž se nám zde opakuje motiv chrámu – škola/budova s motivem buřinky zastává určité postavení (snad vedoucí postavení ve vzdělávání na sídlišti?). Nabízí se i zcela jednodušší výklad, kromě Chaplina, nosil buřinku i v Československu velmi populární postava seriálu Pan Tau – československého krále němému filmu a dětský hrdina.

¹⁷¹ Rozhovor s paní ředitelkou. Tímto jí děkuji za drahocenný čas.

5.11 Fakultní základní škola Barrandov II při PedF UK na sídlišti Barrandov

Adresa: V Remízku 7/919, Praha 5 – Hlubočepy, 152 00

Autor: Zdeněk Hölzel – Jan Kerel

Investor: Výstavba hlavního města Prahy – Výstavba sídlišť (VHMP)

Projekt: 1984

Dokončení: 1992

Druhou školu sídliště Barrandov architekti Zdeněk Hölzel a Jan Kerel umístili do jeho jihozápadní oblasti v blízkosti Trnkova náměstí. Návštěvníka vede do školy cesta z náměstí skrze polouzavřený blok domů, jeho kroky zastaví až socha *Pegasa* z roku 1988. Michal Gabriel, člen skupiny Tvrdohlaví, využil v duchu postmoderny tvarování hmoty k deformaci podoby koně a přidal k tomu karikaturní rysy, patrné například u Pegasových nozder. *Pegasa* v letu, symbol krátkého filmu, Gabriel umístil na dvě pyramidy, odkazující na pohoří Helikon a navazující na tvarosloví okolních staveb.¹⁷² [50] Socha stojí před budovami knihovny a školy, tedy dvou vzdělávacích a ducha kultivujících institucí. Lze ji vnímat i tak, že vůči ideovému obsahu areálu stojí v opozici, protože poznání a učení je celoživotní proces – žádný krátký film.

Koncept školy lze označit za kombinovaný. Spojuje se v něm koncept otevřený do křídel a koncept uzavřený, ambitový. Půdorys školy ve tvaru W, tedy koncept otevřený a diferencovaný do křídel, umožňoval provozně rozdělit první a druhý stupeň. Hlavním vstupem, ve středové budově se stanovou střechou, se dostaneme na křižovatku dvou chodeb, které směřují do křídel s trojtraktovým chodbovým uspořádáním. Čtyřpatrová křídla, nabízející šestnáct tříd, se sbíhají do budovy jídelny

¹⁷² Viz Karous (pozn. 13). – Viz Karous (pozn. 67).

a vytvářejí tak uzavřený koncept atriový. Do atria se stupňovitou plochou ústí velké okenní otvory všech pater, což podporuje představu divadla či jeviště. K objektu jídelny se dále připojuje budova se třemi tělocvičnami. Nesmíme zapomenout na středový pavilon s rohovým balkonem, v němž najdeme kanceláře vedení školy a skutečné divadlo. Zajímavým motivem se tu dále stalo propojení školního křídla s blízkým panelovým domem, čímž architekti téměř uzavřeli jeden domovní blok.

Podíváme-li se na školní areál spolu s knihovnou, pohled prozradí, že tu Hölzel a Kerel využili základní geometrické tvary – trojúhelník ve střeších a v bráně s hodinami, kruh/ovál v knihovně, obdélník a čtverec v oknech. Motiv trojúhelníka se zde dále objevoval před branou s hodinami v podobě pergoly se čtyřmi zasklenými jehlanovými střešami evokujícími kolonádu.¹⁷³ Shluk staveb v původním projektu měly charakterizovat i sešikmené střechy částí budovy nebo spojovací tunel mezi školou a knihovnou. Návrh vycházel z představy nově koncipovaného způsobu vyučování, v němž se mělo upustit od pasivního výkladu a děti se naopak měly zapojit do vyučování. Žáci měli dostat úkol, který měli samostatně vypracovat a nastudovat k němu vědomosti v knihovně, do níž by se dostali spojovacím článkem. Idea se však nerealizovala, ani v rámci vyučování.¹⁷⁴

Celý postmoderní areál – tedy objekt knihovny a školy – spájela podobná barevná kombinace, kterou dnes najdeme jen v objektu knihovny. Bílé a okrové pásy kachlí z knihovny plynule přecházely do školní brány se zídkou a do přilehlé stěny školního přízemí. Obě učebnová křídla měla podobnou barevnou paletu – fasádu tříd pokryla bílá barva, kterou podél střechy lemoval pískový tón. Schodišťové a chodbové trakty zdůrazňovala vínovo-hnědá barva. Středovou část s jehlanovou střechou autoři

¹⁷³ Tereza Hrdličková, Znetvoření vizionářské školy, *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* XLVII (XVIII), 2017, č. 1, s. 17–24.

¹⁷⁴ <https://cosa.tv/tri-stavby-zdenka-holzela-a-jana-kerela-zakladni-skola-v-remizku-a-knihovna-na-sidlisti-novy-barrandov-a-vazarna-vencu-v-praze-3/>, vyhledáno 8.1.2022.

oblékli do barvy pískové, aby svou nápadností nekonkurovala knihovně. [48] Po roce 2014 však škola přišla o vzájemnou harmonii a soulad, když byla zateplena.¹⁷⁵ Každý tvar teď nese jiné barevné řešení – menší budova školy má červeno-šedou barvu, zatímco křídla dostala šedou barvu s nepravidelně žlutě zvýrazněnými okny. Školní areál se tak barevně distancuje od knihovny a splývá se zatepleným panelovým domem, s nímž sousedí. Svým současným vzhledem škola narušuje jak dílo sochaře Gabriela, tak i objekt knihovny – přitahuje k sobě příliš velkou pozornost. [49] Křička Tereza Hrdličková školu uvádí do kontextu s blízkým Trnkovým náměstím, jež se v původních plánech mělo stát živým centrem sídliště s nezvyklou barevnou dlažbou. Zeleno-růžová plocha měla útočit na smysly návštěvníků, avšak tento úkol dnes bravurně nahrazuje škola – původně zamýšlená jako klidová zóna.¹⁷⁶

¹⁷⁵ <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/zs-chaplinovo-namesti-ma-po-rekonstrukci-novy-vzhled-ale-i-nizsi-naklady-na-provoz-283553>, vyhledáno 8.1.2022.

¹⁷⁶ Viz Hrdličková (pozn. 173).

6 Školy po roce 1989

Vzdělávání před rokem 1989 jsme zanechali u uzákonění osmileté povinné školní docházky. Výukou let 1948–1989 prostupovala komunistická ideologie, kterou po listopadu 1989 vystřídala výuka k demokratickým hodnotám. Změnila se i délka povinné školní docházky, která se po demokratické revoluci vrátila k devíti letům. Pro počátek nového tisíciletí se stal zásadním zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání. Zákon charakterizuje vzdělávací systém České republiky, definuje povinnosti a práva žáků a jejich zákonných zástupců a popisuje organizaci vzdělávání. Školy nyní získaly právní subjektivitu a jsou tak plně odpovědné za kvalitu vzdělávání a za hospodaření školy.¹⁷⁷ Stát vytvořil takzvaný rámcový vzdělávací program, z něž školy vycházejí při tvorbě školního vzdělávacího programu. Každá škola jím charakterizuje vlastní vzdělávací obsah, jeho směřování a filozofii, při jeho tvorbě má větší volnost než dříve. Prvek rozvolnění najdeme i v pojetí školní architektury s ohledem na možnou účast nových subjektů ve vzdělávání – nyní se procesu učení mohou ujmout školy státní, soukromé a církevní. Kromě zřizovatelů ovlivňují výslednou podobu školní stavby i alternativní směry ve vzdělávání, kterým demokratický stát otevřel náruč (například pedagogika Montessori, waldorfská pedagogika, lesní školy, daltonský plán, Začít spolu a další).

Vyhlášku upravující alespoň hygienické požadavky na školní prostory stát vydal v roce 2005 pod označením č. 410/2005 Sb. Zákon upravuje prostorové podmínky, požaduje nábytek přizpůsobený dětské anatomii, formuluje zásady pro dostatečné osvětlení, mikroklimatické podmínky, úklid a zásobování pitnou vodou.¹⁷⁸ Vyhláška tedy nenařizuje pojetí architektury a vnitřního uspořádání školy – výsledná podoba

¹⁷⁷ Jan Šimek, Období po roce 1989, in: idem, *Historie školních budov: Od tereziánských reforem po současnost*, Praha 2016, s. 243–249. – V témže roce vyšel také zákon č. 563/2004, zákon o pedagogických pracovnících upravující předpoklady pro činnost pedagogických pracovníků i ředitelů škol.

¹⁷⁸ Vyhláška č. 410/2005 Sb., <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-410>, vyhledáno 29.1.2021.

školy se odvíjí od filozofie školy, požadavků investora nebo zřizovatele a náleží do rukou architekta.

Na pražských sídlištích po revolučním roce 1989 jsme spíše svědky zvelebování interiérů škol v důsledku opotřebování mobiliářů a jiných materiálů. Nemusíme připomínat, že stopy socialistického období z prostoru škol vymizely, proto dnes můžeme obdivovat hlavně původní sochařská díla umístěná v blízkosti budovy a skořápku stavby. V exteriéru převládají rekonstrukce a modernizace budov a zejména pak zateplování fasád vedoucí v dobrém úmyslu ke snížení nákladů na vytápění objektů. Při snaze zkrášlit (nebo snad vytvořit pevný orientační bod) je u školní budovy často volena divoká barevná kombinace. Spojením několika barev na povrchu polystyrenu se s trochou nadsázky ze škol stávají prefabrikované kostky lega odvolávající se zřejmě na dětský svět. Zřídka najdeme na pražském sídlišti nově postavenou školu pro základní vzdělání. Takové školy vznikají na rozšířených územích obytného celku a často už nerespektují původní urbanistický plán. Tvrdíme tedy, že nové školní budovy na panelových sídlištích nevznikají – zejména kvůli minimu volných ploch, na nichž se dává přednost domům plodícím vyšší zisk developerů. Tento trend ovšem negativně ovlivňuje fungování sídlištních škol, které jsou nuceny navyšovat počty žáků v obdobích silných ročníků, případně hledat nové prostory pro nově vznikající třídy.

Výrazný podíl nově vzniklých škol zastupují oblasti blízkého okolí Prahy, nikoli oblasti v centru nebo na sídlištích. Tento trend podporuje i zvýšená stavební činnost a popularita bydlení v satelitech v přiléhajících menších městech, která musí reagovat na narůstající počet obyvatel. Nevznikají přitom jen soukromé školy, ale budují se i státní školy, což dokládá řada realizací po roce 2010.

Pro oblast Praha–východ zmiňme alespoň dvě realizace v obci Líbeznice a Hovorčovice. Původní budovu základní školy v Líbeznicích roku 2015 rozšířil Rondel architekta Adama Halíře z ateliéru Projektil. Skupina architektů navrhla stavbu půdorysu mezikruží odvolávající se na sluneční soustavu, zastřešenou vegetační střechou zadržující dešťovou vodu.¹⁷⁹ Na Rondel navázal v roce 2019 ateliér Grulich Architekti s novostavbou zvanou Neorondel. Ateliér znovu využil motiv přízemního mezikruží s vnitřním atriem, střešního osvětlení a vegetační střechy.¹⁸⁰

Rekonstrukci a dostavbu hovorčovické základní školy dokončil architekt Ondřej Tuček, vnuk hlavního autora sídliště Ďáblice Viktora Tučka, v roce 2015. Chátrající budovu Tuček opravil a částečně zvýšil, aby do něj mohl umístit další místnost. Historickou budovu dvoranového typu (hmotový koncept uzavřený) podtrhl sedlovou střechou a bílou omítkou, zatímco přiléhající hranolovou novostavbu akcentoval cihlovou fasádou s plochou střechou. Přímo naproti vstupu do budovy prvního stupně Tuček spolu s Lenkou Belanskou navrhli a realizovali roku 2017 stavbu druhého stupně, která provedením navazuje na historický objekt. Jednoduchou fasádu kvádrů, z něž vyčnívá hmota tělocvičny, člení jen čtvercová a obdélná okna s barevnými segmenty. Školu zastřešuje valbová střecha s proskleným vrchlíkem, který shora osvětluje dvoupodlažní atrium.¹⁸¹

V okrese Praha–západ můžeme zmínit dvoupodlažní a třípodlažní přístavbu základní školy v Dobřichovicích, realizovanou v roce 2014. Ateliér Šafer Hájek navrhl dvoranovou budovu přičleněnou k již stojícímu modernizovanému objektu.

¹⁷⁹ Mezi spoluautory patří Ondřej Hofmeister, Bohdana Linhartová a Marek Sankot. – <https://www.cka.cz/cs/svet-architektury/seznam-architektu/ing-arch-halir-adam/pavilon-zakladni-skoly-libeznice>, vyhledáno 18. 7. 2021.

¹⁸⁰ https://www.grulich-architekti.cz/projekty/70_novy-pavilon-zs-libeznice, vyhledáno 18. 7. 2021. – <http://www.zslibeznice.cz/zakladni-skola>, vyhledáno 18. 7. 2021.

¹⁸¹ <https://www.archiweb.cz/b/stavebni-upravy-a-pristavba-zakladni-skoly-hovorcovice>, vyhledáno 18.7.2021. – <https://www.skolahovorcovice.cz/zs/o-zakladni-skole>, vyhledáno 18. 7. 2021. <https://www.skolahovorcovice.cz/zs/o-zakladni-skole>, vyhledáno 18. 7. 2021. – <https://www.atucek.cz/hov2/>, vyhledáno 18. 7. 2021.

Z bílošedého bloku s mírným vchodovým rizalitem přístavba vystoupila ve druhém a třetím patře, jejichž plochu autoři obložili dřevěnými latěmi. Cedrové pruty se objevují i v interiéru, kde doplňují betonové sloupy žluté a červené barvy.¹⁸²

SOA architekti (Ondřej Píhrt, Štefan Šulek, Ondřej Laciga a další¹⁸³) se účastnili soutěže o podobu ZŠ Lošbates. Jejich návrh využil zjednodušené tvary připomínající stíny staveb. Z tohoto návrhu vizuálně vychází i základní škola Amos na okraji Dolních Jirčan. Budova s křídly na půdorysu tvaru L je složená ze čtyř abstrahovaných objektů, které rozšiřuje objekt jídelny akcentovaný dřevěnými lamelami. Byla dokončena roku 2019. Bílé budovy se sedlovými střechami, připomínajícími hospodářské stavení, se snaží o pasivní přístup.¹⁸⁴ Škola Amos svou architekturou nenásilně připomíná neoracionalistickou tvorbu Alda Rossiho, a to nejen sedlovými střechami, ale i pravidelně umístěnými okny členícími minimalistickou fasádu.

Na katastrálním území Prahy zmiňme přístavbu k objektu Masarykovy základní školy v Klánovicích, realizovanou ateliérem Vyšehrad v roce 2018.¹⁸⁵ Ke stávající budově autoři připojili hranol pokrytý dřevěnými latěmi, jejichž vertikální a horizontální řazení dělí plochu do jednotlivých buněk. Fasádu člení okenní otvory s černými vertikálními pásy, v nichž se nepravidelně střídají světle šedé čtverce. Obdobný motiv použil v devadesátých letech Richard Meier pro budovu televizní

¹⁸² Na stavbě se podílel tým architektů – Oldřich Hájek, Jaroslav Šafer, Olga Kostřížová, Jakub Koníř, Pavel Lesenský, Radek Toman, Aleš Marek. – <https://ceskacenaarchitekturu.cz/rocniky/2017/zakladni-skola-v-dobrichovicich-2/>, vyhledáno 11.9.2021. – <https://sha.cz/realizace/projekt/1-zs-v-dobrichovicich>, vyhledáno 11.9.2021.

¹⁸³ Jako spoluautoři jsou uváděni: Pavel Směták, Irena Vojtová a Tereza Březovská. – <https://ceskacenaarchitekturu.cz/rocniky/2020/zakladni-skola-amos-pro-psary-a-dolni-jircany/>, vyhledáno 2.10.2021.

¹⁸⁴ <https://s-o-a.cz/portfolio/zs-losbates/>, vyhledáno 2.10.2021. – Denisa Holajová, O návrhy nových škol soutěží architekti, *E15*, 2021, č. 3384, 23. 7., s. 4. – <https://ceskacenaarchitekturu.cz/rocniky/2020/zakladni-skola-amos-pro-psary-a-dolni-jircany/>, vyhledáno 2.10.2021. – https://s-o-a.cz/portfolio/skola_psary/, vyhledáno 2.10.2021.

¹⁸⁵ Tým architektů – Pavel Marek, Martin Šafránek, Zdeněk Rychtařík, Jiří Smolík a Šimon Matějovský. – <https://ceskacenaarchitekturu.cz/rocniky/2019/pristavba-zs-praha-9-klanovice/>, vyhledáno 2.10.2021.

stanice Canal+ v Paříži, ale on malé čtverce umístil pravidelně. Dále na území Prahy v blízké budoucnosti vznikne pár zcela nových škol – v Uhříněvsi nebo Komořanech.¹⁸⁶

Stručná charakteristika těchto několika nových školních budov z nedávné doby nám může napomoci ujasnit si rozdíly mezi školami z let 1948–1989 a školami z polistopadového období. Ve všech výše zmíněných příkladech dominují dvě složky – tvar a materiál. Architekti pracují se zjednodušenými geometrickými tvary a přírodními materiály (dřevo a kámen). Současnou normou je dnes bezbariérový přístup odrážející inkluzi ve vzdělávání namísto donedávna preferované integrace. Standardem se stává i nízkonákladovost staveb a šetrnost k životnímu prostředí použitím například zelené střechy zadržující dešťovou vodu. S tím souvisí i propojení interiéru s exteriérem, které reaguje na trend výuky na čerstvém vzduchu. Dalším společným jmenovatelem bývá i umístění, kdy nové objekty leží na okraji obce.¹⁸⁷

Můžeme namítnout, že současné školy dokážou využít i netradičních geometrických tvarů, jak bylo ukázáno výše. Tyto tendence ovšem nejsou novými nápady, ale inovativním opakováním myšlenek starších. Představa nevšedního půdorysu se objevila již v publikaci Václava Příhody *Architektonika moderní školy*, v níž autor uvažoval o stavbě na půdorysu hvězdy. Příhoda doporučoval umístit do centra takové hvězdy shromažďovací síň, a to tak, aby každý paprsek ústil do místa setkávání.¹⁸⁸ Taková idea dobře odpovídá dnešním nárokům na školu. Právě dnes bychom totiž mohli školy považovat spíše za prostory setkávání než za symboly pokroku, jak tomu bylo ve dvacátých a třicátých letech.

¹⁸⁶ Denisa Holajová, O návrhy nových škol soutěží architekti, *E15*, 2021, č. 3384, 23. 7., s. 4.

¹⁸⁷ Ačkoli skriptu *Občanské stavby: Typologie školských staveb* tria Rybářová – Mezera – Zelenková považují za vhodné umístit školy do centra okrsků nebo alespoň do blízkosti kulturního centra. – Viz Rybářová – Mezera – Zelenková (pozn. 10).

¹⁸⁸ Viz Příhoda (pozn. 30).

Závěr

Koncem osmnáctého století, v samotném počátku povinné školní docházky, existovaly školy jen jako střídme domky s několika učebnami, spíše zařízené nejnужnějším vybavením – lavicemi, tabulí, okny a kamny. Počátkem století devatenáctého ještě stále byla řada škol situovaná do pronajatých prostor bez dostatečné kapacity, což se v průběhu století změnilo s výstavbou nových historizujících monobloků. Tyto školy, „*paláce vzdělanosti*“, už nabízely vyšší počet volných míst žákům. Jejich řešení však odpovídalo dobovým trendům historismu, a to zejména neorenesance, a bylo proto poměrně nákladné.

Období počátku 20. století se od stylů historismu odklonilo. Spolu se vzrůstajícím zájmem o reformní pedagogiku se rozvíjelo i nové pojetí vnitřního prostoru škol. Architekti se už tolik nezajímají o exteriér, součástí jejich práce se stalo vhodné uspořádání půdorysu a sledování hygienických požadavků pro základní vzdělávání. Především meziválečné období pak můžeme charakterizovat jako dobu, kdy se zaměření architektů přesunulo do interiéru a ve stylovém pojetí se uplatňuje funkcionalismus.

Pro shrnutí vývoje školních budov v poválečné éře nám může posloužit periodizace, jakou přinesly texty Karla Josefa Laboutky. Tento autor v nich rozlišuje čtyři období. První z nich, *atypické*, klade do let 1945–1947. Tuto etapu Laboutka charakterizoval jako reminiscenci reformní pedagogiky promítající se i do architektury. Interiér školy tehdy nabízel specializované třídy dle předmětů nebo aulu, což Laboutka pojmenovává jako hlavní důvod vysokých nákladů. Kritizoval také upřednostňování samoučení nad kolektivním vyučováním.

Druhá fáze, nazvaná *první období typizace* a zasazená do let 1948–1952, se postupně odvrací od reformní pedagogiky a specializovaných tříd, vyjímaje učebny

chemie, biologie a fyziky. Přetrvává však problém malých kabinetů a učeben, které měly pojmut až čtyřicet žáků. Současně architekti vytvořili typy šestitřídní a devatenáctitřídní školy rozvržené do tří jednotek – učeben s provozem školy, tělocvičny a jídelny.

Následující léta 1953–1959 ohraničují *druhé období typizace*. Laboutka v nich vyzdvihuje zvětšení učeben oproti stále nevyhovující velikosti pracovního místa žáka. Ze škol zařazených do naší práce sem již můžeme zařadit realizaci základní školy na sídlišti Solidarita. Ta je však příkladem značně netypickým. V projektování škol se totiž v těchto letech prosadil socialistický realismus (jako tomu je v případě ZŠ Jakutská), škola na Solidaritě si však udržela pozdně funkcionalistické pojetí.

Laboutkova čtvrtá perioda, kterou autor označil za *třetí fázi typizace*, započala podle něho v roce 1960. Stanovila si za cíl zajistit až 707 000 míst pro žáky. Laboutka tu zdůrazňuje nové směřování škol, zaměřené na polytechnickou a pracovní výuku, zlepšené podmínky pro žáky a pomůcky pro učitele. Škola, jejíž areál má zahrnovat stravovací zařízení, tělocvičnu, odborné a vyučovací učebny a v neposlední řadě místnosti pro mimoškolní aktivity, má být umístěna do zeleně. Školní zahrada slouží nejen pracovním činnostem, ale také zajišťuje pobyt na čerstvém vzduchu a nabízí prostor pro tělovýchovná cvičení. Od šedesátých let se mají stavět školy jednopodlažní až dvoupodlažní, umožňující uspořádat třídy podle věkových skupin. Stejně tak autor vyzdvihuje rozvážené rozmístění jednotlivých úseků interiéru školních budov (rušné, klidné) a zajištění snadného výstupu na zahradu.¹⁸⁹

Dovolíme si zde v Laboutkově periodizaci pokročit na časové ose dále, a to se zaměřením na pražská sídliště. Šedesátá léta pracují s adekvátní velikostí učeben k počtu žáků, vyhražují místnosti pro polytechnickou výuku, oddělují první a druhý

¹⁸⁹ Viz Laboutka (pozn. 5).

stupeň a školní budovy umisťují do zeleně. Během prvních let typizace školních budov architekti využívali členitého půdorysu staveb, například v rámci experimentální výstavby sídliště Invalidovna,¹⁹⁰ což se v následujících letech – snad v důsledku tlaku na snižování nákladů – změnilo a školy se stávaly kompaktnějšími objekty.¹⁹¹ Školy postavené v šedesátých letech jsou většinou budovy s křídly, což umožňovalo oddělení prvního a druhého stupně a do nižších křídel, obvykle příčných, se vkládala tělocvična a jídelna.

Školy realizované na konci šedesátých let a v letech sedmdesátých často využívají síťový koncept. Pomocí krytých chodeb se v nich do samostatného objektu umisťuje jídelna. Osmdesátá léta, v příkladech dvou základních škol na Barrandově a školy Na Líše v Michli, zvětšují a zvyšují prostor základního vzdělávání. Objekty nabývají na svých rozměrech – přibývají patra, křídla jsou autonomnější, ale s ohledem na koncept daného sídliště.

V kapitole Školy na pražských sídlištích v letech 1945–1989 jsme již popsali, že šedesátá léta měla být přelomovým obdobím v zintenzivnění výstavby školních budov. *Zlatá šedesátá* dále k následujícímu vývoji přispěla sepětím umělců s architekty, a to za podpory zákona, který nařizoval určité procento financí věnovat na uměleckou výzdobu. V pedagogickém přístupu tato léta zajistila více volné hry v rámci mimoškolní výchovy.

Zlatá šedesátá v architektuře jsou označovány jako přechod od diktátu *sorely* k pozdní moderně a k tradici funkcionalismu.¹⁹² Funkcionalisticky jasné členění staveb a čitelný půdorys se podepsaly i na zmíněných školních objektech. Tyto školy už nejsou monumentálními dominantami, ale „nevýraznou“, civilní součástí sídlišť. Sídlíšní školy

¹⁹⁰ Pavilonové školy bývají v architektonických časopisech (zejména v *Československém architektovi*) na konci padesátých a začátku šedesátých let často kladeny do opozice vůči monoblokům.

¹⁹¹ Viz Pechar (pozn. 7).

¹⁹² Viz Ševčík – Beneš (pozn. 153).

nepřesahují prostředí svou výškou – jak to někdy dělaly monobloky v minulosti –, nýbrž se rozprostírají do prostoru a poddávají se své funkci.

Školy se tak hlavně podřizují dětem a také své roli v sociálním celku sídliště. Tvoří nadále součást občanské vybavenosti. Navíc se typy školních objektů modifikovaly přímo pro dané sídliště tak, aby dotvořily charakter území a zapadly do jeho urbanismu. Proto, přestože se může zdát, že jsou výsledkem typizace, si vždy dokážou vytvořit svou vlastní autentickou *image* v detailech, které si mohl architekt dovolit.

V průběhu let 1945–1989 sledujeme soustavné hledání vhodného typu školní budovy. Projekty architektů na sebe přitom nabalují nové poznatky, vize, úspěchy, díky čemuž se typ vyvíjí a stává se aktuálním, dokud jej nepředčí jiný. Pavilonové školy, objekty lineárního konceptu ve tvaru L, síťové koncepty a budovy s křídly ale spojuje podřízení se funkci a funkcionalistickému či snad pozdně modernímu členění.

V současnosti jsme svědky prohlubujícího se zájmu o česká sídliště a o životní prostředí městského člověka. Kromě rodiny se osobnost a vkus jedince formuje právě ve škole a ve školní atmosféře. Sídlíšní školy mají o to složitější úlohu, že se snažily vychovávat občany v budově postavené během totalitního období. Takové školy se přesto vypořádávaly s mnoha novými požadavky, a co jim chybělo, to byla především bezbariérovost usnadňující pohyb handicapovaným dětem.¹⁹³

Samozřejmě to neznamená, že by dnes na sídlištích nevznikaly nové školy. Takové školy vznikají, jde však převážně o instituce upřednostňující pronájem již stojících budov. Zcela nově postavené areály pro základní vzdělávání na sídlištích

¹⁹³ Na nutnost bezbariérovosti a zapojení tělesně postižených jedinců do normálního života upozornil v roce 1977 Josef Čada článkem pro *Architektura ČSR*, v němž sděluje absenci osobních výtahů nebo bezbariérový přístup ve školních objektech. Čada ale dodává, že tyto nedostatky mají i školy střední a vysoké. – Josef Čada, Architektonické bariéry kolem nás, *Architektura ČSR XXXVI*, 1977, č. 5, s. 219–220.

nenajdeme. Stavební aktivity se spíše přesunuly do okrajových obcí kolem Prahy, v nichž se budují nové kolonie rodinných domů. Složitější situaci nabízejí satelitní městečka, jejichž stavební boom, nedostatečná občanská vybavenost¹⁹⁴ a narůstající počet obyvatel způsobil, že místní základní školy nedokážou pojmout tak velké množství žáků. Obce na to musely reagovat otevíráním nových tříd, navyšováním kapacity, výhledově se pak zabývají rozšiřováním celých školních areálů, jak jsme se to pokusili nastínit v kapitole Základní školy po roce 1989.

Ředitelé škol se shodují, že v případě výstavby nových školních budov je nanejvýš vhodné, aby se architekt seznámil s vizemi ředitele, popřípadě dalších pedagogů, a zejména pak s filozofií školy. Oproti tomu ředitelé stávajících sídlištních škol pracují s tím, co mají. Na současných budovách se snaží zachovat prvky vzniklé často díky *čtyřprocentnímu zákonu*, který měl mírnit chudobu sídlišť výtvarnými díly. Tato díla se totiž stala osobitým znakem sídliště a konkrétní školy, která se jimi odlišuje od jiných institucí. Základní školu Filosofská na sídlišti Novodvorská zatím uvádíme jako příklad kladného vztahu jejích učitelů k uměleckému dědictví šedesátých let, ale i zde hrozí zateplení a tedy zkáza zajímavého kovového reliéfu Jiřího Nováka. Škola však Novákovo dílo vnímá jako svou charakteristiku a ráda by ji použila i na svém logu.

Na potíže při zateplování (nejen) škol a na zásah do kompaktnosti sídliště upozornila nedávno Tereza Hrdličková připomínkou, že architektura sídlišť je stále opomíjenou oblastí. Problém autorka vidí v nepochopení architektury dob minulých.¹⁹⁵ Zateplení školních budov sebou často nese velmi barevné kombinace,

¹⁹⁴ Satelity mají i další velké negativum, tím je ekologická náročnost způsobená naddimenzovanou zástavbou půdy v honbě za naplněním egoistických tužeb a pohodlí. Pakliže kritikové sídlišť upozorňovali na pomalou výstavbu občanské vybavenosti a nazývali je králíkárnami, musíme se tázat, jak máme nazývat satelitní městečka? Chimérou soukromí a venkova? Švácha totiž upozorňuje na skutečnost, že první sídliště vznikla s dobrým záměrem nabídnout obyvatelům více rozvolněného prostoru, zeleně a vzduchu oproti možnostem měst. – Dále Rostislav Švácha, Dřevní sídliště, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Martina Koukalová – Eva Novotná (edd.), *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989*, Praha 2017, s. 36–49.

¹⁹⁵ Viz Hrdličková (pozn. 173).

čímž se z „nemonumentálních“ a „obyčejných“ staveb stávají výrazné solitéry. Při pohledu na dnešní sídliště už ani nemůžeme mluvit o kompaktních celcích, když se skládají z mnoha barevně zvýrazněných individuálních staveb. Snad v přetrvávajícím domnění, že sídliště jsou ponurá, šedá a uniformní, se je vlastníci domů snaží šatit do všelijakých odstínů barevné palety. Téměř jako kdyby se ještě stále společnost snažila vyrovnat s obdobím minulého režimu a přitom se omlouvala slovy *funkčnost* a *hospodárnost* budov. Jako kdyby společnost nedokázala čelit surové pravdivosti panelových sídlišť.

Netroufáme si tvrdit, že budovy základních škol budou někdy předmětem zájmu památkové péče, ne-li přímo chráněny. Ačkoli Matyáš Kracík ve své stati *Chránit či nechránit?* připomíná, že v rámci možnosti památkově chránit sídliště převládá zejména snaha zachovat urbanistické řešení a také pojetí jednotlivých občanských staveb.¹⁹⁶ Vnímáme ovšem školy jako živé organismy, které jsou nuceny modifikovat se do tvarů a rozměrů, které společnost v daných letech požaduje. Sídlíšní školy se přizpůsobují růstu populace v dané oblasti a tendenci zahušťovat sídliště. Proto stále platí slova Karla Josefa Laboutky publikovaná roku 1961: „(...) *dnešní budova všeobecně vzdělávací školy nemá definitivní formu. Bude se jistě měnit pod vlivem obsahu, metod a forem výchovně vzdělávací práce základní devítileté školy, s rozvojem naší společnosti, hospodářského a kulturního života.*“¹⁹⁷ S ohledem na význam školních staveb, na který se tato práce snažila upozornit, lze k tomu připojit, že školy na sídlištích reprezentují centra kolektivní minulosti, přítomnosti a budoucnosti.

¹⁹⁶ V případě Nového Barrandov přímo vyzdvihuje rozvržení základní škol a jejich architekturu. – Matyáš Kracík, *Chránit či nechránit?*, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Martina Koukalová – Eva Novotná (edd.), *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989*, Praha 2017, s. 327–339.

¹⁹⁷ Viz Laboutka (pozn. 5), cit. s. 685.

Seznam pramenů

Kronika Základní školy Gutova

Složka Základní škola Burešova, Archiv Úřadu městské části Prahy 8.

Složka Základní škola Filosofská, Oddělení správní, Archiv Úřadu městské části Prahy 4.

Složka Základní škola Gutova, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

Složka Základní škola Jakutská, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

Složka Základní škola Jílovská, Oddělení správní, Archiv Úřadu městské části Prahy 4.

Složka Základní škola Petra Strozziho, Archiv Úřadu městské části Prahy 8.

Složka Základní škola Solidarita, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

Složka Základní škola V Rybníčkách, Úřad městské části Prahy 10, Archiv – Odbor stavební.

Složka Základní škola Žernosecká, Archiv Úřadu městské části Prahy 8.

Školní archiv ZŠ Barrandov.

Školní archiv ZŠ Solidarita.

Seznam literatury

- Jiří Albrecht, Základní devítiletá 24 třídní experimentální škola v Pardubicích – Studánce, *Architektura ČSSR* XXIII, 1964, č. 2, s. 123–126.
- Jiří Albrecht, Experimentální škola ve Staré Turé, *Architektura ČSSR* XXIV, 1965, č. 5, s. 245–249.
- Miroslav Baše a další, *Česká architektura 1945–1995*, Praha 1995.
- Josef Bradáč, Výstavba pražských škol v posledních deseti letech, *Architektura ČSSR* XXIII, 1964, č. 8, s. 546–556.
- Miloslav Cajthaml, Škola v Čelákovících, *Československý architekt* XIX, 1973, č. 4, 28.2., s. 1–2.
- Miroslav Cipro, *Výchova prací*, Praha 1963.
- Josef Čada, Architektonické bariéry kolem nás, *Architektura ČSR* XXXVI, 1977, č. 5, s. 219–220.
- Antonín Černý, *Typologie školních budov a jeslí*, Praha 1963.
- Alois Doležel, Sloh občanských staveb a montované konstrukce, *Architektura ČSSR* XXVIII, 1969, č. 6, s. 400–410.
- Jiří Havránek – František Potůček, *Hygiena výstavby a bydlení*, Praha 1974.
- Václav Hilský, Stavba kolektivního domu v Litvínově, *Architektura ČSR* XVIII, 1959, č. 1, s. 19–29.
- Denisa Holajová, O návrhy nových škol soutěží architekti, *E15*, 2021, č. 3384, 23. 7., s. 4.
- Zdeněk Hölzel, *Nový Barrandov – výtvarný generel*, *Architektura ČSR* XLVII, 1988, č. 6, s. 39–41.
- Tereza Hrdličková, Znetvoření vizionářské školy, *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* XLVII (XVIII), 2017, č. 1, s. 17–24.

- Jiří Hrůza, Praha dneška a zítřka, *Architektura ČSSR XXIV*, 1965, č. 1, s. 13–17.
- Jiří Hrůza, *Hledání soudobého města*, Praha 1973.
- Miroslav Hučko, Výstavba škol v naší vlasti, *Rodina a škola IV*, 1958, 2. 6., s. 2.
- Anne-Marie Châtelet, *Architectures scolaires: 1900-1939*, Paris 2018.
- Vladimír Karfík – Světlá Karfíková – Marián Marcinka, *Nové směry vo výstavbe škol*, Bratislava 1963.
- Pavel Karous, Umělecká výzdoba sídlišť v Československu 60.–80. let, *Zprávy památkové péče LXXV*, 2015, č. 4, s. 331–342.
- Pavel Karous (ed.), *Vetřelci a volavky: Atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968–1989)*, Praha 2015.
- Jiří Knapík, *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*, Opava 2014.
- B. Kodera, Osmiletá střední škola v Praze – Vršovicích, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 4–5, s. 213–216.
- Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, Praha 1974.
- Daniela Kramerová, *Jiří Novák: V pohybu*, Řevnice 2010.
- Antonín Krasický – František Čermák – Karel Fořtl et al., *Občanské stavby II*, Praha 1989.
- Bohumil Kříž – Jiří Hylíš, Jižní Město v Praze 3. obytný soubor, *Architektura ČSR XXXII*, 1973, č. 2, s. 70–79.
- Josef Kůstka, Výstavba škol, *Rodina a škola V*, 1959, č. 7–8, 6. 7., s. 9.
- Karel Josef Laboutka, *Stavba a zařízení školy. Pokus o vzornou budovu národní školy*, Praha 1947.

- Karel Josef Laboutka, Budujeme novou školní budovu, *Architektura ČSR VII*, 1948, č. 1–10, s. 127–149.
- Karel Josef Laboutka, *Výstavba škol v Československu: nové budovy všeobecně vzdělávacích škol*, Praha 1959.
- Karel Josef Laboutka, Výstavba školních budov v ČSSR, *Pedagogika*, 1961, č. 6, s. 669–686.
- Karel Laboutka – Jindřich Forst, Experimentální výstavba všeobecně vzdělávacích škol, *Architektura ČSSR XIX*, 1961, č. 6, s. 387–388.
- Karel Laboutka – František Koukal – František Janda, *Pedagogické a hygienické požadavky na stavbu škol*, Praha 1961.
- Karel Laboutka, Zamýšlíme se nad nedostatky naší školy, *Československý architekt XXII*, 1976, č. 2, 21. 10., s. 4–5.
- Irena Lehkoživová – Josef Platil – Ondřej Tuček (edd.), *Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi*, Praha 2019.
- Eva Librová – Jaroslav Klofáč – Karel Brix, *Jak bydlet: zkušenosti z průzkumu nových sídlišť*, Praha 1961.
- Jiřina Loudová, Výtvarné dílo v architektuře, *Architektura ČSR XXXVII*, 1978, č. 5, s. 198–204.
- Zdeněk Lukeš, Škola jako budova a symbol od konce 19. století do poloviny 20. století, *Documenta Pragensia XI*, 1993, s. 76–81.
- Jan Moučka – Marie Kotrmanová, Dimenzování a flexibilita občanských staveb, *Architektura ČSSR XXVIII*, 1969, č. 9–10, s. 576–578.
- Bohumír Mráz, Výtvarné realizace v naší architektuře, *Výtvarné umění XIX*, 1969, č. 9–10, s. 422–453.

Josef Musil, Co mají rodiče vědět o školní družině?, *Rodina a škola* XII, 1966, č. 8, 4. 4., s. 5.

Josef Musil, *Občanské vybavení sídliště: Vybrané územně technické a provozně ekonomické otázky*, Praha 1971.

Myšlenky o výchově, *Česká škola: Snahy a směry českého učitelstva* IX, 1910, č. 16, 13. 4., s. 241–243.

Otakar Nový, *Architekti Praze*, Praha 1971.

Miroslav Olexa, *Urbanistické předpoklady vybavení sídlišť*, Brno 1967.

dp, Základní devítiletá škola v Kladně Kročehlavech, *Československý architekt* XXII, 1976, č. 11, 15. 6., s. 3.

Josef Pechar, *Československá architektura 1945–1977*, Praha 1979.

Marie Platovská – Rostislav Švácha (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění* VI/1, Praha 2007.

Pojetí základní devítileté školy a učební plán této školy, Praha 1960.

Josef Polák, Ukončení výstavby na experimentálním sídlišti Invalidovna, *Architektura ČSSR* XXVI, 1967, č. 7, s. 409–414.

Václav Příhoda, *Architektonika moderní školy*, Praha 1946.

Jakub Rákosník – Igor Tomeš, *Sociální stát v Československu: Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*, Praha 2012.

Redakční beseda na téma: Výstavba a přestavba městských center, *Architektura ČSR* XLV, 1986, č. 7, s. 296–306.

Jan Rous, Jiří Novák – V pohybu, *Ateliér: čtrnáctideník současného výtvarného umění*, 2011, č. 24, s.1.

Karel Runštuk, Budoucnost základních škol (příloha), *Československý architekt* XXV, 1979, č. 19–20, 9. 11., s. 1–8.

Dagmar Rybářová – Petr Mezera – Jitka Zelenková, *Občanské stavby: Typologie školských staveb*, Praha 1991.

Karel Rýdl, *K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I. (1774–1989)*, Pardubice 2010.

Bedřich Schráníl, Racionalizace ve výstavbě škol v ČSR, *Architektura ČSR XVII*, 1958, č. 9–10, s. 727–730.

Alexandr Skalický, Pravoslav a Jindřiška Radovi, *Československý architekt XXXI*, 1985, č. 14, s. 8.

Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná – Karolina Jirkalová (edd.), *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016.

Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Martina Koukalová – Eva Novotná (edd.), *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989*, Praha 2017.

Oldřich Starý, Spolupráce architektů na výstavbě státu, *Architektura ČSR V*, 1945–1946, č. 1, s. 2–6.

Antonín Studený – Karel Pavelka – Jiří Ach, *Výstavba škol v ČSR 1945–1970*, Praha 1972.

Zbyšek Stýblo, *Nauka o stavbách: Školské stavby*, Praha 2010.

Oldřich Ševčík – Ondřej Beneš, *Architektura 60. let: „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*, Praha 2009.

Jan Šimek, *Historie školních budov: Od tereziánských reforem po současnost*, Praha 2016.

Škola a výchova v současné etapě budování vyspělé socialistické společnosti a vytváření předpokladů pro postupný přechod ke komunismu, *Rodina a škola VIII*, 1961, č. 1, 4. 9., s. 1–2.

Barbora Špičáková (ed.), *Sídliště Solidarita*, Kostelec nad Černými lesy 2014.

- Jiří Štursa, K šedesátinám Václava Kolátora, *Architektura ČSSR XXVIII*, 1969, č. 4, s. 244–246.
- Marie Švihlíková, Flexibilita budov a její perspektivy v občanské výstavbě, *Architektura ČSR XXXV*, č. 5, 1976, s. 237–238.
- Klement Valouch, *Nové Vršovice: historie, vývoj a současnost jedné pražské čtvrti*, Praha 2021.
- Jaroslav Vebr, *Soudobá architektura ČSSR*, Praha 1980.
- Výstavba škol na Slovensku, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 9, s. 476–484.
- Vladimír Wynnyczuk, K některým společenským problémům bydlení v kolektivních domech, *Architektura ČSR XVIII*, 1959, č. 1, s. 36–37.
- František Zeman, Devět let základního vzdělání, *Rodina a škola V*, 1959, č. 3, 2. 3., s. 3.
- Ladislav Zikmund-Lender (ed.), *Experimentální sídliště Invalidovna*, Praha 2014.
- Jiří Zounek – Michal Šimáně – Dana Knotová, *Normální život v nenormální době: Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*, Praha 2017.

Seznam internetových zdrojů

150/1948 Sb., Ústava Československé republiky,

https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, vyhledáno 28.1.2021.

Zákon č. 95/1948 Sb., <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>, vyhledáno 28.1.2021.

Zákon č. 31/1953 Sb., <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-31>, vyhledáno 28.1.2021.

Zákon č. 186/1960 Sb., <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-186/zneni-0>, vyhledáno 19.8.2021.

Zákon č. 29/1984 Sb., <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-29/zneni-0>, vyhledáno 28.1.2021.

Zákon č. 171/1990 Sb., <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-171>, vyhledáno 11.9.2021.

Vyhláška č. 410/2005 Sb., <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-410>, vyhledáno 29.1.2021.

Kateřina Pulcová – Veronika Pulcová – Zuzana Křenková, Monumentální keramické plastiky manželů Radových – přehled vybraných pražských realizací, *e-Monumentica*,

[https://www.e-](https://www.e-monumentica.cz/sites/default/files/clanky/01%E2%80%939302_2018_s.40-61_Pulcova%2CPulcova%2CKrenkova.pdf)

[monumentica.cz/sites/default/files/clanky/01%E2%80%939302_2018_s.40-](https://www.e-monumentica.cz/sites/default/files/clanky/01%E2%80%939302_2018_s.40-61_Pulcova%2CPulcova%2CKrenkova.pdf)

[61_Pulcova%2CPulcova%2CKrenkova.pdf](https://www.e-monumentica.cz/sites/default/files/clanky/01%E2%80%939302_2018_s.40-61_Pulcova%2CPulcova%2CKrenkova.pdf), vyhledáno 31.12.2021.

<https://www.archiweb.cz/b/pavilonove-skoly-prerov-chlapecka-a-divci-obecna-skola>, vyhledáno 7. 3. 2022.

<https://www.a-tucek.cz/hov2/>, vyhledáno 18. 7. 2021.

<https://www.archiweb.cz/b/stavebni-upravy-a-pristavba-zakladni-skoly-hovorcovice>, vyhledáno 18.7.2021.

<https://ceskacenaazaarchitekturu.cz/rocniky/2017/zakladni-skola-v-dobrichovicich-2/>, vyhledáno 11.9.2021.

<https://ceskacenaarchitekturu.cz/rocniky/2019/pristavba-zs-praha-9-klanovice/>,
vyhledáno 2.10.2021.

<https://ceskacenaarchitekturu.cz/rocniky/2020/zakladni-skola-amos-pro-psary-a-dolni-jircany/>, vyhledáno 2.10.2021.

<https://www.cka.cz/cs/svet-architektury/seznam-architektu/ing-arch-halir-adam/pavilon-zakladni-skoly-libeznice>, vyhledáno 18. 7. 2021.

<https://cosa.tv/tri-stavby-zdenka-holzela-a-jana-kerela-zakladni-skola-v-remizku-a-knihovna-na-sidlisti-novy-barrandov-a-vazarna-vencu-v-praze-3/>, vyhledáno 8.1.2022.

https://www.grulich-architekti.cz/projekty/70_novy-pavilon-zs-libeznice, vyhledáno 18. 7. 2021.

<https://hostynska.cz/o-nas/>, vyhledáno 20.1.2022.

<https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/zs-chaplinovo-namesti-ma-po-rekonstrukci-novy-vzhled-ale-i-nizsi-naklady-na-provoz-283553>, vyhledáno 8.1.2022.

<https://www.praha3.cz/aktualne-z-trojky/zpravy/praha-3-otevrela-nejmodernejsi-ekoskolu-n1073324.htm>, vyhledáno 20.1.2022.

<https://sha.cz/realizace/projekt/1-zs-v-dobrichovicich>, vyhledáno 11.9.2021.

<https://www.skolahovorcovice.cz/zs/o-zakladni-skole>, vyhledáno 18. 7. 2021.

<https://s-o-a.cz/portfolio/zs-losbates/>, vyhledáno 2.10.2021.

https://s-o-a.cz/portfolio/skola_psary/, vyhledáno 2.10.2021.

<https://sochyamesta.cz/zaznam/22125>, vyhledáno 22.1.2022.

<https://sochyamesta.cz/zaznam/24136>, vyhledáno 30.12.2021.

<http://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/studujici-chlapec>, vyhledáno 29.12.2021.

<https://www.zernosecka.cz/skola/o-skole/>, vyhledáno 5.12.2021.

<https://zsbitovska.cz/default/stranka?url=historie-skoly>, vyhledáno 12.1.2022.

<https://www.zseden.cz/historie/>, vyhledáno 8.10.2021.

<https://www.zsfilosofska.cz/o-skole/charakteristika/>, vyhledáno 22.1.2022.

<https://www.zsjilovska.cz/files/trochu-historie/index.html>, vyhledáno 22.1.2022.

<http://www.zslibeznice.cz/zakladni-skola>, vyhledáno 18. 7. 2021.

<https://www.zsnachodovci.cz/skola/o-skole>, vyhledáno 20.1.2022.

<http://www.zssdruzeni.cz/zakladni-skola>, vyhledáno 5.3.2022.

<http://web.zsnaalise.cz/skola/historie-skoly/>, vyhledáno 14. 2. 2022.

Seznam obrazové přílohy

1 Vladimír Frýda (O. Novák), Základní škola Solidarita – vstup do pavilonu, 1955... 120	120
2 Vladimír Frýda (O. Novák), Základní škola Solidarita – návrh výzdoby, 1955. 120	120
3 František Marek, Základní škola Jakutská, 1955. Zdroj: B. Kodera, Osmiletá střední škola v Praze – Vršovicích, <i>Architektura ČSR XVI</i> , 1957, č. 4–5, s. 213–216..... 121	121
4 František Marek, Základní škola Jakutská, 1955..... 121	121
5 František Marek, Základní škola Jakutská – hlavní vstup, 1955. Zdroj: B. Kodera, Osmiletá střední škola v Praze – Vršovicích, <i>Architektura ČSR XVI</i> , 1957, č. 4–5, s. 213–216. 122	122
6 Aleš Bořkovec, Základní škola V Rybníčkách, 1961. Zdroj: Josef Bradáč, Výstavba pražských škol v posledních deseti letech, <i>Architektura ČSSR XXIII</i> , 1964, č. 8, s. 546–556. 122	122
7 Aleš Bořkovec, Základní škola V Rybníčkách, 1961..... 123	123
8 Aleš Bořkovec, Základní škola V Rybníčkách – interiér, 1961. Zdroj: Josef Bradáč, Výstavba pražských škol v posledních deseti letech, <i>Architektura ČSSR XXIII</i> , 1964, č. 8, s. 546–556..... 123	123
9 Aleš Bořkovec, Základní škola V Rybníčkách – dělicí stěna, 1961. Zdroj: https://my.matterport.com/show/?m=tH6oiiUWtAt 124	124
10 Karel Stráník, Základní škola Gutova, 1962. Zdroj: Kronika ZŠ Gutova..... 124	124
11 Karel Stráník, Základní škola Gutova, 1962..... 125	125
12 Karel Stráník, Základní škola Gutova – hlavní vstup, 1962. Zdroj: Kronika ZŠ Gutova..... 125	125
13 Karel Stráník, Základní škola Gutova – bazén, 1962. Zdroj: Kronika ZŠ Gutova.. 126	126
14 Alois Pitrmann, malba na schodišti ZŠ Gutova, 1965. 126	126
15 Vojtěch Šalda, Základní škola Petra Strozziho (se sochou Ludvíka Kodyma), 1966. Zdroj: Josef Polák, Ukončení výstavby na experimentálním sídlišti Invalidovna, <i>Architektura ČSSR XXVI</i> , 1967, č. 7, s. 409–414..... 127	127
16 Vojtěch Šalda, Základní škola Petra Strozziho, 1966. Zdroj: Otakar Nový, <i>Architekti Praze</i> , Praha 1971. 127	127
17 Vojtěch Šalda, Základní škola Petra Strozziho – jídelna, 1966. Zdroj: Složka Základní škola Petra Strozziho, Archiv Úřadu městské části Prahy 8..... 128	128
18 Vojtěch Šalda, Základní škola Petra Strozziho – jídelna; v popředí socha Ludvíka Kodyma (stav před rekonstrukcí 2003), 1966. Zdroj: Složka Základní škola Petra Strozziho, Archiv Úřadu městské části Prahy 8. 128	128
19 Ludvík Kodym, Studující chlapec (před jídelnou ZŠ Petra Strozziho; aktuální stav), 1967. 129	129
20 Aleš Bořkovec – Vladimír Ježek, Sídliště Novodvorská, 1961. Zdroj: Jiří Hrůza, Praha dneška a zítřka, <i>Architektura ČSSR XXIV</i> , 1965, č. 1, s. 13–17..... 129	129
21 Antonín Pešta, Základní škola Jílovská, 1966. Zdroj: https://www.zsjilovska.cz/files/trochu-historie/index.html , vyhledáno 20.1.2022. 130	130
22 Antonín Pešta, Základní škola Jílovská, 1966. Zdroj: https://www.zsjilovska.cz/files/trochu-historie/index.html , vyhledáno 20.1.2022. 130	130
23 Antonín Pešta, Základní škola Jílovská (s keramikou Zdeňka Šimka), 1966. Zdroj: https://www.zsjilovska.cz/files/trochu-historie/index.html , vyhledáno 20.1.2022. 131	131
24 Antonín Pešta, Základní škola Jílovská, 1966. Zdroj: https://www.zsjilovska.cz/files/trochu-historie/index.html , vyhledáno 20.1.2022. 131	131

25 Antonín Pešta, Základní škola Jílovská (aktuální stav), 1966. Zdroj: https://www.zsjilovska.cz/files/trochu-historie/index.html , vyhledáno 20.1.2022.	132
26 Jiří Novák, Řetěz (ZŠ Filosofská), 1968. Zdroj: Bohumír Mráz, Výtvarné realizace v naší architektuře, <i>Výtvarné umění XIX</i> , 1969, č. 9–10, s. 422–453.	132
27 Aleš Bořkovec, Základní škola Filosofská (aktuální stav s plastikou Jiřího Nováka), 1968.	133
28 Antonín Pešta – Blažková, Ozdobná mříž na schodišti ZŠ Filosofská, 1968.	133
29 Antonín Pešta – Blažková, Ozdobná mříž na schodišti ZŠ Chelčického, 1967. Zdroj: http://www.zschelcickeho.cz/zakladni-skola/fotogalerie/ , vyhledáno 21.2.2022.	134
30 Aleš Bořkovec, Základní škola Filosofská – venkovní schodiště, 1968.	134
31 Antonín Pešta, Základní škola Žernosecká, 1971. Zdroj: Irena Lehkoživová – Josef Platil – Ondřej Tuček (edd.), <i>Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi</i> , Praha 2019.	135
32 Antonín Pešta, Základní škola Žernosecká (před zateplením 2009), 1971. Zdroj: https://www.praha8.cz/zakladni-skola-praha-8-zernosecka-3.html , vyhledáno 5.12.2021.	135
33 Antonín Pešta, Základní škola Žernosecká (po zateplení 2009), 1971.	136
34 Antonín Pešta, Základní škola Chabařovická (atrium), 1971. Zdroj: Irena Lehkoživová – Josef Platil – Ondřej Tuček (edd.), <i>Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi</i> , Praha 2019.	136
35 Antonín Pešta, Základní škola Chabařovická, 1971. Zdroj: Irena Lehkoživová – Josef Platil – Ondřej Tuček (edd.), <i>Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi</i> , Praha 2019.	137
36 Antonín Pešta, Základní škola Chabařovická – vstup, 1971. Zdroj: Irena Lehkoživová – Josef Platil – Ondřej Tuček (edd.), <i>Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi</i> , Praha 2019.	137
37 Antonín Pešta, Základní škola Chabařovická – šatna s dekorativní stěnou Jindřišky a Pravoslava Radových, 1971. Zdroj: Irena Lehkoživová – Josef Platil – Ondřej Tuček (edd.), <i>Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi</i> , Praha 2019.	138
38 Antonín Pešta, Základní škola Burešova, 1973. Zdroj: https://m.praha8.cz/zakladni-skola-praha-8-buresova-14.html#&gid=1&pid=4	138
39 Antonín Pešta, Základní škola Burešova, 1973. Zdroj: https://m.praha8.cz/zakladni-skola-praha-8-buresova-14.html#&gid=1&pid=3	139
40 Pravoslav Rada, Květina s ptáky (60. léta). Zdroj: Kateřina Pulcová – Veronika Pulcová – Zuzana Křenková, <i>Monumentální keramické plastiky manželů Radových – přehled vybraných pražských realizací</i> , e-Monumentica, https://www.e-monumentica.cz/sites/default/files/clanky/01%E2%80%939302_2018_s.40-61_Pulcova%2CPulcova%2CKrenkova.pdf , vyhledáno 31.12.2021.	139
41 Antonín Pešta, Základní škola Burešova – atrium (dříve), 1973. Zdroj: Olga Myslivečková, Mnohé variace na jedno téma: výtvarné dílo v architektuře, <i>Československý architekt XXIII</i> , 30.6.1977, č. 12, s. 4–5.	140
42 Antonín Pešta, Základní škola Burešova – atrium (dnes), 1973.	140
43 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel (?), Základní škola Barrandov, 1987. Zdroj: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná – Karolina Jirkalová (edd.), <i>Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích</i> , Praha 2016.	141
44 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel (?), Základní škola Barrandov (před 2014), 1987. Zdroj: https://www.skolnibudovy.cz/budova/45	141
45 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel (?), Základní škola Barrandov (dnes), 1987.	142

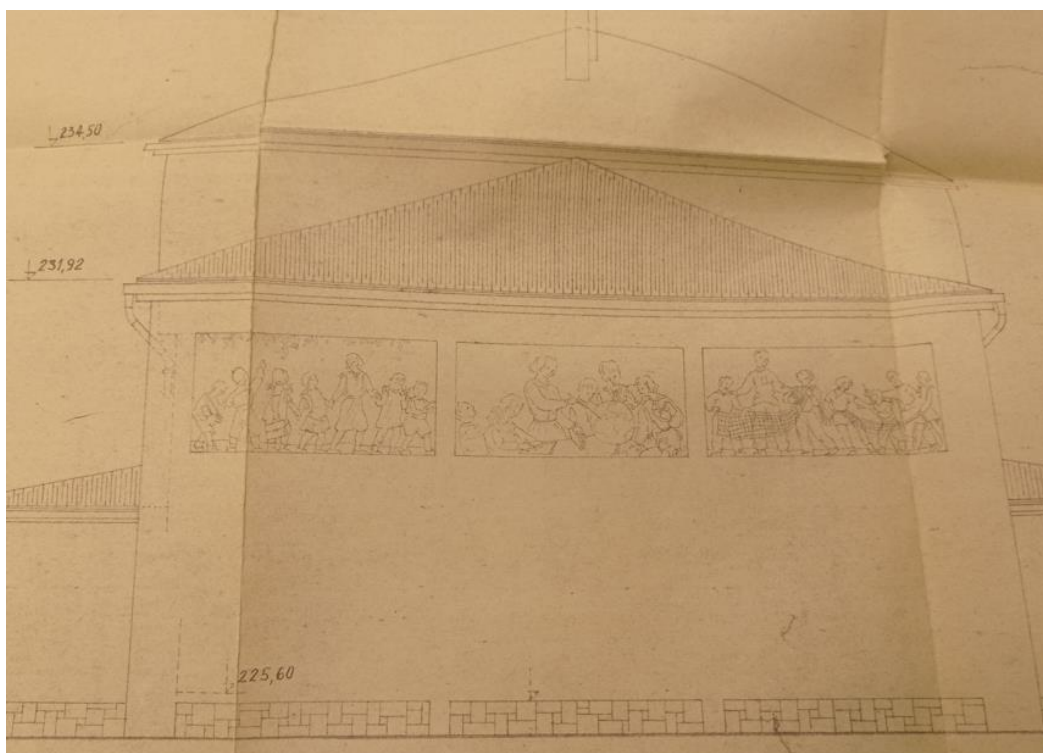
46 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel (?), Základní škola Barrandov – světlík, 1987.....	142
47 Vladimír Preclík, Chaplin (Němý film), 1988.....	143
48 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel, Fakultní základní škola Barrandov II (před rekonstrukci), 1992. Zdroj: https://www.skolnibudovy.cz/budova/39	143
49 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel, Fakultní základní škola Barrandov II (po rekonstrukci), 1992. Zdroj: https://www.skolnibudovy.cz/budova/39	144
50 Michal Gabriel, Pegas (Krátký film), 1988. Zdroj: Zdeněk Hölzel, Nový Barrandov – výtvarný generel, <i>Architektura ČSR XLVII</i> , 1988, č. 6, s. 39–41.....	144

Obrazová příloha

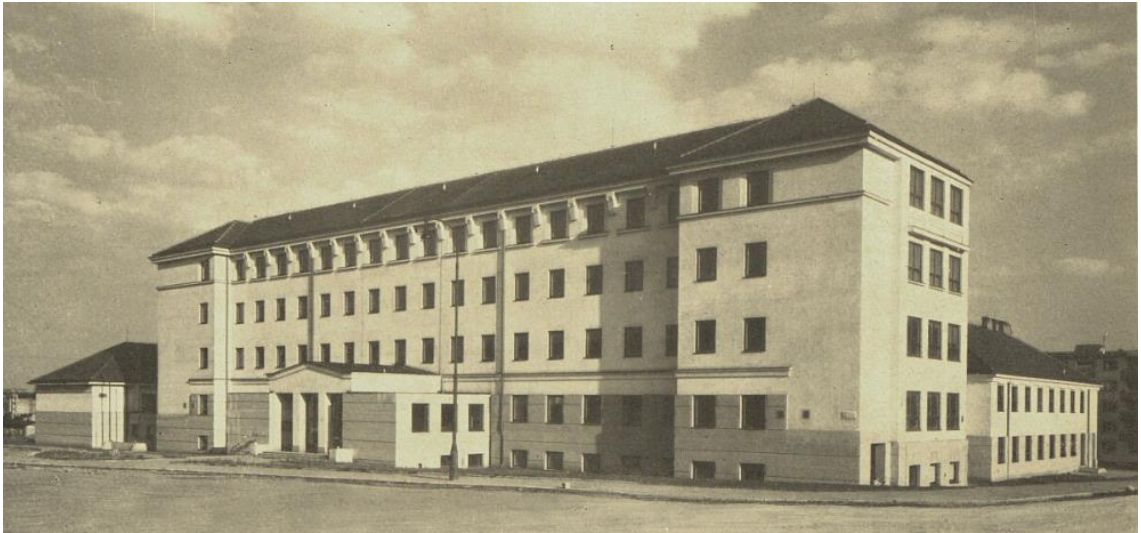
1 Vladimír Frýda (O. Novák), Základní škola Solidarita – vstup do pavilonu, 1955.

2 Vladimír Frýda (O. Novák), Základní škola Solidarita – návrh výzdoby, 1955.

3 František Marek, Základní škola Jakutská, 1955.

4 František Marek, Základní škola Jakutská, 1955.

5 František Marek, Základní škola Jakutská – hlavní vstup, 1955.

6 Aleš Bořkovec, Základní škola V Rybníčkách, 1961.

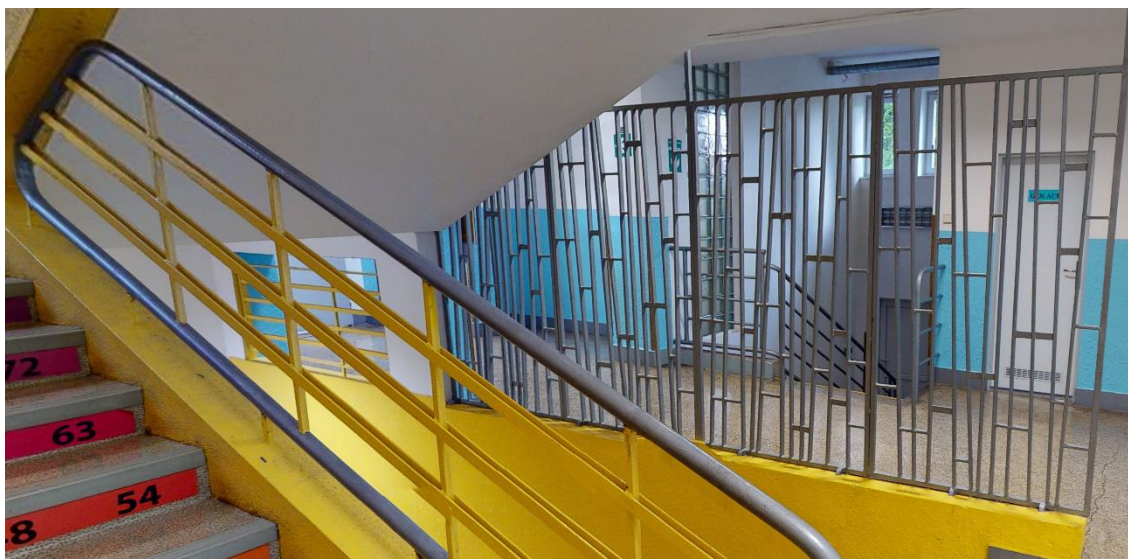
7 Aleš Bořkovec, Základní škola V Rybníčkách, 1961.

8 Aleš Bořkovec, Základní škola V Rybníčkách – interiér, 1961.

9 Aleš Bořkovec, Základní škola V Rybníčkách – dělicí stěna, 1961.

10 Karel Stráník, Základní škola Gutova, 1962.

11 Karel Stráník, Základní škola Gutova, 1962.

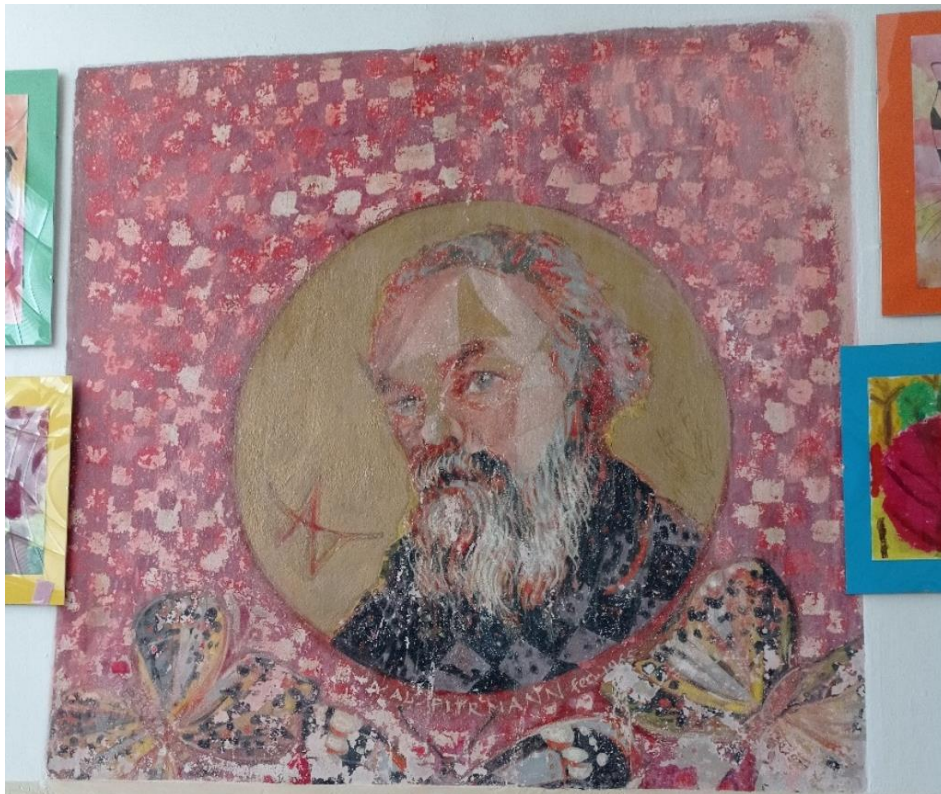
12 Karel Stráník, Základní škola Gutova – hlavní vstup, 1962.

13 Karel Stráník, Základní škola Gutova – bazén, 1962.

14 Alois Pitrmann, malba na schodišti ZŠ Gutova, 1965.

15 Vojtěch Šalda, Základní škola Petra Strozziho (se sochou Ludvíka Kodyma), 1966.

16 Vojtěch Šalda, Základní škola Petra Strozziho, 1966.

17 Vojtěch Šalda, Základní škola Petra Strozziho – jídelna, 1966.

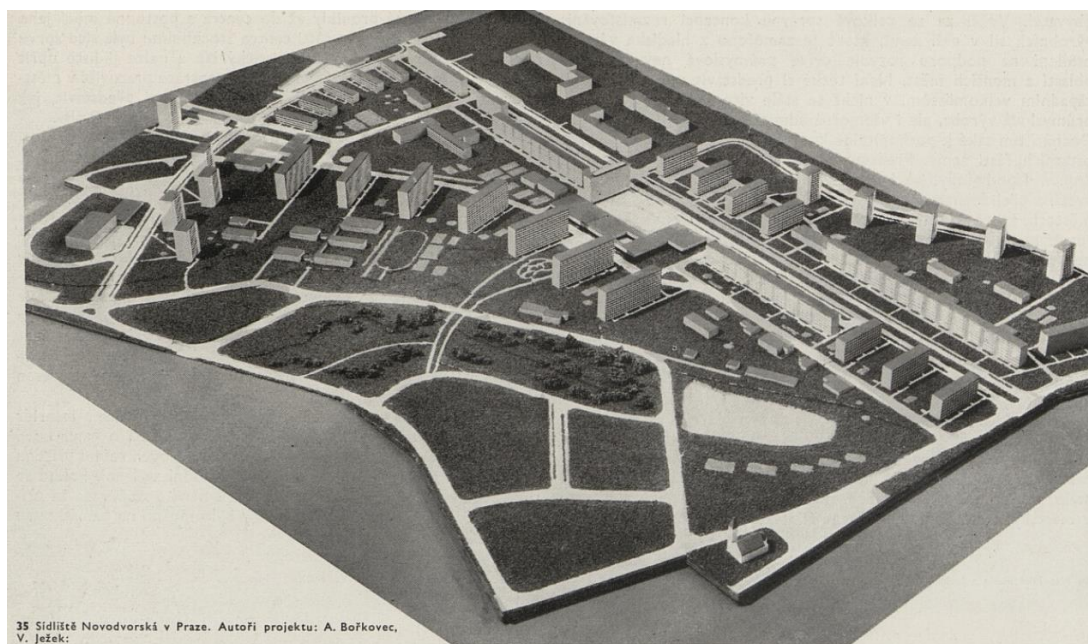
18 Vojtěch Šalda, Základní škola Petra Strozziho – jídelna; v popředí socha Ludvíka Kodyma (stav před rekonstrukcí 2003), 1966.

19 Ludvík Kodým, Studující chlapec (před jídelnou ZŠ Petra Storzziho; aktuální stav), 1967.

20 Aleš Bořkovec – Vladimír Ježek, Sídliště Novodvorská, 1961.

35 Sídliště Novodvorská v Praze. Autoři projektu: A. Bořkovec, V. Ježek:

21 Antonín Pešta, Základní škola Jílovská, 1966.

22 Antonín Pešta, Základní škola Jílovská, 1966.

23 Antonín Pešta, Základní škola Jílovská (s keramikou Zdeňka Šimka), 1966.

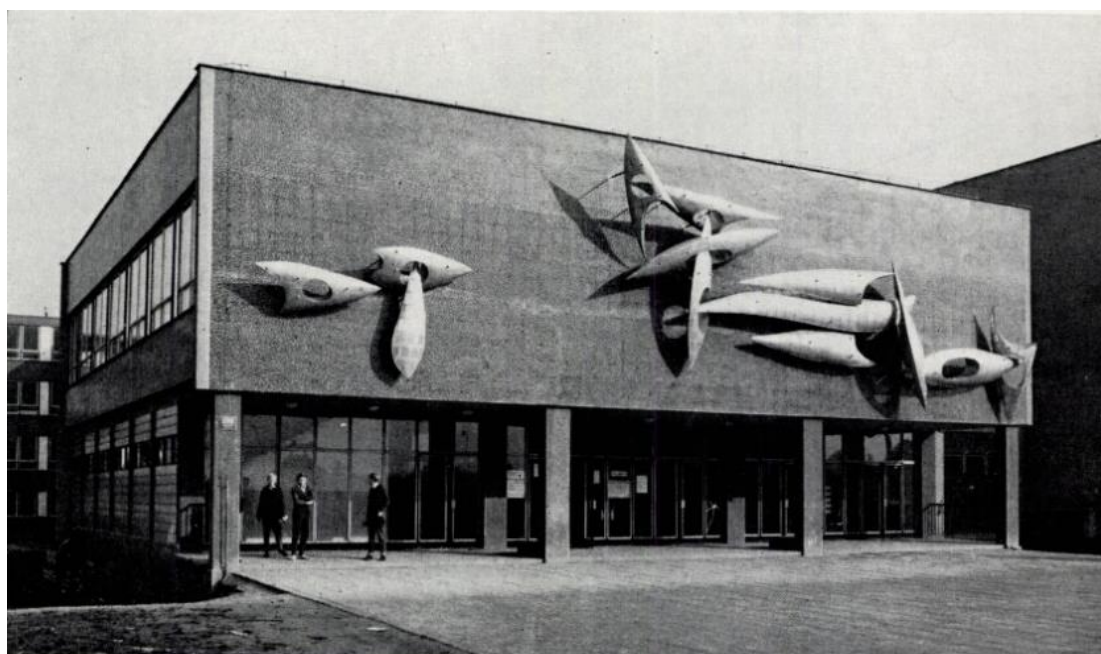
24 Antonín Pešta, Základní škola Jílovská, 1966.

25 Antonín Pešta, Základní škola Jílovská (aktuální stav), 1966.

26 Jiří Novák, Řetěz (ZŠ Filosofská), 1968.

27 Aleš Bořkovec, Základní škola Filosofská (aktuální stav s plastikou Jiřího Nováka), 1968.

28 Antonín Pešta – Blažková, Ozdobná mříž na schodišti ZŠ Filosofská, 1968.

29 Antonín Pešta – Blažková, Ozdobná mříž na schodišti ZŠ Chelčického, 1967.

30 Aleš Bořkovec, Základní škola Filosofská – venkovní schodiště, 1968.

31 Antonín Pešta, Základní škola Žernosecká, 1971.

32 Antonín Pešta, Základní škola Žernosecká (před zateplením 2009), 1971.

33 Antonín Pešta, Základní škola Žernosecká (po zateplení 2009), 1971.

34 Antonín Pešta, Základní škola Chabařovická (atrium), 1971.

35 Antonín Pešta, Základní škola Chabařovická, 1971.

36 Antonín Pešta, Základní škola Chabařovická – vstup, 1971.

37 Antonín Pešta, Základní škola Chabařovická – šatna s dekorativní stěnou Jindřišky a Pravoslava Radových, 1971.

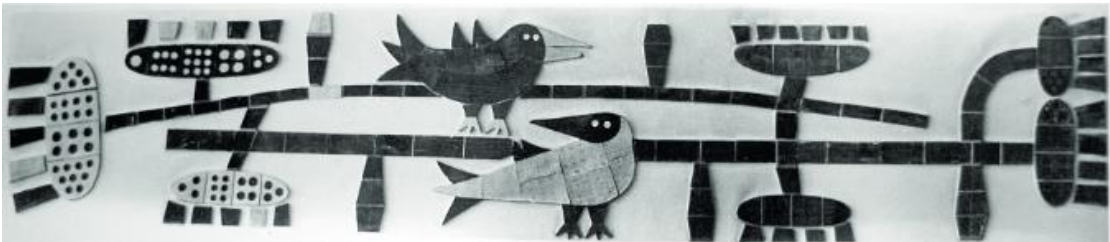
38 Antonín Pešta, Základní škola Burešova, 1973.

39 Antonín Pešta, Základní škola Burešova, 1973.

40 Pravoslav Rada, Květina s ptáky (60. léta).

41 Antonín Pešta, Základní škola Burešova – atrium (dříve), 1973.

42 Antonín Pešta, Základní škola Burešova – atrium (dnes), 1973.

43 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel (?), Základní škola Barrandov, 1987.

44 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel (?), Základní škola Barrandov (před 2014), 1987.

45 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel (?), Základní škola Barrandov (dnes), 1987.

46 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel (?), Základní škola Barrandov – světlík, 1987.

47 Vladimír Preclík, *Chaplin (Němý film)*, 1988.

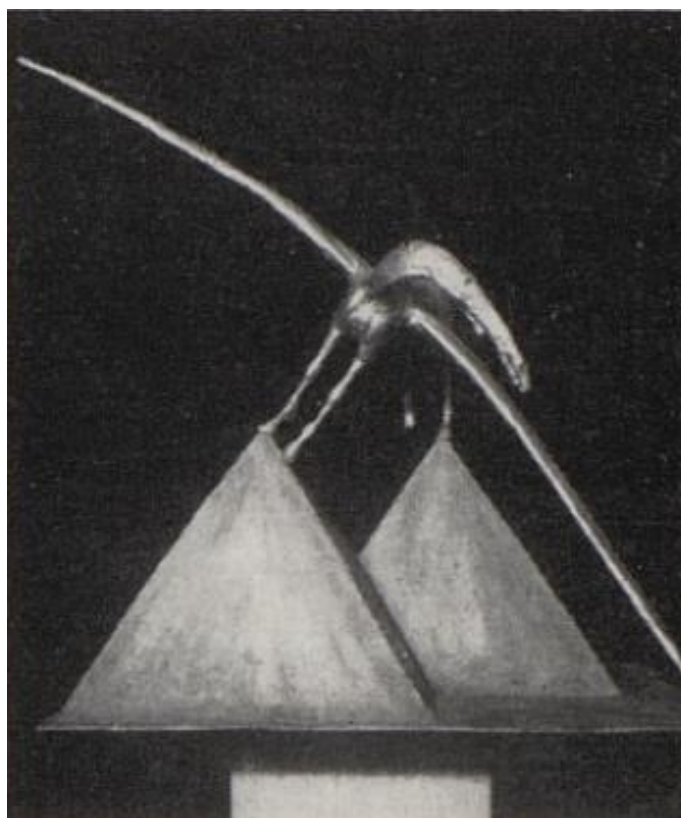
48 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel, Fakultní základní škola Barrandov II (před rekonstrukcí), 1992.

49 Zdeněk Hölzel – Jan Kerel, Fakultní základní škola Barrandov II (po rekonstrukci), 1992.

50 Michal Gabriel, *Pegas* (Krátký film), 1988.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Eva Špačková, DiS.
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.
Rok obhajoby:	2022
Název práce:	Architektura základních škol na pražských sídlištích v letech 1945–1989
Název v angličtině:	Architecture of elementary schools at housing estates of Prague in 1945–1989
Anotace práce:	Diplomová práce mapuje budovy základního vzdělávání na pražských sídlištích. Školní architekturu se snaží interpretovat v rámci historických a sociokulturních souvislostí. Hlavní část práce tvoří katalog architektonicky kvalitních základních škol, které jsou podrobeny stylové analýze.
Klíčová slova:	architektura, základní škola, sídliště, Praha, socialismus
Anotace v angličtině:	The diploma thesis is mapping buildings of primary schools in Prague housing estates. Thesis is trying to interpret architecture of schools based on historical and sociocultural context. Main part of the thesis includes catalogue of the most architectural attractive buildings of primary school, which are examined by style analysis.
Klíčová slova v angličtině:	architecture, primary school, housing estate, Prague, socialism
Přílohy vázané v práci:	CD ROM s obrazovou přílohou
Počet stran:	145
Rozsah práce:	188 134
Jazyk práce:	Čeština